

PAGINI LITERARE

SUMARUL:

I. AGÂRBICEANU	Mamă
TEODOR MURĂȘANU	Dimineață, Focurile toamnei, Acord amar
GRIGORE POPA	Cartea duhului românesc
CONSTANTIN STELIAN	Tălmăciri din Baudelaire
TRAIAN CHELARIU	Cântec de moarte, Prolog
V. BENEȘ	Minunea Meșterului Manole
ILARIU OANĂ	Manie acută
ȘTEFAN BACIU	Cântecul gărilor
C. ANGELESCU	Câmpenească
IONEL NEAMTZU	Orașul Nordic

CRONICI

IDEI, OAMENI, FAPTE

Ion Ștefan, (Unde ne sunt visătorii?).

CĂRȚI

Romulus Demetrescu, (Al. T. Stamatiad: Peisagii sentimentale; — Matei L. Caragiale: Pajere; — George Gregorian: Săracă țară bogată; — I. Minulescu: Nu sunt ce par a fi; — Ion Pillat: Portrete lirice; — Al. Dima: Zăcămintе folclorice în poezia noastră contemporană; — Alice Voinescu: Montaigne; — Camil Petrescu: Teze și Antiteze)

REVISTE

Romulus Demetrescu, (Preocupări Literare), — Ion Fodoreanu, (Nouvelle Revue Française; Revue de Paris).

INSEMNĂRI

V. Beneș, (D-l N. Iorga și „Mitică spiritualul“). — N. Ladmiss-Andrescu, (Insemnare la „Sfârlează cu Fofează“). — Romulus Demetrescu, (Actualități franceze). — Teodor Murășanu, (Conflicte între generații).

Bibliografie

PAGINI LITERARE

LA 15 ALE FIECĂREI LUNI

INGRIJITE DE:

V. B E N E Ş,
M. B E N I U C,
ROMULUS DEMETRESCU,
TEODOR MURĂŞANU,
GRIGORE POPA,
YVONNE ROSSIGNON

Redacţia şi Ad-ţia: Teodor Murăşanu, Turda, Piaţa Regina Maria, 23.

Abonamentul:

In țară, 1 an	Lei 180.—
Pentru autorități, instituții	„ 300.—
In țară, exemplarul	„ 15.—
In străinătate	dublu

Oricine primește un număr și-l reține, se consideră abonat

Manuscrisele *nu se înapoiază*. Domnii autori și editori, cari doresc să li se recenzeze volumele sunt rugați să le trimită Redacției. Toate cărțile și revistele primite vor fi menționate la Bibliografie.

M A M Ă

În cartierul dela marginea oraşului se pripăşise din primăvară, o femeie cu un fecioraş. Femeia era înaltă, slabă, palidă, c'un obraz mare pământiu, cu ochii de-un albastru spălăcit. Purta o rochie groasă, dintr'un postav potrivit pentru paltoane, care stătea ţeapănă, făcând doar două-trei dungi. În cap avea năframă vache, odată neagră. Făcea paşi largi în cisme grele.

Fecioraşul, după înălţime, putea avea şaptesprezece-optsprezece ani. Era mai palid şi mai slab decât femeia. Ochii osteniţi, fără culoare, părea că se uită prin frunte, sus. Când umbla, se springea de braţul femeii.

Aflară, după multă rătăcire prin cartier, o tindă goală la o pereche de lucrători, şi o închiriară. În două perechi de desagi aduseră — de unde veniră — câteva lucruri şi haine. Femeia cumpără un pat dela un vecin şi aşeză lucrurile, în bună orânduială, în tindă.

Perechea care îi primi în gazdă ceru chiria înainte pe o lună. Femeia plăti. Omul văzu că are bani puşini.

— Dar în luna viitoare de unde vei plăti?

— Va da Dumnezeu, răspunse străina.

— Aici, la oraş, nu prea dă Dumnezeu, dacă n'ai în pungă. De ce vrei să te apuci?

— Voiu găsi ceva de lucru.

— La fabrici? Va fi greu! Cu zecile aşteaptă, dacă nu cu sutele, să afle loc. Şi, de când!

Femeia ridică privirea ostenită şi se uită la fumul gros ce năvălea din coşurile înalte, suindu-se în suluri negre în văzduhul limpede.

— Nu ştiu lucrul de fabrică. Dar ştiu spăla foarte frumos. Am auzit că la oraş poate cineva trăi ca spălătoreasă.

— Bine, la oraş! Dar aici nu vezi dumneata că nu-i oraş? Suntem numai la marginea lui. Ai un ceas pe jos de făcut. Vezi bine, este şi autobus, dacă ai câte şapte lei de fiecare drum. Socot că mai bine nimereai dacă-ţi luai locuinţă în oraş.

— Mai bine, intră în vorbă şi nevasta omului. „Sunt şi acolo odăi ieftine prin funduri de curţi“.

— M'am gândit eu, da' pentru copil, vorbi cu tristeţe femeia.

— E bolnav, se pare.

— Bolnav. Nu-l pot lăsa singur în forfoteala din oraș. Aici, e ca la sate. Ulițele sunt pustii peste zi. Apoi sunt curți, iată și dumneavoastră aveți. Și copilul poate sta în curte peste zi.

Femeia gazdei mai privi odată la feciorașul care se uita pe frunte și nu zicea nimic :

— Mă mir că ai venit cu el la oraș. Nu poate lucra nimic, nu-i așa ?

— Nu poate. De trei ani nu mai poate. Am socotit să încerc și la doctorii de-aici. Trei ani am încercat cu de toate, dar înzadar. Am auzit că aici la spitalele celea mari sunt doctori vestiți, pentru toate boalele.

— Ești văduvă dumneata ?

— Văduvă din război.

— Aici, da, sunt doctori mari. Lucrează cu oglinzi ce văd în toate măruntaiele omului. Și-ți ieau în chip oasele trupului, cum și-ar face o poză.

— Am auzit“, răspunze străina neliniștită. „Dar la cap trebuie să aibă ceva, că de-acolo cred eu că-i vine amețeala.

Gazdele se priviră cu teamă.

— Amețeală are băiatu ?

— Da, însă nu amețeală de cea rea, e o amețeală carc-i vine dela cap și-l ține mereu. Când merge, trebuie să se sprijinească de cineva. I-e frică să nu cadă. Poate să-i fi venit și din slăbire. Și, Doamne, ce copil frumos și voinic era până la patrusprezece ani !

I-i străluciră pe-o clipă ochii, și glasul i se făcu mai plin, mai cald.

— Aveam om la casă ! La plug, la sapă, la fân, la secere ! Doar la coasă nu l-am lăsat. Se'nvățase să încarce carul cu grâu, cu fân, ca un junașan. Claia și stogul eșia din mâinile lui ca dintr'ale unui om mare.

— Și lui ce i-a venit ?

— Nu știu. Unii zic că din langoare.

— A zăcut de langoare ?

— A zăcut opt săptămâni.

— Să știi că din asta i s'a tras“, zise bărbatul privind la fecioraș.

— Nu știu. Tot ce știu e că din boala aceea s'a sculat și s'a întremat, apoi după o vreme, s'a dus la pădure să aducă un car de vârfuri dintr'o delniță ce am cumpărat-o la licitație. Era toamna târziu și l-a apucat o viforniță. A venit sărăcuțul ud learcă. — De-a-tunci n'a mai avut zi bună.

Gazdele tăcură. Femeia se apropie de feciorașul care ședea pe-un scaun în curte. Ii netezi ușor părul bălai și-l sărută pe frunte.

— Nu ți-e frig, dragul mamei ?

Tinărul clătină din cap.

— Să-mi spui când și-o fi

Onu avu un zâmbet șters, uitându-se în cer : — Da-i *plimă-vală*, măicuță !

Femeia se întoarse spre gazde.

— Și-a stricat și vorba“, suspină ea. Și, ce glas curat și cântător avea mai înainte. Cu cât creștea, semăna tot mai mult cu a

lui tatăl său. Părea că-l aud prin curte!

Bărbatul zise:

— Nu știu dacă ai făcut bine, venind cu el la oraș. Poate era mai bine să-l ai adus numai pe el, să-l pui într'unul din spitalele celea mari, subț paza doctorilor de aici. Dacă ai avere, puteai plăti ce se cuvenea

— Am avut, dar nu mai am. De trei ani câte n'am încercat, pe unde n'am fost cu el? Am adus doctori scasă, l-am ținut pe el în spital, am plătit slujbe. Toate le-am făcut câte m'au învățat oamenii. Averea s'a dus, dar boala a rămas. Mai pe urmă chiar doctorii de pela noi m'au sfătuit să vin cu el aici, la spitalele cele mari, unde spun că-s cei mai învățați doctori din țară.

— Uite, mamă, o lăndunică", spuse de-o dată Onu, arătând cu mâna în văzduh. Cei trei se uitară și zăriră suveica neagră săgetând văzduhul. Încă nu văzură anul acesta rândunici.

— Bine c'a mai adus Dumnezeu și primăvara! Zise omul.

Gazdele intrară să cineze și să se culce. În fiecare dimineață. la șase, mergea în fabrică. „Încă nici nu știm cum te chiamă" zise bărbatul.

— Safta; Safta Mândruț, după bărbat.

— Și din care parte ești?

— De departe, suflete! Dela granița Maramureșului.

— Olio! Departe! Da'nu veți ospăta cu noi?

— Mulțumim. Avem merinde de pe drum.

Așa se pripăși Safta Mândruț cu fiul său Onu în cartierul acela muncitoresc.

Încă în dimineața următoare porni la spitalele celea mari. Feciorașul se răzima de mamă-sa. Luară, dela un loc, autobusul.

O săptămână, în fiecare dimineață făceau același drum. Străina încă nu căutase nicăiri de lucru. Toată ziua era în jurul lui Onu. Ii dădea, la ceas, niște doctorii. Uneori se uita întins la băiat, îi părea că descopere o schimbare, și în ochi i se aprindea viața.

Gazdele se neliniștiră:

— Nu-și caută nimic de lucru. N'are gând numai pentru bolnavul ei.

— Poate mai are ceva bani.

— Chiar dacă ar avea, n'ar trebui să stea de-a geaba. Bani repede se găț.

— Numai să nu rămână pe capul nostru", zise nevasta.

Străina mai avea bani, afară de aceia pe cari îi văzuse gazda. Vânduse cea din urmă vacă înainte de-a pleca de-acasă și banii îi păstra pe fundul unei lădițe, împăturați într'o năframă.

După o săptămână se înapoie dela clinici fără copil.

Gazdele erau la fabrică. Străina s'a închis în tindă și toată ziua pătrunse prin fereastră un mornăit ciudat.

Seara, când veniră oamenii, se mirară nevăzând pe nime în curte. Ascultară și auziră plângerea aceea înfundată. Trase cu urechea: din tindă venia.

Omul se apropie de singura fereastră și o văzu pe Safta în

genunchi, bătând metanii și rugându-se înaintea icoanei Maicii Domnului, atârnată de perete.

Se retrase încet și întrară în odaia lor.

— E singură.

— Dar copilul?

— Știu eu!

Nu peste mult străina eși în curte și începu să se închine în celea patru vânturi. Făcea cruci largi și se ruga cu glas tare.

Omul eși din casă.

— Da' unde-i copilul, lele Safto?

— A rămas la spitalul cel mare. Spun doctorii că trebuie să rămână acolo la cercetare mai îndelungată.

— Nu ți-am spus eu? Așa trebuia să faci dela început. Și plătești?

— Plătesc, vezi bine.

— Și acum, pleci acasă?

Femeia îl privi speriată.

— Cum să plec? Să-l las singur pe Onu?

— D'apoi nu-i singur, ai văzut dumneata. Și așa, nu poți să stai cu el în spital.

— Nu, da-l pot vedea în fiecare zi. Așa am făcut și câtă vreme a stat în spitalul dela noi.

— Eu în locul dumnitale m'aș duce acasă.

Safta se uită la el urât.

— Ce să fac acasă? Sunt acasă unde e Onu.

Gazda își uitase că femeia nu mai avea în sat avere.

— Ți-ai vândut și casa?

— Nu mi-am vândut-o că n'o cumpără nime. Dar viața mea e aici, lângă fecior. De mâne, îmi voiu căuta de lucru. Și n toată ziua mă voiu duce să-l văd.

Nu căpătă de lucru decât peste vr'o două săptămâni. Părea înfricată. În tindă lângă lădița deschisă, își număra în fiecare seară banii.

În sfârșit, află de spălat chiar la clinici. Mergea dimineața și venea seara. Spăla frumos și în grabă fu împărțită la rufăria mai bună. În toată ziua îl vedea pe Onu. Acasă, în tinda ei, bornăia până noaptea târziu.

După vr'o trei luni gazdele o văzură venind într'o seară, veselă, întinerită, sprintenă.

— E mai bine băiatul?

— Mulțămim lui Dumnezeu. Mai bine. Poate vorbi ca mai înainte. Doctorii trag nădejde.

— Dar ce au spus că are?

— Nu știu nici ei, da' pare că tot i-au găsit leacul dacă de azi, poate iar vorbi ca mai înainte.

În noaptea aceea străina nu s'a culcat. Dimineața, când gazdele plecară la fabrică, o auziră rugându-se încă în tindă, înaintea icoanei.

Așa trecură săptămâni și luni. Safta Mândruț slăbise și mai

tare. Muncea din greu, cu ziua de cap în spălătoria înfierbântată, plină de aburi. Într'un rând se îmbolnăvi de aprindere de plămâni. O vindecară acolo în clinică. Chiria și-o plătea regulat. Plătea ceva și pentru băiat. Câștiga destul de bine, și ea se hrănea mai cu nimic.

Dar prin Octombrie Onu începu iar să vorbească rău. Amețea și mai tare. Era ca un lujer de cartof crescut în pivniță. Analizele doctorilor nu putură dovedi nimic. Nu mai aveau pentru ce-l ținea la clinică.

Mama nu voia să-l scoată. Să mai încerce! Nu se poate să nu găsească, atâția doctori vestiți, leacuri și pentru copilul ei. O cunoștenu toți medicii dela toate clinicile. Tuturora se rugase să-l vadă pe Onu. Aștepta, înaintea saalelor de consultație, ca un câne credincios, până nu mai era nime.

Doctorii o ascultau și-l cercetau din nou pe băiat, azi unul, mâine altul. Ridicau din umeri. N'aveau ce să-i mai spună. Dar când o întâmpinau la ușe, și-i vedeau sufletul în ochi, îi spuneau o vorbă bună.

Străina se scula acum cu noaptea în cap și mergea la șapte biserici să se închine, înainte de a se duce la lucrul ei. Se pusese iarnă grea, și dimineața gerul tăia ca briciul. O pusese un călugăr bătrân să încerce și cu asta. Safta intra în toate bisericile pe cari le vedea cu cruce. Cele mai multe nu erau românești. Ingenunchia pe lespezile de ghiață, își pleca fruntea la pământ, și se ruga în felul ei. Mai mult gemea.

Când o văzură mai întâi ghemuită lașă și gemând, creștinii crezură că i s'a făcut rău și încercară să o ridice. Ea-i privi speriată, cu ochii în altă lume, apoi înțelegând clătina din cap, și se ghemuia din nou.

Trebuia să se grăbească. Șapte biserici! După ce o cunoscură în toate șapte, oamenii îi dădură pace.

Avea pieptar și clicin de pânură, țesută pe vremuri de ea. Dar frigul o lua dela picioare. Rochia aceea de postav gros, cu care veni în primăvară, era acum plină de îndoituri.

Gazdele, seara, îi mai spuneau o vorbă. — Ar fi destul să mergi și numai la o biserică. Același Dumnezeu e în toate.

— Știu, suflete!

— Pe gerul ăsta te poți îmbolnăvi să nu te mai scoli.

— Nu! Că nu mă lasă!

— Cine nu te lasă?

Ea se ciocănea în piept în dreptul inimii. — Am o vatră cu jăratic aici. Nu simt frigul.

Ieșise din iarnă numai cât o scândură. Și fața ei îmbracă culoarea lemnului vechiu, bătut de ploi și uscat de soare.

Călugărul cel bătrân o deslegă dela post, dela ajun și dela cercetarea celor șapte biserici.

— Se vede, maică bună, că asta e voia celui de sus.

— Să-mi rămână feciorașul neputincios? În priviri i se ridică sâmburele unei furtuni negre.

— Păi, chiar neputincios nu-i poți zice. Sunt alții cu mult mai

rău. Toți oamenii au o cruce de purtat.

— Da' eu nu de crucea mea mă plâng. Ci de crucea lui. De ce să poarte cruce grea ca asta din vrăstă nevinovată?

— Nu putem ști, maică bună! Nu putem înțelege sfaturile Domnului, cari sunt departe de sfaturile omului ca cerul de pământ, cum zice la cartea sfântă.

— Da', murind eu, cine-l va mai duce de subsuoară să nu cadă? Da' pot eu muri să-l las așa? Nu pot!

Două lacrimi fulgerară în genele ei. Părea că nici n'au izvorit din ochii ei arși de friguri, ci s'au născut din senin.

Călugărul își frânse capul în piept.

— Eu ce să spun! Puterea lui Dumnezeu e nemărginită, mamă bună.

— Și mila lui, căci știe ce-i durerea. Nu-i Tată și el? Și Precista, nu e mamă?

— Să ne mai rugăm. Voiu mai face un rând de slujbe.

— Rogu-te să faci. Acum n'am bani. Dar îți aduc.

— Nu trebuie să-mi mai dai nimic, mamă bună. Ai credință, văd, că.

Și ea continuă cu cercetarea bisericilor, cu post și cu rugăciune. Auzi că veniră la spital doctori vestiți dintr'alte țări. Se făcu luntre și punte și nu se lăsă până când nu-l cercetară și aceia pe Onu.

Fură pentru un tratament cu electricitate, dar după a doua ședință Onu nu-l mai putu suferi.

Veni și primăvara, a doua decând era la oraș, și feciorașul nu se făcu mai bine. Ba amețea mai ușor. Doctorii stărui ră din nou să-l ducă la aer bun, să meargă cu el acasă, în satul ei.

Dar ea îl ținuse trei ani în aer curat. Știa că aerul nu-l va vindeca.

Chiar atunci incepu să crească în țară zvonul despre Maglavit cu ciobanul căruia i s'ar fi arătat un moș.

Safta Mândruț asculta cu urechea întinsă și cu inima oprită poveștile acelea. După trei zile se duse la administratorul clinicilor, și-i ceru împrumut bani de cheltuială până la locul acela depărtat cu minunile.

— O să mi-i tragi pe rând din plata mea de spălătoreasă.

— Hm! Îți dau. Dar poate ar fi mai bine să nu mai cheltuești. L-au văzut destui doctori. Ești femeie săracă.

— Sunt, dar nu-i vorba de mine.

— Poate se va întrema băiatul dacă va crește mai mare.

— Dumnezeu toate le poate. Dar pot eu sta cu mâinile în sân? Nu mă lasă!

— Cine nu te lasă?

Femeia se ciocăni iar cu degetul în dreptul inimei.

— Am aici o flacăra. Nu mă lasă. Administratorul îi dete banii.

Muncitorii din cartier se adunară grămadă să-i vadă plecând. Copilul mai crescuse. Se uita tot așa prin frunte, sus. Vorbea mai cu greutate decât înainte.

Lucrătorii din partea locului auziseră și ei vorbindu-se despre Maglavit. Unii credeau, alții nu credeau.

Erau și de aceia cari își băteau joc :

— O nouă înșelăciune popească !

— Știu cum să stoarcă banul omului necăjit.

— Taci, măi ! Nu ți-e frică de Dumnezeu ?

— De ce să-mi fie ? Par'că este ?

— Vai, fulgera-te-ar !" țipă o femeie.

— Unii se vindecă, alții ba, după cum li-e credința.

— Dac' o fi după credință apoi băiatul ăsta ar trebui să se vindece, pentru credința mamei lui", zise gazda cu greutate.

li petrecură cu toții până la autobus și le doriră întoarcere cu sănătate.

Cei mai mulți, cuprinși cu lucrul și necazurile lor, îi uitară în grabă. Numai gazdele se mirau că nu mai scriu.

Sosiră numai după trei săptămâni. Dintr'o privire gazdele înțelesesă că nu se săvârși minunea. Și le trecu prin inimă ca o săgeată, după care părea că-i apasă și pe ei povara străinei.

După ce-l culcă pe Onu, Safta trecu la gazde și le povesti drumul până acolo și tot ce-a văzut. Drumul greu; acolo — lume peste lume. Și bolnavi câtă frunză, câtă iarbă. Femeia veni îngrozită de ce văzuse.

— Da' s'a vindecat cineva ?

— Dumnezeu știe ! Unii spuneau că au văzut bolnavi vindecați. Alții că nu. În atâta lume ce mai poți vedea ? Inșă văd că dreptate a avut călugărul cel bătrân.

— Care călugăr ?

— Unul de-aici dela mănăstire. Imi spunea că sunt destui mai rău ca Onu meu. Acum, am văzut cu ochii. Să nu dea Dumnezeu omului câte poate răbda. Asta ar trebui să fie rugăciunea creștinului de fiecare zi.

Străina, deși mâncată de drum, părea mai înviorată.

Nu-l mai duse pe Onu în clinică, ci-l lăsa la locuință.

Ea își luă din nou lucrul în spălătorie. Serile trebui să povestească din nou, tot la alți oameni, ceea ce a văzut și a auzit.

Nu erau mulțumiți nici aceia cari credeau că se mai pot întâmpla minuni pe pământ. Cei necredincioși, își arătau dinții galbeni în zâmbete rele.

Vara veni cu călduri mari și cu furtuni dese. De mulți ani nu mai fu atâta războiu în văzduh. Aproape în toată după amiaza se întuneca și începea să durdue de nu se mai oprea. Părea că se sparge și se dărâmă cerul. Fulgerele vinete se zbăteau și se împleteau despiciând văzduhul. Uneori tunetul bubuia odată cu fulgerul părănd că se dărâmă stânci groaznice în prăpastii fără fund. Se simțea mirosul de pucioasă.

Intr'o seară abia sosi Safta acasă dela lucru și se deslănțui o astfel de prepeștenie. De obicei aprindea tămăie pe-o vreme tare ca asta. Dar acum ședea frântă pe un scăunel cu trei picioare. Și un gând îi lumina și-i încălzea întreaga ființă. Își zicea : „Doamne, cât de bine ar fi să ne trăzească pe amândoi de-odată !" Dar nu cuteza să schimbe gândul acesta în rugăciune.

Cerul bubuia, ploaia vărsa cu găleata, fulgerele le lua vederea. De-odată la un fulger care părea că le arsese fața, se auzi o dărâmatură, ca și când s'ar prăbuși peste olaltă pietri multe cari sunau sec, și într'o clipă văzură o vâlvătaie de flăcări a treia casă, peste drum dela ei.

Nici femeia nict feciorașul nu știură cum se trezi acesta lângă fereastră. Fusese în pat și fugi, fără nici un ajutor, să vadă focul.

Onu începu să strige :

— Mamă, le arde casa! Haida să ajutăm la stins.

Fără să mai aștepte răspunsul ei, năvăli pe ușa tinzii, cu capul gol, în puvoiul de afară, și fu între cei dintâi oameni cari alergară să ajute la stins.

Străina își pierduse capul. Alergă după el și rămase cu ochii holbați când îl văzu cum dărâmă cu alții o poiată să nu se lățească focul.

Căzu grămadă în tină, și plângea, cutremurându-se toată. Onu o luase acasă.

Muncitorii din cartier băgară de seamă numai în zilele următoare că feciorașul s'a făcut sănătos. Peste o săptămână căpătă de lucru într'o fabrică de piele.

I. AGÂRBICEANU

D I M I N E A Ț Ă

La porțile lumii plângere-stingere
Strigări inelare smulg noaptea din buciume
Și tulnice silnice, jalnice, falnice:
Tulpinele fagilor mi-s dragi să se sbuciume.

Vezi gardina țării din margine 'n margine
Acuma se-aprinde, acuma se 'ntunecă,
Armia luminii dă lupta din urmă,
Columbele-i albe tot mai aproape alunecă.

Săgalnici, vieții îi gădilă obraji
Cherubi nevăzuți cu flori de vâpaie,
Se trezește somnorea... dar brazii, dar brazii
Aud iar metalic cum îi rod ferestraie.

FOCURILE TOAMNEI

M'am trezit într'o detunătură
Și m'am repezit buimac spre geamuri:
Pădurea înaltă dela curmătură
Mi s'a părut că arde 'n flăcări, toată,
Cu milioanele-i de foi și ramuri...

Grăhos mi-am nemerit prin somn securea
Și dinții-mi repetau mereu: pădurea!
Veniți s'o mântuim de vâlvătaie
Ce-o 'ncinseră pe subsuori tumultoase,
Comorile-i frumoașe
Ruine triste umplu văile...!

... Și-am tot urcat pe-o colțuroasă cute,
Împrejur, în lenea cețurilor mute,
Fără vrăstă, fără formă, fără maluri
Umbre mii se potriveau în valuri...

*Dar pe culme, neatinsă, sta pădurea,
Numai sfânta ei podoabă, colb de toamnă
În sclipiri de nevăzut tezaur
O înălța spre cer cu mii de brațe
În imagine vâlvătăi de aur...*

A C O R D A M A R

*Pe terasele ninse de petale multe,
Cercetate de parfumuri buiestre
Plecările celor din urmă oaspeți
Pun deodată tăcere 'n orchestre.*

*Cântecul neadormit al greierilor vara
Pe care nu-l știe nici apa, nici vântul
Căderea frunzelor din marea vestejire
Îl dau să-l înghită pământul.*

*Apocalipticile fanfare ale norilor
Le innăbușe 'n hăul lor zărire
Orga maiestooasă a pădurilor, simfoniile mărilor
Le inneacă depărtările.*

*Dar mormurul feluritelor instrumente,
Dar muzicile multe din mine,
Cine le va face să amuțească odată
Cine le va porunci tăcere, cine!?*

TEODOR MURĂȘANU

CARTEA DUHULUI ROMÂNESC

Până acum ne defineam esențialitatea românească prin sânge și graiu. Lucian Blaga, cu al său solar „Spațiu Mioritic”¹⁾, ne ridică în fața unei oglinzi filosofice în care vedem articulațiile intime și temeierile metafizice ale spiritualității noastre. Toate încercările de atotcuprindere și tălmăcire ale fenomenului românesc de până acuma, de esență istorică, literară, critică sau filosofică s’au mărginit doar la aspecte particulare, rămânând de cele mai multe ori în straturile de suprafață ale acestuia. Toate se înscriu în planul orizontal al cercetărilor istorice. Niciunul din harnicii noștri istorici și filologi n’au încercat până acuma, — motivele sunt multiple, — verticala adâncurilor.

Drumul acesta, din adâncuri ontologice spre culmile denecuprinsului spiritual nu putea fi tăiat decât de un uns cu harul divinatoriu al filosofiei. Numai cine privește cu tărie de inimă adâncurile are îndrăzneala eroică de a măsura înalțurile. Aceasta e opera pe care o îndeplinește Lucian Blaga în „Spațiul Mioritic”.

Dacă ar fi să-i găsim pereche „Spațiului Mioritic”, ne-am gândi în primul rând la „Puncte cardinale în haos” a lui Nichifor Crainic. Într’adevăr, cele două cărți sunt cei doi obraji ai românismului: unul militant și misionar, celalt maiestos și spectacular. În această ordine de idei, putem afirma, fără păcatul exagerării, că „Spațiul Mioritic” este pandantul „Punctelor cardinale în haos”. Conștiința acestei intimități de substanță m’a determinat s’o numesc pe cea dintâi în timp „Cartea românismului” și pe cea de a doua „Cartea duhului românesc”.

Pentru limpezirea duhului românesc și pentru hotărnicirea „apriorismului românesc”, Lucian Blaga se slujește de teoria funcțională a stilului, pe care a rotunzit-o pe temeieri morfologico-funcționale în „Orizont și Stil”. Considerând lucrurile din această perspectivă, „Spațiul Mioritic” nu este decât o aplicare a teoriei sale stilistice asupra fenomenului spiritual românesc. Câtă asemănare există între determinantele mătcii stilistice din „Orizont și Stil” și cele ale „apriorismului românesc” din „Spațiul Mioritic”. Acest paralelism e ispititor de elocvent!

Întreg „Spațiul Mioritic” nu este dect transcrierea metodică, în termeni de filosofia culturii și folklor, a determinantelor stilistice din „Orizont și Stil”. Cu alte cuvinte, „Spațiul Mioritic” este o aplicare și o verificare în concret a adevărilor stabilite în „Orizont și Stil”. Avem încă odată prilejul de a sublinia organicitatea, în creștere și

¹⁾ Cartea Românească, București 1936.

amplificare, a creației lui Lucian Blaga, despre care am vorbit altădată. „Spațiul Mioritic“ nu este decât o simfonizare concretă și vie a viziunii abstracte din „Orizont și Stil“. La acest punct al dezvoltării sale, gorunul lui Lucian Blaga apare mai identic ca oricând cu el însuși.

Aceste adevăruri sunt exprimate, limpede și solar, în capitoul „apriorism românesc“ din „Spațiul Mioritic“.

„În ciuda influențelor, care-și dispută inutil pământul nostru, în ciuda interferențelor, cari își fac jocul nestatornic în țara și în sufletul poporului nostru, există un românism, în înțelesul superior al unui complex, sau al unei constelații, cu totul aparte, de determinante spirituale. Dincolo și mai presus de misterul sângelui, românismul e un patrimoniu stilistic, alcătuit în parte din determinante, ce-i aparțin exclusiv, în parte dintr'un raport intim, de natură funcțională și de dozaj, al unor determinante, care-l depășesc. Există o vie matcă stilistică, în lumina căreia românismul ne apare ca un ansamblu, conturat din latențe și realizări. Nimic nu ne prilejuește, ca această matcă stilistică, posibilitatea de a vedea în românism o entitate, susceptibilă de a fi cuprinsă într'o imagine ideal sporită. Ne-am făurit despre acest românism spiritual, dincolo de faptele și de jocul de ape ale folklorului și al istoriei, o viziune, merită poate unui destin pragmatic. E viziunea unui cristal viu, a unui mănunchiu de abstracțiuni ipostatice, a unui complex de potențe creatoare. Cari sunt aceste funcții sau puteri ipostatice? E înainte de toate un anume ondulat orizont spațial, cel mioritic, și la fel un orizont de avansare legănată în timp. Ele formează coordonatele unei spiritualități. Fuzionează cu aceste orizonturi înainte de orice un sentiment al destinului, trăit tot ca o unduire, ca o alternanță, de sușuri și coborșuri, ca o înaintare într'o patrie siderală, unde se urmează ritmic dealurile încrederii și văile resignării. Vine pe urmă șiragul celorlalte determinante: o preferință arătată categoriilor „organicului“ ale lumii, și o tendință de transfigurare „sofianică“ a realității. Năzuința formativă se conturează și e activă în deosebi ca orientare spre forme geometrice și stiliale, aceasta într'un chip organic și atenuat. Adăugăm mănunchiului o invincibilă dragoste de pitoresc și de asemenea un foarte vădit simț al măsurii și al întregului. Pentru rotunjirea complexului să mai notăm că toate determinantele se realizează oarecum sub surdină; par'că în isbânda lor se pune un mare frâu; totul se înfăptuiește cu un uimitor simț pentru nuanță și cu tot atâta simț al discreției“.

Din aceste realități se desprinde în mod firesc următoarea concluzie:

„Examenul atent și stăruitor al culturii noastre populare ne-a dus la concluzia reconfortantă despre existența unei măci stilistice românești. Latențele ei, întrezărite, ne îndreptățesc la afirmațiunea că avem un înalt *potențial cultural*. Tot ce putem ști, fără temerea de a fi desminșiți, este că suntem purtătorii bogați ai unor excepționale posibilități. Tot ce putem crede, fără de a săvârși un atentat împotriva lucidității, este că ni s'a dat să luminăm cu floarea noas-

tră de mâne un colț de pământ. Tot ce putem spera, fără a ne lăsa manevrați de iluzii, este mândria unor inițiative spirituale, istorice, care să sară, din când în când, ca o scânteie și asupra creștetelor altor popoare. Restul e — ursită”.

Acesta e programul, cu concluziile sale firești, pe care îl dezvoltă și-l lămurește Lucian Blaga în ultima sa lucrare.

Toate capitolulele cărții:

1. Spațiul mioritic
2. Spiritualități bipolare
3. Transcendentul care coboară
4. Perspectiva sofianică
5. Despre asimilare
6. Pitoresc și revelație
7. Duh și ornamentică
8. Despre dor
9. Intermezzo
10. Evoluție și involuție
11. Influențe modelatoare și catalitice

sunt introduceri largi și explicite, încărcate de multe adevăruri, înțuiții și argumente doveditoare, ale ultimului capitol „Apriorism românesc”.

Socotim necesare pentru înțelegerea acestui apriorism deslușirile pe care le dă Lucian Blaga.

„În studiul nostru „Orizont și Stil”, am arătat cum toate potențele ipostatice, cari se îmbină pentru a alcătui împreună o matcă stilistică, joacă de fapt pentru duhul uman rolul unor „supracategoriilor”. Ele se imprimă inconștient tuturor creațiilor umane, adică viziunii despre lume a omului. Ar fi vorba așa dar despre un fel de „apriorism” al *spontaneității* umane în genere, spre deosebire și mai presus de apriorismul simplu al „cunoașterii”. Apriorismul stilistic, al cărui cuib și vatră e inconștientul, îl inchipuim variabil dela o regiune la alta, sau dela un popor la altul. Expunerile, cari ocupă toată întinderea acestui studiu, ne îndreptățesc să enunțăm teza despre existența unui apriorism românesc. Să nu ne sperie termenul. În fond acest apriorism nu înseamnă altceva decât o circumscriere filosofică mai pregnantă a afirmațiunii despre existența unor factori stilistici activi, care-și pun pecetea neîndoielnică pe produsele geniului nostru etnic.

Imprejurarea că până acuma „matca stilistică” a fost împiedecată de vicisitudinile veacurilor să se manifeste în întregime și consecventă cu sine însăși, altfel decât pe plan minor, ajungându-se doar la o foarte înfloritoare cultură populară (mai înfloritoare decât a popoarelor apusene), nu constituie un element de bilanț definitiv. Judecând după unele simptome, avem suficiente motive să sperăm că duhul larvar al abisurilor noastre se va manifesta în viitor și pe un plan major. Am afirmat mai sus că „istoria” noastră nu mai poate fi succesiune de forme îngenuă, din ea însăși, partenogenetică, pură, nealterată. Tot atât de adevărat e însă că o matcă stilistică, *existentă*, rămâne un puternic organ de asimilare a influențelor străine. Ea poate să se afirme în pofida tuturor inducțiilor

spirituale de aiurea. Matca noastră stilistică nu va înai putea fi, fi-rește, pusă la adăpost de asemenea inducțiuni. Pinsă în rețeaua de-terminațiilor continentale, ea va utiliza de acum totdeauna și un material și forme de împrumut. Nu mai puțin însă ea va putea să-și afirme suveranitatea“.

Nu e deloc ușor să rezumi bogăția densă și concisă a unei cărți ca „Spațiul Mioritic“. Mai ales când aceasta e așa de ispiti-toare prin farmecul măgurilor sale de lumină taborică. Vom încerca totuși ca din cascada ei de cadențe sufletești să scoatem la iveală coloanele de susținere, să pipăim articulațiile de temelie, pentru a ne putea învrednici de binecuvântarea harurilor ei.

După ce în primul capitol, al cărui nume mândru îl poartă și cartea, ni se definește „*orizontul spațial al subconștientului românesc*“, Lucian Blaga convine să-l numească „*spațiul mioritic*“. Nu mai revenim acum asupra unor probleme de amănunt discutate în legătură cu studiul „Orizont și Stil“. Smulgem însă un citat din Blaga pentru a justifica în fața celor nedumeriți titlul cărții de care ne ocupăm.

„Cântecul, ca artă care tâlmăcește cel mai bine adâncurile subconștientului, revelează și ceea ce ne-am învoit mai înainte să numim „*orizont spațial al subconștientului*“. În ordinea de idei, ce ne-o impunem, „doinei“ îi revine desigur o însemnătate, care n'a fost încă niciodată subliniată în toată semnificația ei. În adevăr, doina cu rezonanțele ei, ni se înfățișează ca un produs de-o transparentă desăvârșită: în dosul ei ghicim existența unui spațiu-matrice, sau al unui orizont spațial, cu totul aparte. Într'o primă aproximație am adus doina în legătură cu „plaiul“, așa cum cântecul rusesc a fost adus în legătură cu „stepa“. Să facem un pas înainte. Să adâncim problema și perspectivele potrivit teoriei noastre despre orizonturile subconștientului. Orizontul spațial al subconștientului e înzestrat cu accente sufletești, cari lipsesc peisajului ca atare. Fără îndoială că și în doină găsim un asemenea orizont părtaș la accente sufletești: se exprimă în ea melancolia, nici prea grea, nici prea ușoară, a unui suflet care suie și coboară, pe un plan ondu-lat indefinit, tot mai departe, iarăși și iarăși, sau dorul unui suflet care vrea să treacă dealul ca obstacol al sorții, și care totdeauna va mai avea de trecut încă un deal și încă un deal, sau duișia unui suflet, care circulă subt zodiile unui destin ce-și are suișul și coborișul, înălțările și cufundările de nivel, în ritm repetat, monoton și fără sfârșit. Cu acest orizont spațial se simte organic și inseparabil solidar sufletul nostru subconștient, cu acest spațiu-matrice, indefinit ondu-lat, înzestrat cu *anume* accente cari fac din el cadrul unui anume destin. Cu acest orizont spațial se simte solidar an-cstralul suflet românesc, în ultimile sale adâncimi, și despre acest orizont păstrăm undeva, într'un colț înlăcrimat de inimă, chiar și atunci când am încetat de mult a mai trăi pe plaiu, o vagă amintire paradisiacă:

Pe-un picior de plaiu,
pe-o gură de raiu.

Să numim acest spațiu-matrice, înalt și indefinit ondulat, și înzestrat cu specificile accente ale unui anume sentiment al destinului: *spațiu mioritic*). Acest orizont, neamintit cu cuvinte, se desprinde din linia interioară a doinei, din rezonanțele și din proiecțiunile ei în afară, dar tot așa și din atmosfera și din duhul baladelor noastre. Acest orizont, indefinit ondulat, se desprinde însă, ceea ce e mult mai important, și din sentimentul destinului, din acel sentiment care are un fel de supremație asupra sufletului individual, etnic sau supraetnic. Destinul aici nu e simțit nici ca o boltă apăsaătoare până la disperare, nici ca un cerc din care nu este scăpare, dar destinul nu e nici înfruntat cu acea încredere liberă și nemărginită în propriile puteri și posibilități de expansiune, care așa de ușor duce la tragicul hybris. Sufletul acesta se lasă în grija tutelară a unui destin cu indefinite dealuri și văi, a unui destin care, simbolic vorbind, descinde din plaiu, culminează pe plaiu și sfârșește pe plaiu. Sentimentul destinului, încuibat subteran în sufletul românesc, e parcă și el structurat de orizontul spațial. Înalt, și indefinit ondulat. De fapt orizontul spațial al subconștientului și sentimentul destinului le socotim aspecte ale unui complex organic, sau elemente, cari din momentul nunții lor, fac împreună un elastic, dar în fond inalterabil, cristal¹⁾.

Dacă sentimentul destinului românesc și spațiul său matrice, *spațiul mioritic*, au fost învrednicite de unul din cele mai frumoase capitole de filosofia culturii, categoria „organicului”, o altă determinantă a apriorismului românesc, este pe larg desbătută în revelatorul studiu al „*Spiritualităților bipolare*”. Spiritualitățile creștine, catolică, evanghelică și ortodoxă, deosebite mai mult prin stil decât prin idee, au fiecare, în circumstanțe crono-spațiale diferite, două fețe: una îndreptată în mod statornic spre „transcendență”, spre *veșnicia absolutului*, cealaltă orientată spre „*vremelnicie*”. Vremelnicia, cu toate atributele ei, a determinat anumite adaptări ale spiritului creștin în fața exigențelor locale.

„După alcătuirea definitivă, și odată cu răspândirea ei în toată lumea veche, doctrina creștină a îndurat anume adaptări și a acceptat oarecari infiltrații spirituale dictate de duhul local sau etnic al feluritelor regiuni geografice. Mai mult: duhul local și etnic a fost erijat, poate după o luptă care a durat sute de ani, într'un fel de focar secund al vieții spirituale. Viața spirituală creștină, originar îndreptată unilateral spre împărăția „de dincolo”, începea să se etaleze tot mai vizibil în jurul unei axe cu poli contrari. Să lămurim procesul. El consistă de fiecare dată în împrejurarea că anume *categoriile ale vremelniceii sunt oarecum asimilate în grad cu transcendentul*. Subliniem: *anume* categorii, nu toate, iar aceasta totdeauna după preferinți și potrivit unei selecții spectfice duhului local. Cert, doctrina creștină s'a constituit precumpănitor sub sensul unei transcendente eterne. Ea intervenea în devenirea istorică cu pretenția de a-și substitui valorile proprii oricăror valori sau realități „vremelnice”. Lupta angajată între duhul creștin și duhul local s'a în-

¹⁾ Dela balada-încantație »Miorița«

cheiat însă pretutindeni cu un mare compromis, care lua înfățișarea unei orientări bipolare a vieții spirituale. Să analizăm fenomenul bipolarității, limitându-ne la aspectele generale ale catolicismului, ale protestantismului și ale ortodoxiei”.

Pentru ceea ce ne preocupă, ne mărginim la bipolaritatea ortodoxiei, parte integrantă din duhul românesc. „În ortodoxie credem a găsi o împărțire sau o pendulare a vieții sufletești între „transcendență” și categoriile „organicului”. Tot ce e „organic” e înălțat în ortodoxie la rangul unui al doilea pol al vieții spirituale. Categoriile organicului, deși aparțin vremelniceii, sunt oarecum echivalate lumii de dincolo”.

Ca urmare directă a acestei atașări și conviețuirii cu „organicul”, *biserica, națiunea, graiul, cultura, misionarismul, concepția despre salvare*, etc. primesc investiția unor virtuți și calități cu totul specifice *stilului de viață ortodox*.

Organicul, în ortodoxie, este sfințit de transcendentul care coboară, după expresia fericită a lui Lucian Blaga, Lumea întreagă, din această perspectivă, ia înfățișarea unui vas în care se revarsă, de sus, Dunărea de lumină taborică a transcendentului. Transcendentul care coboară se lărgește apoi, maiestatic și paradisiac, în „*perspectiva sofianică*”.

Toate aceste aspecte ale ortodoxiei primesc o magnifică verificare în cultura noastră populară. Căci numai pe această cale se integrează în matcă stilistică a duhului românesc. Nu ne putem opri asupra argumentelor pe care Lucian Blaga le aduce dela izvor întru susținerea tezei sale, nici asupra bogatei metode comparative prin care evidențiază articulațiile de totdeauna ale duhului românesc, determinantele stilului nostru de viață.

Aceste determinante sunt întregite de o remarcabilă înclinare spre „nuanță” și „discreție”, o orientare spre „*pitoresc*”, toate scăldate în lumina *transfigurării sofianice*.

O categorie privilegiată a duhului românesc, de esență lirică, este dorul. Ni se par deosebit de interesante considerațiile lui Lucian Blaga în legătură cu această categorie.

„Procedeul acesta, primar și subtil în acelaș timp, al ipostazării dorului, jalei, uritului, etc., ferește poezia populară de două grave neajunsuri: de efuziunile sentimentalismului și de ariditatea alegorismului. Dacă poetul popular ar cânta din starea subiectivă ca atare, ar cădea repede într’o pernicioasă poezie sentimentală. Obiectivitatea ipostatică a stării e o soluție găsită prin instinct împotriva acestei primejdii. De altă parte dacă poetul ar „personifica” starea sufletească, el ar aluneca degrabă în desfrâul sec și fără ecou al alegorismului, ca poezia bizantină de-o pildă. Simpla ipostazare îl pune la adăpost și de această primejdie, menținându-l într’o naivitate apropiată de viața și trăirile reale. În orice caz ipostazarea stărilor sufletești ține de stilul naivității noastre populare. Mai însemnăm că lirica aceasta a ipostaziilor care se ține deoptrivă departe de excesele sentimentalismului, cât și de fantezia abusiva și neputincioasă, inerentă alegoriei, se încadrează de minune,

ca un exemplu mai mult, în acel duh al nuanței și al discretei cumpătări, propriu creației poporului nostru.

„Amatorii de speculații ontologice, ar putea în legătură cu examinarea stării „dor”, să facă și o excursie laterală prin „filosofia existențială”. Le servim sugestii pentru un itinerar, care pe noi înșine nu ne seduce deocamdată. Gândirea contimporană a încercat, mai ales sub influența kierbegaardiene, să definească specialitatea existenței umane în mijlocul lumii. Heidegger, celebrul gânditor german contimporan, s'a însărcinat să încerce o asemenea reducere a existenței umane la substanța ei lirică de ultimă expresie. El s'a oprit la termenul „îngrijorare”. Nu-și face Heidegger o iluzie crezând că definirea existenței umane ca atare, prin substanța ei lirică, ar putea să dea o formulă absolută? Ne incuviințăm dreptul să ne îndoim de valabilitatea generală a definiției. Unui român, în legătură de sânge cu matca etnică, i s'ar putea ușor întâmpla, încercând să-și făurească o filosofie existențială, să circumscrie aceeași substanță pe termenul „dor”. Dorul s'ar revela deci ca ipostază românească a „existenței umane. Probabil că atmosfera psihologică de după război, prea catastrofică, l-a făcut pe Heidegger să vadă existența omului într'un fel destul de budistic, ca îngrijorare, și ca existență spră moarte, spre „nimic”. Dacă se ține seama de omniprezența dorului în poezia noastră populară, s'ar putea aproape afirma că existența e pentru român „dor”, aspirație trans-orizontală, existență care în întregime se scurge spre „ceva”.

Ca un raiu, cu alternanțe de primăveri, cartea lui Lucian Blaga te omoară la fiecare pas cu magnificile ei altitudini metafizice. Când se pogoară mai aproape de suflarea pământului, propoziția lui Lucian Blaga, rotundă și plină ca o boltă bizantină, încântă prin precizie și înaltă simetrie. Adevărurile ei sunt limpezi și adânci. Iată o pildă în *Intermezzo-ul*, care leagă matca stilistică de revelațiile ei subț vânturile istoriei.

„Sub învelișul permeabil al culturii noastre folklorice, care a îngăduit în cursul timpurilor netăgăduite procese de osmoză, se găsește un nucleu iradiant și consistent. E „matca stilistică”, inalienabilă, a duhului nostru etnic. Ne-am alternat în cele de mai înainte interesul și efortul întru fixarea câtorva determinante ale ei. Ilustrarea materială a acestor abstracte străduinți ar putea să umplă volume. Cum din parte-ne ne-am propus să ne menținem la o anumită altitudine filosofică, fertilă înainte de toate prin sugestii, nu ne putem îngădui aglomerarea documentară. Am căutat să conturăm determinantele stilistice, nu atât în calitatea lor de cadre ale unei culturi consumate, cât în calitatea lor de potențe creatoare. Determinantele alcătuiesc o matcă relativ atemporală, o substanță în mare măsură neatinsă de contingentele vremelnice și istorice. Această matcă reprezintă identitatea cu sine însuși a românismului în cursul veacurilor; ea constituie permanența și puterea noastră, în aceeași măsură ca plasma germinativă; ea e porțiunea noastră de „omenească veșnicie” în succesiunea necurmat împospătată a generațiilor. Matca stilistică colaborează la definirea unui popor tot așa de mult ca sân-

gele și graiul. Ea poate să crească sau să scadă, dar când se stinge, se stinge și poporul. Această matcă stilistică, mănunchiu secret de puteri ipostatice, este de altfel singura noastră „tradiție”. Tradiția noastră, care se confundă cu matca stilistică, nu e de natură temporală, nici heraldică, sau istorică. În apus tradiția e alcătuită din însumarea pedantă a unui trecut, din galerii strămoșești, din cronică unor fapte, din răbojul strămoșilor, din urmarea generațiilor sub scutul magic al aceleași steme, țărănești sau aristocratice. Tradiția are în apus un caracter istoric, muzeal. Tradiția e acolo contabilitate retrospectivă, timpul călcând peste morminte, trecutul acumulat în prezent, memorie și atmosferă memorială. O tradiție în acest înțeles, de pulbere de oseminte așezată pe ambianța vieții, lipsește la noi. Tradiția noastră e de natură mai invizibilă. Atemporală, ea se confundă cu potențele stilistice creatoare, neistovite, „magnifice ca în prima zi”. Tradiția noastră e matca stilistică, în stare binecuvântată ca stratul mumelor. Mocnind uneori, neîntrerupt vie, ea se manifestă în timp, deși, măsurată cu orizontul nostru efemer, ea e mai presus de timp. Creatoare fiind, tradiția aceasta a noastră, are un caracter „muzic”, iar nu „muzeal”. În apus tradiția e un semn de vârstă ca frunza verde; ca matca stilistică ea face parte din logos sau din sfântul duh. O despărțire de ea ar însemna apostazie”.

Până aici Lucian Blaga s'a ținut mai ales pe tărâmul teoritizării. Nu exclusiv, dar precumpănitor. Cu capitolul „Evoluție și involuție” intrăm în regiunile umbratice ale istoriei noastre, luminată din când în când de apariții solare. Intreg acest capitol, ca și cel următor „Influențe modelatoare și catalitice”, nu este decât o temeinică aplicare a tezei lui Blaga la realitățile noastre istorice. Cât de profund și vizionar e formulată aici marea idee, cea mai mare din istoria noastră, prin care, miraculos, Lucian Blaga ne preschimbă porecla în renume; păcatul în virtute; deficiența în bogăție! E vorba de *boicotul istoriei* din partea românilor. „În adevăr timp de o mie de ani aproape, pre-românii și românii manifestă un fel de atitudine instinctivă de autoapărare, care se poate numi *boicot al istoriei*. Ei nu se adună în mase organizate, ca să se lanseze în acțiuni de largă desfășurare, care i-ar fi ademenit epic, în istorie. O populație, în care câțva timp a trăit poate vag amintirea unei vieți de tip major, boicota instinctiv, pe urmă chiar și fără acea amintire, orice încercare de a o smulge din viața de tip organic și de a o atrage în vârtejurile și în apele istoriei. Ea presimțea că această istorie, ce se făcea și se desfăcea în protuberanțe inconsistente, nu putea în nici un chip să fie a ei”.

Intreaga noastră istorie este o alternare de evoluții și involuții, de creșteri și descreșteri, de înfloriri și retrageri sub acoperământul tutelar al satului. Retragerile în culcușurile terrei ocrotitoare însemnau diminuarea sentimentului de expansiune. Înfloririle, dimpotrivă, sporirea lui. „Ce mijire ca de auroră, ce creștere a sentimentului spațial dela Seneslau la Tihomir, dela acesta la Basarab, pe urmă la Mircea cel Bătrân. Doar câteva decenii mai târziu decât în Muntenia se înfiripă același proces și în nordul românismului, în Mara-

mureș și Moldova. Dela Dragoș la Bogdan, pe urmă sub Mușatini, până la Ștefan cel Mare, sentimentul spațial se găsește în exuberantă creștere. „Statul“, de-acu, nu mai e o formațiune străină, fără nervuri în substanța populației, ci un acoperemânt prielnic substanței ocrofite, ale cărei latente izbucnesc cu rară vâjnoșie, înflorind pe un podiș de remarcabilă continuitate ascendentă, și luând chipul celei mai autentice „istorii“, ce se poate imagina. Viața, cu apele micșorate de-un întunecat-luminos destin, faptele, clădite pe sânge, tâșnind ca dintr'o putere telurică, bisericile clădite pe lumină, și toată opera, de smeu și de arhanghel, ale lui Ștefan cel Mare, alcătuiesc împreună, mica noastră veșnicie revelată în timp. Călcăm pe pământ sfânt: iată, cu adevărat, o substanță și forme „istorice“! E aici o viață, care reprezintă o istorie autentică, nu mai puțin decât viața împăraților medievale germani, cum ar fi acea a Hohenstaufilor, de-o pildă, deși dimensiunile ei sunt, prin forța împrejurărilor, desigur, neasemănat mai scăzute. Dinamica, geniul, energia, demnitatea voevodală, spiritul de inițiativă și vitalitatea excepțională, puse de Ștefan cel Mare în destinul său istoric, ar fi fost, prin virtuțile lor, suficiente, să ducă la creierea unui spațiu moldovenesc de întinderi și proporții imperiale. Ștefan a fost din belșug înzestrat cu toate calitățile pentru plămuirea unor asemenea zări împărătești de largă respirație istorică... Ștefan cel Mare a fost prin chemare pe drumul unui cosmos românesc“.

De mărirea voevodală a lui Ștefan cel Sfânt ne apare pe plan spiritual-creator Mihai Eminescu, pe care, cu monumentală discreție, Lucian Blaga îl așează alături de Ștefan George. E întâia oară când minunea eminesciană crește, teafără și falnic, numai și numai din substanță românească. Ideea-Eminescu, cum îi zice Lucian Blaga, este o superbă și polivalentă efflorescență a mătcii noastre stilistice, și cu ce cuprinzătoare sfială se apropie Lucian Blaga de ea.

„Inseilând aceste considerații, nu putem pretinde să fi istovit figura spirituală deosebit de complexă a lui Eminescu. De o asemenea intenție ne-a distanțat obiectul însuși al examenului nostru. Nu ascundem totuși bucuria și satisfacția de a fi putut atrage atențiunea asupra câtorva aspecte ale acestui poet, cari se integrează concludent în viziunea noastră despre matca stilistică românească. Un adânc proces organic românesc, a izbucnit din „tărâmul celălalt“, grație substanței sufletești a poetului în primul rând, dar nu în mică măsură și datorită unor înrăuriri străine, cari, redusă la ultimă expresie, însemnau de fapt un stăruitor apel la el însuși. Au cântat și Bolintineanu, și Alexandri, trecutul și prezentul românesc, dar la aceștia totul rămâne pe un plan tematic, decorativ, conștient, local, patriotic. La aceștia totul e substituire de termeni unui model imitatat lucid și cu sânguință. Pastelele lui Alexandri sunt românești prin temele lor, tratate descriptiv după preceptul: hai să fim români. Când Eminescu spune „dulce corn“, sugerează o lume de subterane melancolii, și o natură în care simți, fără să fie amintită, prezența unor taine umbroase, cari nu pot fi captate tematic. Poezia lui Eminescu e clădită pe mai multe portative. Ea e plină de com-

plexe „personanțe” ale unor structuri subconștiente. De altfel în asemenea aspecte trebuie să căutăm pe Eminescu, iar nu în bielele reminiscențe schopenhaueriene-budiste, sau în motivele brute, călătore, care îl arată tributar romantismului timpului. De aceste împrumuturi a putut face atâta caz numai o critică incapabilă de a vedea dincolo de materia unei opere literare. Există o „Idee-Eminescu”, iar aceasta s'a zămislit sub zodii românești. Ea poate fi lesne desghiocată de aparențe derutante, și nu mai puțin lesne ea poate fi periată de cenușa unor vulcani de aiurea, ce i-a căzut pe umeri. Eminescu, din moment ce a isbutit să-și realizeze într'o seamă de bucăți poetice ideea proprie, urmează să fie judecat în primul rând după aceste bucăți, nu după acelea, unde el nu e el. Există o Idee Eminescu; ea s'a împlinit când a bătut ceasul, întâi fiindcă omul, care o purta, s'a născut așa ca substanță și aptitudini, și al doilea fiindcă înflorirea a fost prielnic ocrotită de acea atmosferă educativă a culturii, în a cărei școală omul și-a făcut ucenicia¹⁾.

„Pentru sprijinirea tezei noastre despre existența unei influențe de natură catalitică, dincolo de cea modelatoare propriu zisă, ar fi suficient cazul Eminescu. Dar fiindcă un alt exemplu ne stă tocmai la îndemână, să-l amintim și pe acesta. Satul românesc avea să-și găsească, subț înfățișarea sa de sănătate idilică, o expresie adecvată, într'un alt poet, căruia deasemenea i-a fost dat să crească subț o înrăurire, pe care am convenit s'o înțelegem ca școală întru găsirea sinelui. L-ați ghicit desigur. E vorba despre Gheorghe Coșbuc. Ca material poetic Coșbuc e mai românesc decât Eminescu. Coșbuc însă realizează românescul prin descrierea vieții folklorice. Deasemenea și temperamentul lui Coșbuc e un ecou al temperamentului țărănesc. În Eminescu matca stilistică românească, cu apriorismul ei profund subțconștient, devine creatoare pe un plan major. Eminescu e un românism subliniat, complex, creator. El e mai aproape de Ideea românească; Coșbuc e mai aproape de fenomenele românești. Coșbuc ar reprezenta poporul românesc printr'un fel de consimțământ plebiscitar, Eminescu îl reprezintă printr'un fel de legitimism de ordin divin”.

Ajunși la sfârșitul drumului, trebuie să recunoaștem că nu am poposit decât la troițele „Spațiului Mioritic”. N'am subliniat decât ceea ce ni s'a părut de absolută necesitate pentru înțelegerea tezei susținute cu un mare lux de argumente din domeniile cele mai felurite și ierarhizate pe temeiurile bine articulate ale unei metode comparative, proprie cercetărilor de filosofia culturii. Am fost nevoiți să trecem peste multe minuni ale acestei cărți a *duhului românesc*. Suntem datori s'o spunem însă, cu toată tăria glasului, că în „Spațiul Mioritic” nu există cuvânt la care să nu aderi. Și credem că acesta e supremul elogiu ce se poate închina unei cărți!

Credem că e nimerit, totuși, să ne întrebăm care este catechis-

¹⁾ E vorba de cultura germană, a cărei influență asupra spiritului românesc, Blaga o numește „catalitică”, spre deosebire de influența culturii franceze, pe care o numește „modelatoare”.

mul de viitor, pe care ni-l profilează, peste împărăția zorilor, această carte a destinului nostru. Și iată, l-am găsit, limpede și întreg.

„Să învățăm însă pentru încă puțin timp sfânta și iritanta răbdare. Satul cu matca sa stilistică, se găsește în ofensivă împotriva tiparelor, cari nu sunt făcute pentru făpturile noastre, și va umple încetul cu încetul, cu substanță proprie, atât pe tărâm material, cât și pe tărâm spiritual, cadrele vieții noastre de nivel major. Poate numai urechile noastre sunt de vină că încă nu aud cântecul creșterii și al înaintării“.

GRIGORE POPA

TĂLMĂCIRI DIN BAUDELAIRE*)

Spleen

Sunt ca un domn pe-o țară c'un cer mereu ploios,
Bogat și tânăr, totuși, bătrân, neputincios,
Care sorbit de sfetnici cu ploconeli hripace,
Cu javre-și pierde vremea și cu alte dobitoace.
Nimica nu-l dispune: nici șoimi și nici vânat,
Nici plebea care-i moare sub ochi lângă palat.
Glumețele giumbușuri de măscărici făcute
Nu'ndreaptă ăstui bolnav a' frunții sale cute.
Ca un mormânt îi este 'nfloratu-i așternut.
Iar doamnele din preajmă, care-l găsesc plăcut,
Nu știu ce desfrânate găтели să născocoască,
Să facă pe-acest tânăr schelet ca să zâmbească.
Savantul care-i bate monedă n'a putut
Să scoată din el răul, ce-așa l-a prefăcut
Și 'n aste băi de sânge — vestită amintire
Dela Romani — acestui cadavru, lecuire
Nu poate să-i mai dee, că n'a' lui vine reci
De sânge, doarme Letea cu ape verzi și reci.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Capacul

Oriunde i-ar fi drumul, pe tină sau pe mare,
Sub cer de vălvătaie sau cristalină gheață,
De-ar fi crai din Cytera, serv lui Isus, pe viață,
Milog mizer sau Cresus cu-averi strălucitoare.

Pribeag sau om statornic, din târg sau dela țară —
Și-oricare i-ar fi mîntea, de tîmp sau sclipitoare
Mereu trăiește omul a tainelor teroare —
Iar spațiul îl vede c'un ochi care 'nfioară.

Înlături Cerul! bolta ăstui cavou l'apasă,
Illuminare numai de bufă născocire
Cu histrioni ce 'mplântă o glie sângeroasă.

Tiran pe libertate, pe crez în mîntuire,
Ah, Cerul! talger negru, ce pe cazan se lasă
Să fiarbă 'ntrevăzuta și vasta omenire.

CONSTANTIN STELIAN

*) Din volumul „Florile Râului”, ce va apare în toamnă, în colaborare cu Pillat

CÂNTEC DE MOARTE

Vultur semeț a zăcut
departe
Departa . . .
Dorul i s'a făcut
de moarte
de moarte.

Cât de înaltă-a rămas
cât de întinsă
lumea în ultimul ceas
dorită, durută, învinsă ?

Cine să-i spună răspuns, —
cine să-l știe ?
Ca o răspânte pe-ascuns
noaptea-l adie . . .

Vultur semeț a tăcut
departe
departe . . .
Zborul i s'a făcut
de moarte
de moarte. —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

P R O L O G

Stai cetitor, această scundă carte
nu 'nchide pentru orice cuget preț, —
cel ce a scris-o, n'a stat la o parte
de bucurii, de temeri, de dispreț.

De mai păstrezi mândrie cât e meiul
și crezi în arta grămădită vraf, —
zădarnică fi-e răvna, căci temeul
plăcerii tale e hârtii și praf;

pecând pe-ascuns filtrat ca o licoare
eu versul alb nu-l vrui ci-l isprăvii
întruchipând vârteje viitoare
în ziua mea și'n ritmurile vii.

Nu-i chinoroz, cum n'a fost nici cerneluri,
litera 'n câtă liber s'a lovit
cuvântul care crește 'ntre creneluri
vârsta uitată-a turnului slăvit . . .

TRAIAN CHELARIU

MINUNEA MEȘTERULUI MANOLE

Mormânt ales de ochiu înlăcrimat sub umbră de paltin sau în margine de mestecăniș, așezat la 'ntâmplare, acolo unde s'au frânt puterile purtătorilor de coșciug, suit pe pietrile ascuțite de vânt și timp, coborât în adânc de ape, încrucișat cu drumurile poposite la o fântână, sau, mormânt de piatră cioplit în criptă de mănăstire; mormânt, oriunde te va fi așezat vrerea oamenilor sau a timpurilor, te vei desface 'n noaptea cu vuet și tunet, spre a arăta înălțimilor încărcate cu duhuri, cenușa sau moaștele tale.

Este lăsat din harul celui ce-a cumpănit în judecata lui dreaptă, ca făptura uscată și moartă să poată fi și ea putere cu glas de slovă nescrisă. Din însemnul unei urme de om pe-o cruce fărâmițată de vreme sau pr-o lespede ștearsă de talpa neiertătoare a nopții eterne, omul cu fapta lui trece în împărăția celor uitate. Rătăcite zac astfel lucruri și fapte mărețe 'n măsura omului; mâini ce-au strâns sceptru de țară, piept ce-a oftat în sbucium de luptă, ochiu ce-a fost veghe de hotar, creștet ce-a odihnit cușmă de păstor viteaz, îndemn la biruință și apoi slavă și rugă de izbândă, zidire de măreț locaș de 'nchinăciune și pomană împărțită cu evlavie pentru odihna sufletelor celor duși.

Cine poate astăzi, dintr'o aruncătură de mână, să învie legiunile de luptători cu sabia cu vorba sau cu crucea?

Cine poate astăzi, să sgârie din nou numele și fapta acestora pe piatră, pe nisip sau în vânt?

Cine, cine poate să scrie cronici ce nu-și mai știu nici slova și nici începutul?

Privit-ați vreodată, în noaptea sfântului Andreiu, în jurul vostru? Văzut-ați pământ desfăcut și piatră spartă? Auzit-ați svon de glas ce 'nconjoară și strigă și spune și spune poveste fără sfârșit?

Nu, teama nu trebuie să 'nvingă, căci această noapte e sărbătoarea lor. E singurul lor soare, al lor, al celor morți, când pot să-și poarte gloria uitată, semeața frunte făcută lut, sau vorba ce nu-și mai putea închea puterea.

Porniți încet, prin văi adânci, acolo unde au fost, pe maluri de ape, popasuri citoricești, pe creste de munte, acolo unde pumnul a murit pe sabie și unde gura a mușcat țărână, prin codrii bătrâni, acolo unde frunza cunoștea vuetul luptei, prin câmpuri fără margini, acolo unde hoardele-au purtat capete de mucenici spânzurate de șeaua cailor și pela cumpene de fântâni, acolo unde se 'ntâlnea dor cu dor, porniți astfel încet, în noaptea sfântului Andreiu și veți întâlni în calea voastră, oaste nemăsurată de ziditori de țară și credință.

*

Cine mai poate astăzi însăila din pete de umbră și lumină chipul celor zece meșteri în frunte cu Manole? Pe ce piatră stau straje timpului și uitării numele acestora? Ce hrisov înșiră truda și simbolul breslașilor zidari.

Intrebați vântul în răspântiile lui, căutați în hăuitul munților răspuns la ceea ce nu știți, ascultați șopot de izvor, duceți-vă la margine de codru și așteptați-i svonul; nimic și nimeni nu povestește.

Dați jos tencueala mănăstirii, răscoliți temeliele, defaceți tâmpla, răcăiți pata verde a timpului de pe clopote, scormoniți prin tăbliile acoperișului și urcându-va sus, în vârf, despuiați crucea de foia de aur: nu veți găsi nicăiri nume de meșter.

Gândiți că poate-i blestem cu ștersătură de nume de pe grindă sau piatră? Sau, poate, că ursită a fost litera să se usuce și să pice'n pulbere? Nu, nu, e marea și greaua pecete a timpului, praf și negură, sgură și cenușă.

*

Iată însă, că de undeva, din vreo îndoitură de pământ, de pe vreun muncel sau din vreo luncă uitată de dregători, un bătrân cu ochii umezi de prea multă lumină și vreme, știe să spună o legendă cusută cu arniciu și'nflorită cu fluturi de aur și argint. Ceea ce n'a păstrat nici piatra și nici hârtia, a adăpostit omul. Această rămășiță vie, în glas legănat de bătrânețe și cu melodii de ecou pastoral, a știut să'nșire toată legenda meșterului Manole. Toată truda și sbuciumul lor, zidul blestemat ce se dărâma noaptea, visul plin de lumină al mântuirii și'ngrozitoarea înmormântare 'n zid a Anei. Și la urmă, vorbă nechibzuită spusă din strașina mănăstirii Domnitorului de jos. Schele ridicate și scări luate, aripi de șindrilă și prăbușire'n gol; nouă trupuri moarte una cu pământul, fără mormânt și fără de urmă, și'ntr'un singur loc, unde s'a frânt Manole, a curs izvor cu apă puțină.

Și pentrucă toate-s ale timpului, bătrânul povestitor, după ce și-a rostit vraja legendei de neuitat, s'a pierdut, așa cum s'au pierdut și urmele celor zece meșteri mari.

*

Azi ne-a rămas legenda și minunea dela Argeș.

Indemn domnesc și gând de meșteri zidari, socoteală și măsură de trudnici făurari, putere fără odihnă și spaimă de fiecare zi. Ce blestem ținea pământul legat de dărma în fiecare noapte zidurile? De unde se mestecă'n varnițele lor sămânța ce roade și doboară? Să se fi opintit zidul prea mult, peste măsura lui de pază și socotire? Să fi fost scobitură în mijlocul cărămizilor frământate din lut roșu? Piatra să-și fi fărâmițat tăria? Sau, poate, să nu se fi făcut rugăciune de deslegare și cerul, cerul acela ce pândește și svârle pedeapsă, să nu fi vrut să primească 'n Impărăția lui ziduri falnice ne'mpăcate cu vechea credință ctiitoricească?

Numai umbrele ce umblau noaptea prin mîntea neobositului Manole vor fi știut cine i-a picurat, cu picur de foc, visul plin de de mântuire pentru locașul sfânt și de sacrificiu pentru el.

Desigur, tăria ce-a avut-o Manole când își zidea pe Ana 'n zid pornea din alte lumi. Se vor fi strâns în el toate strălucirile luminilor de dincolo de noi. Toată stăpânirea de sine a celui Atotstăpânitor, toată vederea largă a celui Atotvăzător, toată știința a celui Atotștiutor, toată puterea celui Atotputernic.

Și iată, peste trup strâns în chingi de piatră și zid, peste suflet îngropat de viu, minunea meșterului Manole prinde viață. Zidurile sporesc, ferestrele rup lumina de afară și o împrăștie 'n nava bisericii, bolțile stăpânesc umbrele, clopotnițele se răsucesc în sus spre biruință, învingând pământul.

Iar când a fost gata, minunea era atât de înaltă, încât Domnitorul ros de gelozie le-a căutat, cu 'ntrebări istețe, pricină de osândă. Și-a însemnat cu zece trupuri, zece pete de sânge în jurul ei.

Alaiu domnesc, cai struniți în zăbale aur, zângănit de arme, lumină și sclipiri de pietre prețioase, zâmbete de bucurie și mândrie, murmure de admirație, lacrimi de fericire sdrobite 'ntre gene; mai marii țării, toți în șir la târnosire.

Priviri căutau curioase meșterii. Norodul cerea să vadă chipul celui fără de seamăn, care a ridicat din pământul murdar și greu, bucuria de lumină și frumos. Vroiau să vadă mâna făcătoare de minuni, mâna ce-a zidit și-a șters sudoarea. Domnitorul a tăcut îngândurat, ocolea priviri și 'ndemnuri, iar spre sfârșit, fiindcă șopotul fântânii lui Manole turbura liniștea și punea 'ntrebări, a amintit curtenilor, că povestea cu cei zece meșteri mari, este o născocire neadevărată și că minunea ce-o văd în fața ochilor a zidit-o chiar Dumnezeu.

*

Și iarăși noapte de groază și tunet. Iarăși spaimă 'n întuneric și dangăt de clopote sparte și triste. Șuer de vânt prin plopi uscați sau prin schelete purtătoare de cosciuge. Muget de crâng sau urlet de fiară înspăimântată. Vuet năprasnic și trâmbă de apă și praf. Scăpărări de cremene spartă și svârlită 'n cuiele gardului. Putreziciune scoasă la iveală. Oameni ascunși în beciuri și poduri. Vite gonite nebun peste ogoare și izlazuri. Ferestre trântite și smulse din făfâni, case desvelite și cruci rupte, ciutură spintecată 'n două, luciu de apă adumbrat de întunecime de strigoii. Gropi răscolite, cripte sparte și lespezi îndoite; bufnițe 'n țipete de desnădejde și corbi negri strajă neclintită mormintelor desfăcute. Porți de cimitir larg deschise, mucuri de lumânări stinse de sute de ani, acuma-și clipească bătrânețea, candelile uscate și sparte, azi cu luciu de untdelemn proaspăt, icoane ce picură lacrimi, catapetesme sparte, altare întoarse, evangheliile cu foile smulse, strană uscată și fărâmițată de viermi își vântură praful peste păienjenșiul ca mătasea.

Și peste tot, de jur împrejur, de sus, de jos, din spre partea de deal sau de vale, pe poteci înguste sau drumuri late, vezi cârduri de morți ce-și poartă racla sau cămașa, vezi morții tuturilor timpurilor, icoane nebune de spaimă și groază, oamenii tuturilor vremurilor, bunii și răii...

Pe-o piatră veche, scobită de ploaie și ger, în curtea mănăs-

tirii Argeşului, şedeau la sfat cei zece meşteri mari. Toţi erau la fel, uscate fărăme de oameni uitaţi. Manole avea găurile ochilor mai adânci ca ceilalţi, şi-i clănţăneau parcă de plâns dinţii. Din golul pieptului prin care i se vedea şi spatele, se sbătea un oftat prelung. Incolo, tăcere, şi aşteptau, nici ei nu ştiau ce. De sute de ani, în fiecare noapte de sfântul Andreiu se regăsesc la sfat. Şi nu-şi mai au de mult nimic de spus. Niciunul nu ară groapă, când vor să vină la întâlnire îşi strâng oasele din zeci de locuri. E greu fără de mormânt. Din an, în an, tot mai puţin pot să adune. Unii n'au fluerele picioarelor, coastele multora lipsesc, falca de jos e rar de găsit. Oasele mâinilor, ale acelor mâini făcătoare de minuni, de mult suht pierdute pentru totdeauna. Şi de nu li s'ar umple atât de des hârca de pământ!

Erău obosiţi şi nu-şi mai găseau rostul. Noaptea aceasta a lor, noaptea de sărbătoare, demult pentru ei era doar un prilej de intristată aducere aminte a timpurilor de glorie şi durere. Şi-ar fi plecat, s'ar fi dus fiecare în alt colţ al lumii, legată le era însă soarta de zidirea lor. Nu puteau păşi nici până'n vârful dealului. umbra înăstirii era larga lor ogradă. E în firea lucrurilor doar, *ca faptă cu om să se'ntâlnească*, ca între ei să rămână legătură de nedeslegat. Şi vor rămâne unul lângă altul, omul cu fapta, chiar şi până atunci, când totul se va năruşi şi se va face ţărână; legătură peste veacuri şi nemărginire.

În noaptea aceasta, mai îmbătrâniţi ca oricând, cu oasele răzimate'n piatră şi pământ, aşteptau cântatul cocoşului, deslegarea şi trecerea'n lumea lor de uitare şi nimicire. Şi tocmai când hârca fiecăruia se făcuse mai grea de oboseală, din spre mânăstire, dintre zidurile dela miazăzi, din umbra firidei cu ferestre lungi, răsbate până la ei, vechiul ecou cu care încă nu se putuseră împăca:

„Manole, Manole,
„Meştere Manole!
„Zidul rău mă strânge,
„Viaţa mi se stinge“.

Zece grămezi de oase s'au întors încet cu faţa spre glasul obosit. Ar fi tremurat din nou de groază dacă ar mai fi avut cu ce. Se auzea doar un sgomot ca de pas de căprioară ce calcă pe vreascuri uscate. Şi sgomotul acesta, împletit cu ecoul de jale al Anei şi cu şopotul fântânii lui Manole, se pierdea încet... încet risipindu-se'n nemărginirea firii, ca un svon de oboseală profundă şi dureroasă, care'n amortire de secole nu-şi mai găsea rostul să fie şoptit.

*

Mă'ndoiesc, dar dacă totuşi veţi mai întâlni vreodată, în noaptea sfântului Andreiu, pe meşterul Manole, întrebaţi-l: Înălţat-a undeva, în alte Impărăţii ale Atotfiitorului, biserică mai măreaţă ca aceasta, pe care, sânge din sângele său şi suflet din sufletul său, ne-a lăsat-o în dar?

V. BENES

MANIE ACUTĂ

I

M'am trezit brusc, cu trupul încordat, cu nervii întinși până la rupere.

Un geamăt sfâșietor, de animal în agonie.

Apoi tăcerea invadează, ca o pâclă grea, odaia.

N'a fost nimic... Un nebun care visează urât..

Dar nu mai pot dormi...

Prin ferestre se filtrează o lumină tulbure, care presară cenușe pe paturi de fier, închise ermetic cu rețele de sfoară.

Câteva figuri se încrustează în umbră, separate de timp, ca niște măști de ceară aruncate în grabă dealungul pereților.

Lângă mine, un nebun surâde eteric, iar mâinile lui cuprind
[a-co-me o femeie imaterială.

Și de-odată zâmbesc și eu. De-un an de zile n'am mai râs. Până ieri:

M'a prezentat profesorul la curs, studenților. După un an de studiu, a crezut că-mi poate stabili precis diagnosticul: „manie acută“.

De-o lună, simptomele se precizaseră și apăreau clare, clasice, ca 'n paginile tratatelor:

„hiper-afectivitate, logorhee, fugă de idei“, ba ce mă miră și pe mine, chiar semne organice: „tachicordie, mononucleoză“.

Avea siguranța deplină, că nimic nu va mai putea face să oscileze diagnosticul.

Pregătise o lecție magistrală. Asistenții toți în halate imaculate. Aparatul de proecție la punct.

Sala de curs gemea de lume. Studenții se pierdeau în marea de cucoane vopsite strident și amatoare de senzații. Pe multe le cunoșteam dela proces.

Atunci veniseră să vadă un criminal interesant, iar acum un nebun interesant.

Ei bine! o să plece decepționate. Profesorul va avea o zi neagră. Nu e nimic. E prea încrezut. Un mic duș n'o să-i strice. Va învăța să se îndoiască.

Mi-am luat un aer cât se poate de solemn și-am așteptat.

Mi-a cerut să scriu ceva pe-o bucată de hârtie. Am executat, supus și indiferent.

— „Vedeți d-lor colegi, o să observați în scrisul acestui bolnav câteva aspecte caracteristice: e un scris mare, avântat, iar rândurile tind să se ridice în sus“.

A chemat un student din bancă, să citească ce-am scris și să-mi analizeze scrisul.

Profesorul nici nu s'a uitat. Era sigur de rezultat și niciodată nu scăpa ocazia de-a face pe Sherlock Holmes. Ii plăcea să se spună despre el, că stabilește diagnosticul bolnavilor dela ușă și că știe totdeauna ce vor clienții și de ce se vor plânge.

Aștepta confirmarea profesiiilor lui, cu aerul modest și candid al unei fecioare, care vine întru întâmpinarea mirelui.

Studentul citi clar și răspicat:

— „Medicina este cea mai vastă excocherie a civilizației actuale și în deosebi Psihiatria, care nu vindecă pe nimeni, nu știe nimic și nu poate explica nimic“.

— „D-le profesor, scrisul e normal. Literile mai mult mici. Rândurile nu se ridică deloc“.

A urmat o scurtă tăcere. Apoi o undă de răs reținut trecu prin rândurile studenților.

Profesorul era congestionat și sudoarea îi curgea râuri pe față. Parcă-l văd: scund și rotofeu, blond, de-un blond atât de spălăcit, încât sprincenele erau ca inexistente. Avea un nas caraghios de mic și-o mustață „à la Hitler“, care-i da un aer de secătură, în complect desacord cu fruntea lui olimpică de eredo-sifilitic.

A continuat examinarea, dar nimic nu se potrivea cu ce anticipa el, pentru că eu n'am mai vrut să prezint nici un simptom. Am vorbit lucid, cu distincție și cumpătare în expresii. La examenul cel mai amănunțit, nimeni n'ar fi putut găsi ceva anormal în mine. În cele din urmă, a întrerupt lecția și-a eșit din amfiteatru ca o furtună, trântind ușa.

Și-atunci n'am mai putut. M'am trezit râzând sălbatec, în cascade, ca unui ștregar căruia i-a reușit o farsă. Un an întreg l-am făcut să alerge din diagnostic în diagnostic: Paranoie, Demență precoce. Moral Insanity, Manie. Am trecut prin toată gama simptomelor. Odată i-am executat o isterie mare gen Charcot. Și doar ar fi fost atât de simplu să-mi spună: „simulant“. Dar nu putea. Crima mea era atât de absurdă în aparență, încât, nimeni nu-și punea problema, dacă sunt normal, sau nu.

Am început însă să mă plictisesc de toate aceste scene. Mă innăbușe viața de ospiciu, mirosul acela de trupuri stătute, innădușite, de urină veche, brutalitatea gardienilor, paturile zăbrelite. Cred că o să evadez. Sau poate o să mă omor.

Nu știu încă ce să fac... Dar în curând o să știu. Și soluția mi-o va da tot profesorul, nu cu capul lui de savant eredo-sifilitic, ci copilărește, cu piciorul. Dacă va intra în cameră cu piciorul stâng, evadez; dacă va pași cu dreptul, o să mor.

Aștept cu atenția încordată. Umbrele din odă se topesc încetul cu încetul.

Câțiva neburi s'au trezit. Un glas tremurător și nefiresc de subțire a prins să se roage:

— „Tatăl nostru, care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău, vie împărăția Ta, facă-se voia Ta, precum în cer, așa și pe pământ. Pâinea noastră cea de toate zilele... Nu vreau pâine... Nu-mi dați pâine... Nu vreau... Nu-u-u...“

Rugăciunea se frânge, ca lovită de topor.

Un urlat inuman îmi încrețește pielea pe trup. Apoi se stinge. Și iar, rugăciunea prinde să se nfrîpe, șovăitoare :

— „Tatăl nostru...”

Insfârșit. Un svon de glasuri la ușe. Vizita. Sunt liniștit. Un calm supraomenesc se coboară în mine. El a pășit cu dreptul,

Il privesc cu bunăvoință și simpatie. Cer hârtie și creion. Vreau să scriu. Întâi mă privește mirat, apoi trăsăturile până atunci încordate, se destind. A uitat umilirea dela curs. Și aprobă...

II.

Au trecut o zi și o noapte, decând stau în fața foilor albe de hârtie și nu pot scrie un rând. Mă cuprinde aceeași bolnavă inerție, aceeași neputință de-a începe ceva nou, care mi-a otrăvit viața. Am fobia scrisului. Când a apărut și de unde? Nu știu. Dar în fața hârtiei sufletul mi se înleștează dureros, gândurile se învălmășesc. Cuvântul e o supapă de scurgere prea îngustă. Iar gândurile mele sunt prea nerăbdătoare și nedisciplinate. În loc să se așeze în șir și să iasă unul după altul, într'un grațios „Gänsemarsch”, ele vor să-și facă drum toate deodată și se strivesc reciproc.

Tremur de încordare nervoasă. Vreau să scriu cu orice preț. Inchid ochii și repet de-o sută, de-o mie de ori : voiu scrie... voiu scrie...

Vreau să nu mă gândesc la nimic, conștientul să doarmă, iar cuvintele să se infiltreze direct în subconștient. În zadar. Câte-un mic gând jucăuș începe să tremure în dosul pleoapelor înroșite de veghe... n'o să poți... nici nu știi de unde să începi.

Și dela un timp renunț, epuizat.

Nu știu cât am dormit. M'a trezit același geamăt de fiară rănită, care de un an de zile îmi punctează cu o regularitate exasperantă zilele și nopțile. Încă amețit de somn, iau creionul în mână și scriu. Nici nu știu ce, dar n'are importanță. Important e, că s'a rupt zăgazul și eliberarea o să vină...

— Povestea a început în Mai, banal, cu plimbări lungi, fără scop, vorbe dulci și naive și sărutări tremurate de emoție în colțul buzelor.

Ași vrea s'o pot descrie pe ea, cum o văd când închid ochii și-mi apăs cu mâinile pleoapele, ca să nu pătrundă nicio urmă de lumină. Dar pot reda tremurul umed al buzelor, pielea prin care străbate căldura sângelui tânăr și care totuși e răcoritoare pentru buzele însetate?

Atâtea detalii, cari îți umplu viața, dacă le gândești și devin plictisitoare, dacă le scrii.

Cine-ar putea înțelege emoția care mă cuprindea, la fiecare gest al ei, cât de mic; felul ei copilăresc de-a-și ține picioarele cu vârfurile mai apropiate și genunchii lipiți, seriozitatea cu care făcea pe femeia fatală și prin care întrevedeai, ca printr'o placă translucidă, un răs șagalnic, abia reținut. Mi se pare că alunec spre banalități și dulcegării. Atât îmi mai lipsea. Mă va urmări oare ridicolul până în ultima clipă? Cât am vrut să scap de fiara asta, care

mă pândește la fiecare colitură, pe cărările sufletului. Dar nu se poate.

Mi-aduc aminte, că aveam câte-odată adevărate accese de mândrie și-mi ziceam că sunt un fel de Hamlet modern. De ce? Nici eu nu știu. N'avea nicio logică, dar eu nici odată nu m'am condus după logică. De fapt, cred că sunt un fel de Don Quijote. Nu știu însă, dată depărtarea e atât de mare între palidul prinț al Danemarcei și între cavalerul servent al dulcineei de Tobosso.

Cât e de ușor să ucizi. Să nu credeți că am remușcări. Anii de medicină m'au familiarizat perfect cu cadavrele și niciodată n'am avut un simț moral prea dezvoltat. Dar gestul meu a fost teatral, gestul unui cabotin, care vrea să amuze galeria. Toată viața, n'am fost decât un actor ratat. Niciodată n'am putut fi simplu, natural. Emoții suprapuse, artificiale, veneau să-mi falsifice cele mai curate sentimente. Când se apropia de mine, cu toate fibrele întinse spre dragoste, iar inima mea începea să bată înnebunită, buzele mi se crispau ironic, iar ochii căpătau o lucire rea și bațjocoritoare... Iar ea se opria, cu elanul frânt. Nu bănuia, că sub masca de cinism, fiecare celulă din mine o doria și că genunchii mei începeau să schițeze un gest de adorare, niciodată înfăptuit.

Câte-odată, mă lăsam târit de patima care arde în mine și-i vorbiam mult timp, ochi în ochi; glasul meu strident lua inflexiuni catifelate.

Și de-odată, zâmbetul acela rău se furișă, subtil, pe nesimțite, dar fără putință de împotrivire: University Library Cluj

— „Ai crezut că am vorbit serios? Se poate? Dar dragă, am jucat teatru. Viața e atât de plictisitoare. Mă distrez și eu cum pot”.

Teama de ridicol mă strângea de gât. Ași fi murit, sau așa fi ucis-o, dacă așa fi văzut în ochii ei o urmă de ironie. Dar ea nu era ironică.

Câte-odată, mi se părea că-i văd ochii întunecându-se brusc, ca sub o crispăre lăuntrică. Devenea extrem de palidă și fața îi lua o imobilitate hieratică. Rămânea mult timp cu privirea în gol:

— „Da, ești foarte bun actor. Ce păcat, că ești numai atât”.

Și-atunci îmi venea să cad la picioarele ei, să mă umilesc, să-i sărut mâinile mult, mult de tot, s'o rog să mă ierte. Nu e adevărat că joc teatru. Ușoara exagerare în manifestările mele, nu e decât o excesivă pudoare sufletească, dar fondul e adevărat, cât se poate de adevărat.

Câtva timp a căutat să mă nțeleagă, să pătrundă sub masca de cabotin. Apoi a renunțat. Nici nu mai asculta ce-i spuneam. Cu timpul, după ce s'a rupt cu desăvârșire contactul sufletesc dintre noi, nu mai știam nici eu ce să-i vorbesc. Tăceam ore întregi, cu capul gol de gânduri, apoi plecam trist de moarte, cu sufletul îmbătrânit de-odată. Știam că ar fi deajuns o clipă de sinceritate, de dăruire de sine, ca să rup ghiața și să se reîntoarcă spre mine, caldă și fremătândă, ca altădată. Dar nu puteam. În clipa când cuvintele mi se îngrămădeau pe buze, bariere nevăzute se ridicau de pretutindeni și sufletul mi se retrăgea în colivie, cuprins de panică.

Intr'o zi am plecat pentru totdeauna.

I-am spus adio, cu același rânjet batjocoritor pe buze. Și ce tumult de gânduri era în mine, ce crispare desnădăjduită, pe marginea prăpastiei! Dacă mi-ar fi arătat cel mai mic gest de simpatie, de părere de rău! I-ași fi căzut la picioare, învins, înnebunit de patimă. Dar apele ochilor ei nu și-au tulburat adâncul. Privirea ei a rămas fixată în depărtare. Parcă nu mă vedea. A uitat să-mi întindă mâna.

Am plecat și-am mers ca un automat, o noapte întreagă. Parcă voiam să pun o depărtare de nestrăbătut între ea și mine. Dar zorile m'au găsit în fața casei ei, privind cu desnădejde ferestrele întunecate, sperând încă, încleștat de ultima iluzie, pe care nici eu n'o credeam realizabilă.

— Poate îmi va simți durerea și mă va chema. —

Dar dacă mă vede cineva? Sunt caraghios... un biet motan îndrăgostit.

M'am întors brusc și-am luat-o la fugă, mai repede, tot mai repede, cu creierul în flăcări, dar cu același zâmbet rău, batjocoritor, poate mai amar, mai îmbătrânit, dar fixat pentru totdeauna pe buze.

III.

După doi ani. O iarnă avortată și neverosimilă. E cald și plouă. O vreme admirabilă pentru plimbare. Ador mersul prin ploaie, la lumina tulbure a felinarelor. O stradă lateralnică, întunecoasă, cu două șiruri de pomi (tuși, ridicol... a la "gorçonne". Mă opresc în dreptul ferestrelor luminate. Sunete vagi ajung până la mine: un răs de față strident, nenatural, sugrumat. Il cunosc, e râsul femeii excitate și-l urăsc, căci rechiamă în mine toate umilințele, toate deziluziile, toată ura mea de solitar, pentru oamenii normali și fără drame sufletești inutile.

Ploaia m'a pătruns până la piele. Mă plimb pe aceeași stradă, în în sus și în jos. E întunecoasă și-mi calmează nervii. N'ași putea suporta acum lumina vie din strada principală. Ași avea senzația că-mi dezbracă sufletul și rămân gol și ridicol în fața trecătorilor.

Sunetele unui patefon ajung până la mine, șterse, înăbușite: canzonetta din concertul de Tchaikovski, executată de Hubermann. Rămân cu capul rezemat de zid, fără să îndrănesc să mă mișc. Vraja s'ar putea risipi.

În depărtare a apărut o siluetă. Merge cu capul plecat, șovăind. A ajuns lângă mine. Nici nu m'a văzut. Se îndepărtează încet.

Din umbra unei porți s'a desprins o altă siluetă, masivă colțuroasă. Din pași a ajuns-o. O încleștează de braț... Nici un gest de prisos. Ea a tresărit și s'a ghemuit, ca'n așteptarea unui cataclism. Apoi l-a urmat, cu acelaș pas, automat, șovăitor. În pragul unei case s'au oprit. El a deschis ușa, iar ea s'a strecurat sgruburită, ca un câine când simte cravașa stăpânului...

Totul îmi pare ireal... Nu înțeleg ce s'a petrecut. Am impresia că influxul nervos nu va mai ajunge niciodată dela organele de simțuri la creier, să declanșeze înțelegerea... Simt că ceața e tot mai deasă... În fața mea coboară șiruri, șiruri de cortine dan-

telate, din ce în ce mai opace. Strada a prins să se'ncline și fuge cu o repeziciune fantastică în adânc. Apoi am început eu să mă scufund și nu mă mai opresc. O clipă am impresia că toate casele din jur se năruie pe mine.

Inchid ochii și aștept valul de cărămizi să mă ingroape. Apoi nimic.

În bezna în care zăceam, s'a crăpat o zare de lumină. Sus de tot. Iar eu urc mereu, încet, dar urc. Lumina se mărește. Ceva cald, vâscos, îmi alunecă pe față. Ajunge în gură. E cald și e sărat. Sânge. Deschid ochii. Strada e aceeași. Ploaia a mai sporit. O fereastră se deschide la etaj. Același patefon. Dar sunetele, acum, parcă vin foarte de aproape. Melodia îmi pare cunoscută: un slow-fox: Shanghai Lil. Unde l-am auzit ultima dată?... Și-mi vine să zâmbesc. Ce importanță are?... În definitiv, ce caut eu aici, în ploaie?

Incerc să mă gândesc serios... Dar nu merge...

Și nici nu mai am timp.

Nu departe, o ușă s'a deschis și cineva a țâșnit în stradă. O clipă s'a oprit nehotărîtă. Apoi a luat-o la fugă cu capul gol, cu părul răvășit, călcând în băltoace, ca 'n vis, fără să vadă.

Și de-odată, inerția care mă 'nvăluia s'a spart în mii de bucăți. Am ajuns-o. Nici nu și-a dat seama când am oprit-o. S'a ghemuit cu capul pe umărul meu și de-odată am simțit-o alunecând spre pământ ca o masă inertă. O mașină trecea. Am oprit-o. Nu locuiam departe. Ca 'n vis am spus adresa; ca 'n vis am luat-o în brațe și-am așezat-o pe pat, cu grijă infinită, ca pe un lucru fragil și prețios. Era palidă ca o moartă. Gura, o pată însângerată. Din când în când, tresărea și se crispa, ca pradă unei sfâșieri lăuntrice. Apoi pleoapele s'au sbătut ca niște aripi de fluture captiv și s'au ridicat tremurătoare.

— „Tu aici? Unde sunt? O, de-ai ști!...”

— „Știu. Nu e nimic. Taci. Nu spune nimic”.

Am luat-o în brațe și-am început s'o leagăn încet, ca pe-un copil... șoptindu-i mii de lucruri fără sens, cu glas potolit, cum ai spune un cântec de leagăn. Și într'un târziu, lacrimile au venit, izbăvitoare. Tremura toată ca 'n friguri, o biată frunză biciuită de furtună. Încet, încet, cuvânt după cuvânt, întretăiată, spovedania a prins să se 'nfiripe printre lacrimi. Am sărutat-o mult, pe părul ud de ploaie și pe ochii înlăcrimați, cu dragoste de frate. Târziu a adormit, istovită, cu capul în brațele mele. Am stat așa toată noaptea.

IV.

Îl cunoscuse la o serată. Mascul formidabil, cu o nesfârșită încredere în sine, cu gesturi posesive. Nu i-a plăcut. Era în el ceva primitiv, dur, care o înfiora. Totdeauna o privea fix, în ochi. Avea niște ochi cu sclipiri metalice, cenușii și grei. La lumina becurilor, câteodată păreau fosforescenți. Îi provoca repulsie și teamă, dar simțea o fascinație stranie în apropierea lui. Se simțea, mică, fără voință, intimidată

A petrecut-o acasă dela serată. O vizita des.

Iar într'o zi i-a spus, cu glasul acela însinuant, care punea în vibrație cele mai ascunse fibre ale trupului ei: „Vino cu mine. Tre-

bue să vii. Am nevoie de tine". Și l-a urmat supusă, fără să-l întrebe nimic.

O cameră la etaj, cu ferestrele spre stradă. O cameră banală, cu cromolitografii ieftine pe pereți. Câteva cărți risipite pe masă: colecția femeilor celebre, un manual de bridge. Pe-o măsuță, four-securi și vin. Pe-un scaun, lângă fereastră, o femeie grasă, într'un capot murdar. Când au intrat, ea s'a ridicat repede și s'a strecurat pe ușa ca o umbră, cu capul plecat, fără să se uite, nici în dreapta, nici în stânga.

Și-atunci a pătruns-o o groază ne bună. Tot nu-și da seama ce e cu ea dar simțea, că trebuie să fi pe, să se sbată, să spargă ceva. S'a repezit la geam; el a încuiat ușa.

— „Dacă nu deschizi imediat, sparg geamul și m'arunc în stradă". El a zâmbit și-a început să înainteze spre ea, încet, fără sgomot, fără grabă.

Atunci a început să strige, nebunește, ca în fața unei morți atroce. El s'a oprit, a ridicat din umeri nepăsător, s'a întors, a deschis ușa și-a dat-o de perete.

— „De ce ți-e frică? Doar nu-ți fac nimic. Uite, poți pleca. Dar vii mâine seară, la 8. Te-aștept în fața porții".

De-abia în stradă s'a desmeticit. Parcă se trezise dintr'un vis rău și neverosimil. Se simțea ușoară ca un fulg. Ii venea să sară într'un picior ca fetițele.

Se opri de-odată și începu să râdă. — „Ce încrezuți sunt bărbații. Și ce proști. Cum își putea închinui că o să vină?"

Se gândi la mutra ce-o va face el, când o va aștepta în zadar. Trebui să admită, că întâmplarea era destul de amuzantă. Câte-o mică aventură nu strică, din timp în timp.

A doua zi, s'a trezit liniștită și bine dispusă. Ziua a trecut pe nesimțite. A venit ora șapte. Citea o carte interesantă. Nici nu se gândea, că la opt are o întâlnire.

La ora șapte și jumătate a lăsat brusc cartea din mână, s'a îmbrăcat repede și-a plecat. Nu știa de ce, nici nu se întreba măcar, totul îi părea dela sine înțeles.

Afară ploua. O clipă i-a trecut prin minte, că nu și-a luat umbrela. În clipa următoare uitase și nu se mai gândea la nimic.

Mergea ca 'n vis. În clipa când el a prins-o de mână, un brusc tremur de gânduri. Apoi, iarăși vid.

V.

A început să se lumineze de ziuă. N'am închis ochii o clipă. Dar nu sunt obosit. Doar o ușoară greutate în dosul frunții. Ea s'a îmbujorat și surăde prin somn. O sărut încet, cu precauțiuni infinite, ca să n'o trezesc. Dar a simțit, și-a deschis ochii, limpezi și senini, fără urmă de turburare. Parcă nu se întâmplase nimic.

— „Ce bun ești. Ce păcat că nu te-am cunoscut mai înainte. Dar de ce jucai întotdeauna teatru? Nu știu cum să-ți mulțumesc. Ai fost atât de delicat cu mine".

Am sărutat-o pe frunte; ea mi-a întins buzele.

De-odată am tresărit. Simțeam cum se deșteaptă iar în mine

sarabanda drăcească. Parcă cineva îmi șoptea la ureche, insinuant, până la obsesie:

— „Nu vezi că ești caraghios? Ai ținut o față, o noapte, în brațele tale și n'ai făcut nimic. Ai fost delicat? Știi ce-ai fost în realitate: prost, prost cu P mare. Crezi că ea-ți apreciază așa zisa „delicatețe”? Nu vezi că i-e milă de tine? Te sărută cum ai arunca o pomană unui cerșetor“.

Și-am simțit fără puțință de împotrivire, cum colțul buzei mi se ridică în sus, desvelind dinții: acelaș rânjet rău, aceeași mască ironică.

Mi-a luat capul între mâini. — „Uită-te în ochii mei. Gândește-te că mă săruți. Dar fii sincer. Nu mai juca teatru“.

Mi-a văzut rânjetul. Și-a înțeles, sau i s'a părut că înțelege. S'a smuls din brațele mele, cu sângele de-odată îngrămădit în inimă, cu fața înălbită, ca o moartă. N'a mai zis nimic. S'a îmbrăcat repede și-a plecat. Nici un cuvânt. Nici o privire.

VI.

De câteva zile, mi-am găsit o distracție. Am un revolver mic, ca o bijuterie. Umblu noaptea pe străzi și sparg felinarele. E un joc copilăresc, o știu, dar mie-mi face o plăcere nespusă întunecul de junglă ce se lasă pe stradă, șuerăturile stridente ale „sticleștilor“.

Toate acestea sunt foarte amuzante. Trebuie să fac ceva noaptea. Nu pot dormi. De trei nopți n'am închis ochii. Dar nu simt nici o oboseală. Ciudat.

Ieri m'am hotărât să-mi schimb felul de viață. Am muncit o săptămână, ca să-mi termin teza de doctorat. N'am putut scrie cinci pagini. Simt că n'o s'o pot duce până la capăt. E un subiect care nu mă interesează și pe care am ajuns să-l urăsc, de când îl tot sucesc și răsucesc, pe toate fețele:

„Nouii contribuțiuni la fiziopatologia menopauzei“.

În realitate nu e nimic nou și original. În plus îmi lipsește materialul uman.

M'am dus la profesorul de clinică Ginecologică și l-am rugat să-mi schimbe subiectul tezei. Aveam o idee care putea fi exploatată într'un domeniu, în care nu s'a prea lucrat: „Determinarea indicelui de senzualitate la femeie, după timbrul vocii“.

Profesorul nici n'a voit să-aidă. S'a uita lung la mine și mi-a spus: „ești surmenat, du-te acasă și nu mai citi nimic o săptămână. Să treci apoi pe la mine“.

Dar n'am să mă mai duc. Ce voia să spună? Surmenat, ca să nu zică nebun? Eu nebun? Pentrucă am idei prea îndrăznețe, pentru creierul lui închistat în tradiții științifice? Dar e mai bine așa. Am renunțat la medicină. În cele din urmă a început să mă plictisească.

Când i-am strâns mâna și i-am spus adio, profesorul a înțeles, că n'o să mă mai vadă. A dat din cap cu tristețe, dar n'a zis nimic.

Am ieșit în stradă. Iarna trecuse pe nesimțite în primăvară. Simțiai mirosul fecund al pământului. Femeile aveau buzele mai roșii, ochii mai umezi, sânii mai petroși și pasul mai lasciv.

Fără să vreau, am trecut iar prin strada aceea caraghioasă, cu pomii tunși „a la Garçonne”. Dintr'o poartă s'a desprins un bărbat înalt, osos, cu mâini mari de sugrumător. Mergea atât de repede, încât de-abia l-am putut urma. L-am recunoscut imediat, deși nu i-am văzut fața. Mergea la ea. A deschis ușa, fără urmă de șovăială și-a intrat. Am așteptat 20 minute, nici o secundă mai mult. Am bătut la ușe. Am auzit șoapte repezi, un scârțâit strident de canapea, cu arcurile maltratate. Într'un târziu, niște pași repezi. Apoi ușa s'a deschis. Când m'a văzut, a'ncremenit și s'a dat înapoi, ca'n fața unui spectru. Era cu părul răvășit și aranjat în grabă. Își strângea în jurul capului capotul, în care probabil era goală. Și m'a cuprins de-odată, o veselie neroadă, fără rost. I-am dat mâna trăzând. Apoi m'a prezentat lui. I-am strâns mâna și l-am privit drept în ochi, cu nefermuriță simpatie. Il vedeam, că se uită întrebător, la ea și la mine. Eu însă, vorbiam mereu, cu o vervă îndrăcită. În câteva minute, am rupt ghiața. Ingrijorarea ce apărură subit în ochii ei, se topise fără urme. Râdeam cu toții, ca niște ștregari fără griji. Pe masă era o sticlă cu apă de colonie, destupată.

— De ce-o lăsați așa? Se evaporază.

— I-am făcut un masajiu; îl doare capul.

M'am prefăcut c'o cred și l-am întrebat foarte serios:

— „V'a trecut?”

— „Nu. Și mă doare mai ales în jurul ochilor. Am ajuns, de nu mai pot suporta lumina electrică.”

— Nu e nimic. Dacă aveți timp, să treceți pela mine, eu am niște antinevralgice. Vă servesc cu plăcere.”

De-ocamdată însă, ași putea să vă fac un masajiu mai energetic. Desigur că d-șoara nu se pricepe la așa ceva.

Inchide ușa și stai liniștit. Apleacă puțin capul.

Era cald în casă și transpirasem. Mi-am scos batista să-mi șterg fruntea. Când am băgat-o la loc, am simțit ceva tare în buzunar. Mâna mi s'a ncleștat fără să vreau. Țiu minte că am repetat cu atenție pretuberanța occipitală externă și-am tras dedesubtul ei, direct în bulbul rachidian.

A murit instantaneu.

VIII.

Asta e tot, d-le profesor. Desigur ar mai fi multe, de spus, multe stări sufletești de analizat. Dar eu nu vreau să analizez nimic. Aceasta îți revine d-tale. Eu am relatat faptele pe scurt, în toată sinceritatea, fără să reflectez asupra lor și fără să le caut un înțeles. Nu mă întreb, dacă sunt nebun, sau normal. Cu aceasta o să-ți bați d-ta capul estul. Nu mă mai interesează nimic. Mai am de trăit exact douăzeci de minute. Mă cuprinde senzația unei puteri nemărginite. Simt că sunt stăpân pe capul meu, pe gândurile mele, pe tot. Mi-ați luat orice obiect ce-ar putea să mă ajute în opera mea de eliberare definitivă.

Dar ați uitat, că celui mai sărac și mai nenorocit dintre oameni, tot îi rămâne un perete, de care să-și zdrobească țeasta...

ILARIU OANĂ

CÂNTECUL GĂRILOR

Au început să-mi între'n sânge gările
Cu trenurile, cu hamalii, cu tristețea lor
Cu aerul albastru și murdar, cu clinchetul sonor
Cu lacrimile vii, cu 'mbrățișările.

Ca inimi noi pulsează 'n mine trenurile 'n cari
Urcă o bună prietenă, un prieten uneori
Mi-e sufletul mai ars ca un buchet de flori
Ce îl aduc în brațe mici, la zile mari.

Ce calde-s vorbele și despărțirile cum dor;
Peronul doar ți-e frate de durere
Batista încă flutură ca o părere
Sau ca un porumbel cu hohote în sbor.

Nici o fășie trenul nu mai e. Tu stai în gară
Și-ai lăcrămă cu acarii beți și cu frânarii
În jur te cheamă drumurile și birjarii
Tu însă mergi, ca o fanfară funerară.

Te oprești, căci toată viața ast'ai scri-o
Ți-e gândul, poate, la sosiri, la revederi
La bucurii intense fără de dureri
Dar înaintea ochilor prietena mereu îți spune-adio.

ȘTEFAN BACIU

C Â M P E N E A S C Ă

Soarele se tăvălea singur și lenes
Ca un dulău hărțuit de zăduf
Pe pajiștea albastră a cerului;
Greieri așteptau înserarea
Și ronțăiau în ierburi înfierbântate
Pacea câmpului.
Munții picotau în fumul zării,
Cumpenele fântânilor scârțiau prelung
Și întindeau ciuturi însetate spre apă vie.
Miriștea arunca traectorii sfârâite de prepelițe aurii
Peste colbul pufos al drumurilor.
Turla unei biserici străjuia întinderile
Și după ce furase aureola sfinților de pe icoane
Se pornise să rădă cuminte
Improșcând sulți de raze;
Undeva, de parte, tălângi chemau amurgul
Cu sunete tihnite și rare;
Lanurile de porumb fășiau în oftaturi nostalgice
Oboseala verii ce-și pregătea plecarea.

C. ANGELESCU

(Urmare)

Plecaşi tot la Bucureşti? întrebă cucoana, voind parcă să atenueze tăcerea ei bruscă.

— Da, răspunse Mantu scurt şi închise ochii.

Somnul nu-i venea. Stătu adâncit în gânduri cu pleoapele lăsate, în dosul cărora se ascundea o cameră răcoroasă. Nu trebuia să între nimeni în această cameră, unde mişunau imaginile libere, fără să fie ținute în frâu de convenţii. Această părticică din sine, era numai a sa; putea să o administreze după plăc, ca orice proprietate privată.

Lumina din coridor pătrundea în compartiment prin câteva dungii ale geamului, neacoperite de perdele. Cei din compartiment dormeau profund; până şi doamna care se plânsese de insomnie în tren. Călătorul de lângă el se lungise pe jumătatea canapelei şi era aproape să pună stăpânire şi pe cealaltă jumătate. Ofiţerul sfiorăia încet, sunet ce se pierdea în uruitul trenului. Pisicile îşi ascundseră capul una într'alta, îmbătate de legănatul vagonului.

Mantu se gândea la ceea ce va face când va ajunge la Bucureşti. Îşi notase câteva adrese de literaţi pe cari trebuia să-i viziteze; partea oficială a programului. Dar care era cealaltă parte? Pe Sonia, fosta lui simpatie de pe când era student, care s'a măritat şi pe care n'a mai văzut-o de patru ani, trebuia să o vadă.

În biletul pe care i-l scrisese, l-a înştiinţat că de Paşti va fi în trecere prin Bucureşti împreună cu soţul ei, că i-a cetit cărţile apărute şi doreşte să-l vadă. Ii dădea întâlnire în seara învierii, la biserica rusească din faţa Universităţii. Spera să o întâlnească şi pe Mariana în Bucureşti. Nu putea fi în turneu, căci sărbătorile le petrecea întotdeauna acasă.

Neprevăzutul ce se ascundea în aceste două întâlniri îl turbura. Una îi evoca trecutul, iar cealaltă prezentul. O vedea pe Sonia cu părul ei blond şi cu ochii albaştri. Cât timp s'a scurs de atunci! Cum de i-a eşit din minte aşa de repede? Mariana era alt gen: frivolă şi promiţătoare, predând totuşi, o mare doză de insensibilitate. Româncă adevărată, care nu se limitează la ideal, ci trăeşte în concert. Ea întruchipa viaţa.

Mai multe lumini străluceau afară. Trenul străbătea linia ferată ce se despărţea în nenumărate linii paralele, unele încărcate de vagoane, altele parcurse de alte trenuri. Lumina deveni tot mai albă. În depărtare licăreau mii de becuri.

Lui Mantu îi tresări inima.

— București!

Acest cuvânt miraculos, i se prelingea în suflet ca o melodie. Simțea o inviorare plăcută, un elan de bucurie.

— București!

Stâlpii fugeau de cealaltă parte, luminile se înmulțeau, lumea forfotea pe culoar. Conducătorul deschise brusc ușa compartimentului și strigă:

— Biletele pentru București, vă rog! Doamna se trezi speriată și începu preparativele de coborâre. Soțul ei dormea dus; trebui să-l scuture puternic pentru a-l face să înțeleagă că au ajuns la destinație. Mantu își luă bagajul și eși în culoar.

Când trenul se opri în hallul mare, în care furnica o mulțime imensă, porni spre esire. Era o senzație nouă: senzația mulțimii, a ritmului de metropolă. Claxoanele îi desfătau auzul; nici un zgomot nu-i displăcea, deși în fața gării doi hamali se'njurau reciproc pentru niște bagaje. Totul îi părea muzical în această hărmălae. Beat de viață, se aruncă într'o mașină și spuse șoferului să-l ducă la unul din hotelurile la care avea totdeauna obiceiul să tragă.

V.

Pe strada principală Bibică trecea tacticos, îndreptându-se spre gară. Era absent ca întotdeauna: nu vedea pe nimeni. Numai când era soldat, atunci răspundea surprins, cu o politeță exagerată.

— Noroc dragă, noroc, noroc!

Când se întâmpla ca această persoană să fie cu vază, lua o mină respectoasă și afabilă.

-- Am onoare, să trăiți, cu bine!

Pe femei le distingea dela distanță. Nu mai era distrat când apăreau. Nu-și putea explica nici el cum se făcea, că le observa el întâi, pe când bărbații îl găseau absent; numai după ce a fost salutat, își dădea seama că a trecut pe lângă ei. Când întâlnea o femeie, forma salutului se schimba, ca și expresia fizionomiei.

— Sărut mâinile, cu bine, la mulți ani!

Nu era nici ziua onomastică a persoanei pe care o saluta și nici anul nou, ca să întrebuițeze această urare. El o făcea însă, fără să-și dea seama că e plasată într'un timp nepotrivit.

Își aprinse țigareta și împărți grațios câteva saluturi în dreapta și în stânga. Deodată se încruntă. Cineva îl mirosea la pantaloni. Era câinele său Fuchs, care se luase după el fără să știe.

— Marș înapoi, javra dracului, strigă el mânios.

Câinele, în loc să se supere de această poreclă, începu să latre, gudurându-se pe lângă el, manifestându-și bucuria regășirii stăpânului. Bibică, asurzit de zgomot, disperat, căci devenise obiect de atenție pe stradă, își astupă urechile.

— Taci! Marș înapoi!

Câinele lătra și mai tare. Era imposibil să-și mai distingă vocea în acest vacarm. Se uită jur împrejur, dacă nu e vreo casă sau vreo prăvălie cu două eșiri, cu ajutorul căreia ar fi putut scăpa de urmărirea câinelui. Nu avea în față decât magazine mari. Dacă intra, trebuia neapărat să cumpere ceva și tot nu scăpa de

câine, căci eșea tot pe unde a intrat.

Afurisit animal și câinele, gândi Bibică. „Când te gândești că Axel Munthe i-a preamărit în opera lui! El n'a avut de lucru cu un câine încapăținat, căci i-ar fi trecut pofta de a face din ei eroi”.

O idee tot îi veni. La câțiva pași era cofetăria „Borunea”, unde putea să ia un sirop. Va intra prin cofetărie și va eși prin cafenea. Își puse în aplicare planul. Când se află la masă, își sorbi siropul cu satisfacție. Triumfase asupra unui câine.

— Tot omul, domnule, e mai tare, reprezentându-și animalul invins de istețimea omului.

Se uită la ceas. Era târziu. Și el care promisese să fie la gară la plecarea d-nei Băjescu, și a Melinei. Îl invitaseră și pe el să-i însoțească căci se duceau să petreacă cele trei zile de Paști la Melina. Dar el refuză. Voia să muncească în vacanță; proiecta să scoată ediția a doua a lucrării sale, și era ocupat cu revizuirea textului. Totuș nu putu rezista tentației de a merge la gară.

Plăti consumația și părăsi cofetăria. Își uitase însă că trebuie să iasă prin cafenea. Când apăru în ușă, câinele era lângă el, și da din coadă cu bucurie.

— Să fie al dracului cel ce mai ține câinii! strigă Bibică scos din sărite.

Tocmai sosea tramvaiul. Se urcă în el, cu speranța că va scăpa de animal. Dar acesta se ținea de tramvai, alergând în urma lui cu limba scoasă. Nu se putu decotorosi decât pe peron, căci trecerea câinilor prin sala de plecare era prohibită.

În fața trenului gata de plecare, se afla Bonea, d-na Băjescu, Melina, și Norma, pe care reușise să o scoată din mâna părinților, cari nu voiau să o lase cu ei. Bonea făcea nebunii și râdea atât de tare, încât toată lumea se uita la el. Buna lui dispoziție nu cunoștea hotar. Se simțea electricizat în acest gen feminin, peste care rămăsese el singur stăpân, căci Bibică nu voia să-i însoțească.

Butzy, despre care mereu spunea d-na Băjescu că e băiat frumos și manierat, a plecat și el la București, Corneanu nu mai dăduse pe la ei de la plecarea Marianei; Mantu era în voiaj; Bibică era inofensiv, chiar dacă ar fi venit cu ei.

Atât de favorizat de soartă n'a fost niciodată.

Pentru prima dată se simțea departe de acel sentiment nesuferit care se numește gelozie.

Dacă l-ar fi întrebat cineva pe care dintre femeile prezente o simpatizează, ar fi rămas foarte incurcat. Ii plăceau toate. D-na Băjescu îl atrăgea prin fizicul ei plăpând, prin obrazul felin, prin privirea delicată.

(Urmează)

IONEL NEĂMTZU

C R O N I C I

IDEI, OAMENI, FAPTE

Unde ne sunt visătorii?

Se iscase, nu tocmai de mult, o nouă sfadă între câțiva scriitori pe tema „generației”, ceartă întemeiată doar pe motive cumva tangențiale adevăratei probleme a generației tinere. Aceste motive, cât și felul în care s'a polemizat — de altfel ca întotdeauna, — nu ne preocupă însă aici. Ceea ce vrem să reținem ca punct de plecare al rândurilor de mai jos este numai evidența curioasă că „generația” d-lui Mircea Eliade își zice încă și „tânără”. Nu intenționăm nici să-i imputăm și nici să-i interzicem această plăcere, sau mai de grabă obișnuință. În definitiv „generația” are tot dreptul să se declare astfel, și vom arăta mai departe de ce. Deocamdată ținem doar să constatăm că această denumire, pe care „generația” parsistă să și-o adauge la coadă, normal ar fi să constituie din partea ei o dojană, ori în tot cazul o provocare, la adresa unei alte generații mai noi, dar de fapt inexistente. Dacă aceasta ar exista de fapt, s'ar arăta geloasă de atributul tinereții, care în mod fatal i-ar reveni ei, și totuși și-l însușește alta, mai în vârstă decât ea cu un deceniu, ar reacționa, în sfârșit, și-ar afirma și impune cumva existența. Dacă nu se întâmplă așa într'adevăr, e semn că o generație mai nouă decât a lui Mircea Eliade — deși ar cam fi timpul — încă nu se ivește la noi. Și această concluzie e absolut valabilă în câmpul literaturii, cel puțin. Vom arăta mai încolo din care cauze. Mai precis, vom indica anumite premise, care chiar în chip inconștient legitimează dreptul generației intrată deja în al treizecilea an, de a se numi încă tânără.

În primul loc, pretenția ei e motivată de considerații biologice. Dar pe aceasta, întrucât nu reprezintă o importanță vădită aici, le vom lăsa la o parte. De altfel, este lucru hotărât că o generație are toată libertatea de a se considera ca tânără în domeniul unei activități culturale oarecare, atâta timp cât alta mai nouă nu apare ca să-i ia locul, cu tendințe ferme de a i se opune, de a-i desvălui păcatele, sau în tot cazul de a-și merge drumul ceva mai pe alături cu generația precedesoară. Putem alipi acestui adevăr și observația că tinerii, care urmează mai târziu chemării lor spre creația literară, sunt obligatoriu subsumați orizontului generației alcătuită în majoritatea ei din scriitori mult mai în vârstă, însă la cărmă, atâta vreme cât acești tineri nu vin cu un aport original, cât de cât deosebit de averea celor mai vârstnici. Astfel, trecând peste diferențe oarecum mai de etate, pe linia spirituală, o generație își lărgeste considerabil frontierele. Este cazul să aplicăm această constatare tocmai la generația care ne preocupă aici.

Nu știu precis cam când și-a făcut apariția în arena literară actuala generație tânără. În tot cazul, după câte am putut afla din diferite discuții pe această temă, ea s'ar fi zărit la orizont, cu pretenția de a-și trăi o viață spirituală proprie și cu voința dărză de a nega o sumedenie de pseude-valori ale generației, care tocmai trecea din tinerețe spre învechire, cam prin anii 1925 sau 26. Au trecut prin urmare zece ani încheiași de atunci. În acest interval, generația tânără a făcut gălăgie, a bătut cu pumnul ca să distrugă, dar — nu se poate altfel — trebuie să recunoaștem că a și creat — și încă mult, dacă nu și bun. De fapt, caracteristica „generației” prezente este chiar această ferveoare, această frenezie cu care s'a dedicat activității creatoare. Deocamdată nu ne interesează dacă a reușit sau nu ca să ne dea și lucruri valoroase. Fapt este că ne-a dat multe, și o să avem ca atare de unde alege. Prin urmare, important și laudabil pentru generația tânără este că a îmbrățișat în număr mare și cu dragoste literatura, că s'a sbătut, că a luptat pentru ea și că și-a cucerit cu vigoare pozițiile, susținându-și prin activitate un loc al ei, precis delimitat. Adică nu tocmai precis. În-să, dacă nu i-l vedem tocmai așa, nu e nici vina ei. Vom explica de ce.

Se petrece un fenomen extrem de interesant în literatura noastră de ultima oară. Avem o „generație tânără” de scriitori cu o întindere respectabilă din punct de vedere numeric. Până și băieți sub douăzeci de ani se înglobează ei, ca și — din cealaltă limită — oameni trecuți peste treizeci. Dece? Generația aceasta a pornit la drum — acum vreo zece ani, cum arătam mai sus — în bloc, ca o falangă. Tinerii, care au ieșit la iveală ca scriitori debutanți după acest moment inițial, fiindcă veneau răzleți și dintr'un interval într'altul, nu s'au putut închea într'un curent aparte. Trebuia un cap mai răsărit, cel puțin acum în urmă, căci a cam sosit timpul, care să dea glas unor atitudini și tendințe nouă, să le orienteze împotriva celor cu un pas înainte, să-și cimenteze un curent hotărât și strângându-și rândurile de aderenți în jur, să pună fundamentul unei noi generații, adevărata generație tânără, învărtindu-se pe muchia a alor două decenii ca vârstă. Dar acesta nu s'a născut încă. Deaceea, toți tinerii care din moment în moment au pășit, în decursul anilor următori, în domeniul publicității literare, neavând conștiința unei misiuni particulare, au fost imediat acaparați de „generație”. Nu i s'a opus nimeni. „Generației” nu i se împotrivesc de altfel nici chiar bătrânii. Evident, acest adevăr ne apare întristător, și este așa, pentru că „generația” va putea ajunge, nestingherită, să se îmbăleze, să-și facă de cap, dacă n'a ajuns chiar aici. „Generației” i-ar trebui opoziție, și aceasta, mai nimerit ar fi s'o alcătuiască tocmai tinerii noștri, băieți cu mustața de-abea înmugurită. Dar aceștia n'o fac. Ei au alte preocupări.

Altă dată se tipăreau la noi o sumedenie de reviste literare, ba încă prea multe. Se amestecau și fleacuri printre ele, dar existau și multe destul de reușite și serioase. O bună parte din acestea trăiesc până în clipa de față, fiind aproape singurele noastre reviste bune din momentul de-acum. Firesc ar fi fost ca alături de ele

și alimentate tocmai împotriva lor, să apară revistele entuziaste și îndrăznețe cu încercările „băieților”. (De fapt, scriitorii „generației” nu mai fac „încercări”, ei stăpânesc o siguranță a scrisului, sunt oarecum maturizați în acest domeniu. Și sublinierea aceasta poate alcătui un nou argument în contra dorinței „generației” de a se numi și tânără. E un epitet însă cu care ea a pornit la drum și se pare că din deprindere și-l va păstra până la urmă). Apar însă numai câteva și încă foarte docile; complect integrate spiritului „generației”. Tineretul capabil nu se mai îndreaptă astăzi către literatură. Aceasta este de fapt explicația esențială a fenomenului înregistrat ceva mai sus și a faptului că generația d-lui Mircea Eliade își poate zice încă tânără și e îndreptățită să ia și debutanții sub ocrotire. Ne-am vrea și noi — aceștia mai tineri — ne-am vrea și noi vizitorii noștri. Dar nu-i avem, căci tineretul repetăm nu mai scrie literatură. În schimb, face politică. D-nii Emil Cioran și Pericle Martinescu au motive să jubileze.

ION ȘTEFAN

CĂRȚI

Al. T. Stamatiad, Peisagii sentimentale; Matei L. Caragiale, Pajere; George Gregorian, Săracă fără bogată; I. Minulescu, Nu sunt ce par a fi; Ion Pillat, Portrete lirice; Al. Dima, Zăcămintele folclorice în poezia noastră contemporană; Alice Voinescu, Montaigne; Camil Petrescu, Teze și Antiteze.

Academia Română a premiat în sesiunea de vară poemele *Peisagii Sentimentale* ale d-lui Stamatiad. Este, dacă nu ne înșelăm, a treia consacrare din partea Academiei Române a activității literare a acestui poet, care nu face sgomot în jurul poeziei sale, lucrează retras și modest. Cântăreț al speranțelor și deziluziilor omenești, d. Stamatiad împletește acest cântec în filigrane simple și cu atât mai prețioase. Dintr'însele transpare, întotdeauna, o stare sufletească bine definită: un gând, o emoție, o dispoziție, o năzuință ce căută înfăptuire, sau un dor ce vrea să fie împlinit. Aceste stări ale sufletului nostru sunt de obicei încadrate în chenarul măreț și impasibil al firii, pe care poetul îl zugrăvește cu cele mai simple mijloace, sugestiv:

Uitată pe masă,
O carte deschisă, de praf troenită,
Și-așteaptă stăpânul, de ani îl așteaptă, —
Și luna, aceeași, zâmbește prin geamuri,
Și timpul, același, își deapănă firul,
Și vieața, aceeași, își poartă neantul,
Torcându-și destinul. (Interior)

Această claritate și adâncime a concepției face ca poezia d-lui Stamatiad să contrasteze profund cu atmosfera obișnuită astăzi în versurile nenumărate care se tipăresc, fără a se ridica de cele mai multe ori la aceeași valoare artistică. Uneori expresia capătă, dato-

rită simplității ce o îmbracă și selectivității mijloacelor de transcriere, o notație eliptică. Fără a cădea în obscuritățile ermetismului, aceste notații ating, adese, maximul concentrării:

O rază de soare
Slăbită prin ploae:
Surăs printre lăcrămi (*Pastel sufletesc*)

Cer ca de stică
Alb pretutideni,
Pietrele crapă. (*Pastel de iarnă*)

În aceeași categorie de poeme, se grupează frumoasa *Poemă a anotimpurilor* și *Picături de cerneală*, aceasta din urmă sugestivă și prin titlul care-l poartă. Este aici aceeași exprimare sintetică pe care o găsim în foarte originalele „Poeme într'un vers” ale poetului Ion Pillat, fără a fi între ele altă înrudire decât poate o anumită afinitate sufletească, comună.

Uitați-vă cât de frumos și fără zorzoane totuși ni se prezintă moartea tristă a florilor uitate, când nu se mai încântă de gingășia lor nici un dor omenesc prin care ele respirau vieață și frumsețe:

Îngropate de uitare,
Florile își strâng
Aromatele petale
Tot mai mult, și plâng.

Nimeni nu le mai desmeardă
Cu surâsul blând
Triste și sfioase 'n umbră,
Mor încet, pe rând. (*Flori uitate*)

Aceeași atmosferă de lirism gingaș, duios și discret se desprinde din poezioara *Cântec trist*, care este așa de caracteristică felului în care d. Stamatiad știe să sugereze stări sufletești:

Palidă coboară noaptea
Treptele ușor,
Cântec împletit din lăcrămi
Picură 'n pridvor.

Jalea cântecului curmă
Liniștea pe drum,
Poate-i clipa cea din urmă
Când l-aud acum

Tonul elastic-meditativ al acestor poeme respiră în ritmuri variate și sprintene, care se sprijină pe rime nepretențioase și nesilite, uneori cedând ideei locul; iar câteodată ritmul capătă o unduire lentă de apă adâncă, cu porniri maestoase, sau saltul picurat al scurtelor piruituri de mandolină, ca în citatul *Cântec trist*.

Una din cele mai frumoase poezii ale volumului, *Castelul*, înfățișează într'un vers larg cu sonorități și sclipiri romantice mărturia vieții și fericirii stinse acum, plină de farmec și veselie, odinioară. Poetul evocă prin adjective potrivite și prin expresii plastice starea de jale a acestui vestigiu de glorie trecută:

Castelul e pustiu acum, bătrân, pierdut, uitat de vreme:
Bătut de ploi, bătut marea de vânt. În curtea solitară,
Imensă, clădirile-s pierdute, tăcerea e stelară
Un martor al vremilor de-apusă fericire, geme
Singur: lacul. — În el se oglindește tăcută luna,
O floare de argint ea pare în lumea asta moartă.
Povestea ei? — poemă cu trist sfârșit, măhnită-și poartă
Clipele. Pe visători — amicii ei de totdeauna —
Pe ei să-i întrebați de vreți să știți poestea ei întreagă.
Cărările-s pierdute, pierdute, tăcerea e ste'ară,
Pantofi micuți, surâsuri de cristal, în curtea solitară
Nu veți mai întâlni, doar luna rătăcind ca o pribeagă.

Un martor al vremilor deapasă fericire geme . . .
Castelul? — pustiu acum, bătrân, pierdut, uitat de vreme.

Este aici ceva asemănător cu farmecul medieval al castelelor din Uhland din care însă de desprinde numai gingăşia romanţei care tânjeşte după comori ascunse, azi dispărute: aceasta numai ca atmosferă lirică.

Poetul Stamatiad mănueşte însă cu aceeaşi dexteritate versul liber, incrustat rar de câte-o rimă, spre a-şi cânta neliniştile, îndoelile, nesiguranţa la care se opreşte, după atâta sbucium de viaţă. *Poema Morţii* capătă tocmai prin faptul că exprimă sintetic atitudinea poetului în faţa marilor probleme ale vieţii, o valoare programatică oarecum şi tot odată un loc de cinste în lirica poetului nostru prin frumuseţea ei deosebită. El vede, după atâţia ani de strădanie (nu pot cita întreaga poezie care trebuie citită — încerc deci o palidă transcriere a unor părţi ce nu le voi reproduce), cum cresc în suflet îndoiala, deziluzia, uitarea, destrămându-l. Se întreabă atunci: Spre care ţarm din lume îşi va purta din nou destinul? E chinuitoarea problemă a rostului vieţii noastre.

Incununaţi de roze,
Halucinaţi, estatici,
Am rătăcit pe piscuri,
Am coborît abise;
Cu buze sângerate de frigul voluptăţii,
Am deşertat paharul de flacări şi de vise, —
Ca azi să ne des-artă desgustul şi uitarea! ..

... Atâţia ani de-a rândul
M'am cufundat, frenetic, în suflet —
Ca 'ntr'o mare
Şi-am scos mărgăritare
N'am fost avar cu nimeni,
La toţi de-opotrivă — cu mâni imbelşugate —
V'am împărţit comoara,
Şi azi culeg răsplata: iluzii sfărâmate:

... Spre care ţarm din lume
Va trebui atuncea să-mi port din nou destinul,
Ca liniştea uitării*) s'o cuceresc odată?
— „Spre-un ţarm tăcut, de piatră,
Ce 'mprejmueşte o mare de-apururi ingheţată! ..”

Dacă expresia acestei elegii nu trădează o formă prea nouă, poezia e remarcabilă totuşi pentru atitudinea poetului, la care dânsul reflectează cu nelinişte şi cu resemnare umană.

Fără căutări de isbucniri de originalitate cu orice preţ, lirica d-lui Al. T. Stamatiad se caracterizează prin distincţia temelor ce-l inspiră, tradusă prin distincţia expresiei care le exprimă, prin simplitatea mijloacelor de plasticizare, prin claritatea simfjirii şi sinceritatea ei discretă, în tătarea unui sbucium sufletesc autentic. *Peisajii Sentimentale* au, pentru evoluţia poetică a d-lui Stamatiad, înţelesul unei desăvârşiri a personalităţii sale artistice. Retorismul ce i s'a imputat odinioară, pe nedrept într'o privinţă, de data aceasta

*) „liniştea uitării” aduce aminte de Eminescu.

e absent: poetul s'a adâncit în analiza trăirilor sale și le-a redat mai pur, mai fără găteală și artificii verbale. Numai excepțional, vechiul cusur se refugiază, nesimțit, sub murmurul cântecului prins în copciile surdinei, ca o figură de stil, prea uzată, în forma acelei repetiții pe care simbolismul de acum trei decenii o socotea, ca d. Minulescu și astăzi, de un efect... tragic! În poezia d-lui Stamatiad însă această reminiscență retorică își pierde röstul de înfloritură exterioară și primește pe acel de a sublinia o dominantă din tonul minor al emoției astenice, difuzată în tot „peisajul sentimental“ care exprimă svonul sufletesc al simțirii poetului. D. Stamatiad este un cântăreț discret al durerii — suprema voluptate; credință potrivită pentru acel ce vede în chemarea sa „o comoară de gânduri înflorite din lacrimi și din sânge!“ (*Poetul*). Și această credință romantică, ca fond, destul de veche temă pentru poezie, capătă în giulgiul de discretă străvezime cu care o învăluie d. Stamatiad o înfățișare aparte. Poetul romantic german J. Kerner spusese minunat:

*Poesie ist tiefes Schmerzen,
Und es kommt das echte Lied
Einzig aus dem Menschenherzen,
Das ein tiefes Leid durchglüht.*

*Doch die höchsten Poesien
Schweigen wie der höchste Schmerz,
Nur die Geisterschatten ziehen
Stamm sie durchs gebroch' ne Herz..*

În volumul de față d. Stamatiad dă și câteva traduceri din Baudelaire și Maeterlink, doi maeștri ai săi. Printre ele, celebra *Beauté* a lui Baudelaire în care se găsesc faimoasele versuri:

*Je hais le mouvement qui déplace les lignes,
Et jamais je ne pleure et jamais je ne ris.*

Traducerile acestea sunt însă numai o simplă transpunere a fondului poemelor baudelaireiene, fără fastul îmbrăcămintei formale: poezia lui Baudelaire este, dealtfel, intraductibilă; dacă cineva o încearcă, cum ar face-o fără acel „mouvement qui déplace les lignes“?

Decurând editura „Cultura Națională“ a strâns într'un volumăș intitulat, așa cum vroia autorul lor, *Pajere*, versurile lui Matei L. Caragiale. O notiță bibliografică, dela sfârșit, lămurește cronologia mai tuturor acestor poezii și locul apariției lor, precum și unele deosebiri între manuscrisele transmise d-lui Perspecius de d-na Marica M. Caragiale, cu care le îngrijește apariția. Cea mai veche poezie, datată, din acest volumăș pare a fi *Noaptea Roșie* și, alături de ea, *Călugărița*; amândouă datate: 1904. Cea mai nouă, dacă nu cumva ar fi și mai nouă vreuna din cele nedatate, este *Dregătorul*, datată 1913 și publicată în 1916 de revista „Flacăra“. Oricum ar fi, din aceste constatări rezultă răbdătoarea migală depusă de fiul cel mai mare al lui Caragiale pentru forma poemelor sale, de o ținută impecabilă, parnasiană. Aceste poeme în număr de paisprezece (nu le socotim pe cele șase nedatate) au fost, după cât se spune, cizelate mereu în acest răstimp de aproape zece ani: ce pildă neașteptată pentru „genalii“ versificatori care ne dau coate astăzi!

Matei Caragiale, pictor heraldic și miniaturist, studiind el însuși Heraldica, a încrustat în aceste versuri ce par sculptate, chipuri și

icoane ale vremilor trecute, potrivit apucăturilor și preferințelor sale de miniaturist și de cunoscător al amănuntului caracteristic și simbolizator. Versurile sale, sonore, sunt de o armonie rece; exprimă o simțire gravă, dau o aparență distantă și simțirii dar și chipurilor pe care le încondează. Sunt versuri cristalizate în forma corectă parnasiană, cum am spus, străvezii, lipsite de avânt exterior și de sentimentalism, dar cu o distincție rară și de o sugestivitate limpede și grațioasă, în gravitatea mândră a notației ce o cuprind. Ele zugrăvesc perfect dar sgârcit și în mișcări scurte, care dau strictul necesar configurării unui chip, înfiripării unui gest, plâsmuirii unei atmosfere sufletești. Priviți, astfel pe aprigul Voevod din *Noaptea Roșie*, care, trecând ca o nălucă prin vifor și noroi, după ce a pierdut lupta, se afundă în „besna pădurii” care-l înghite și

Nu simte cum în valuri, din rânile cumplite,
li curge mândrul sânge pe platoșă șiroi.

Dar gându-i „vajnic sboară sălbatec înapoi” la domnițele care zac în lanțuri, răpite de păgâni și coconii tăiați amândoi de dușmani. Atunci

Pe-un mal de răpă calul și-oprește deodată,
Privește plin de turbă (= turbare) spre zarea 'nflăcărată,
Și alba barbă-și smulge și blestemă hain,

Și-amenințând văzduhul, cu pala 'n mâna dreaptă.
Se 'ntoarce Voevodul mânat de-un aprig chin
In valea unde lupta și moartea îl așteaptă.

Versul acesta de fals sonet, povestește, descriind cu mare par-cimonie de expresii sau sugerând situații și întâmplări, chipuri și tablouri. Iată un colț de natură muiat în melancolia meditativă, transpus cu acest fel de mijloace, cu o anumită ținută de vechime și cu un aer de evocare :

Sunt seri, spre toamnă, adânci și strălucite
Ce luminându-mi negura-amintirii
Trezesc în mine suflete-adormite

Demult, încât cad pradă amăgirii
Când Cerul părguit la zări cuprinde
Purpura toată și toți trandafirii,

Și 'n sânge scaldă para ce-l cuprinde
De vii văpăi — privind atunci amurgul,
Un dor păgân sălbatic mă incinde, —

Și văd stăpâne, cum îți arde rugul. (Fragment din „Lauda Cuceritorului”)

Simțirea reținută și finețea acestor terține, sdruncinate, păcat, de o regretabilă cacafonie în versul IV, arată posibilitățile de contemplare și expresie ale lui M. Caragiale, precum și greutatea învinse de dânsul.

Ca niște camee de preț se perindă, astfel, sub privirile cititorului atenț chipuri definite de miniatură descriptivă: *Călugărița* care-și muncește fără milă sărmanul trup uscat, *Boerul* hrăpăreț, care

Cu dreapta se închină, cu stânga smulge, fură
Despoe și ucide în setea-i de hrăpire,

groasnica boeroaică *Aspra*, pe care „cumplit o arde năprasnica vă-

pae a urii", figura epicureică și voioasă a *Înțeleptului*, care e plâns la moarte de mulțimea îndurerată,

Și dacă cronicarii uitării-l hărăzesc,
În cântec-amintirea-i e de popor păstrată,
Și tainic pe mormântu-i bătrânii ulmi șoptesc.

Iată și evocarea romantică a *Cronicarului*, care își moaie în venin până când vrea să nvie veacul de restriște cu sângerânde (!) zări; dar care atunci când „răsare printre umbre domnița cu chip blând“ (o vedeți, evocată așa de sgârcit, dar fin?)

Mișcat închide cartea și cade trist pe gânduri...

Nu putem trece peste acest admirabil portret, în care se șterg cu încântată măiestrie limitele între pictură și cântec evocator:

Verzi-tulburi ochii galeș revarsă pe sub gene
Ispita pătimașă și doru 'nvecinat.
E-naltă, cu păr galben, cu mersul legănat
În grelele-i veșminte pășind măreț și-alene.

Mișcărilor-i sunt line, molatice, viclene,
Și dulcele-i graiu cu-ge duios și răsfățat,
Dar, cine-i cată 'n față se pierde săgetat
De negrul arc ce 'mbină trufașele sprincene.

Muiată 'n nestemate și 'n horbote de fir,
În mâna-i — spelbă floare de ceară străvezie —
Ea poartă pe subțirea năframă nerămzie

Ca un potir de sânge un roșu trandafir —
Și tot ca el, rănită în plină tinerețe,
Tânjește, se 'nfioară și moare de tristețe. (Domnița)

Nu cred să fie, redată cu atât de simple și perfecte dăltuiri de cuvinte, multe portrete așa de dezăvârșit reliefate ca aceasta incomparabilă „Domniță“ a lui Matei Caragiale! Urmăriți plasticul formelor ce încremenesc sub picurul bine așezat al vorbelor, stăruți îndeajuns asupra nuanțelor coloristice și de tonalitate afectivă, prindeți ritmul viu al trupului ce îmbracă deplin unduirile sufletului Domniței și gustați sobrietatea încondeierii acelei fioroase priviri pătimașe ce se desprinde așa de precis din versul din urmă al celui de al doilea catren! Adăugați, apoi, la aceste unelte de expresivitate plastică și aroma arhaică a cuvintelor, necesare climatului în care se expune acest portret, și veți conveni că în genul acesta de poezie heraldică M. L. Caragiale e neîntrecut.

Poetul vede, potrivit opticii heraldice și reușește să-și redea acest fel de viziune prin cuvinte. De aceea, la Argeș, pentru el, desprins din stemă parcă, spre depărtări senine, „Un corb bătrân și 'ntinde puternic negrul sbor“.

Acest procedeu de plasticizare se aplică mai lesne obiectelor și persoanelor străine de eul poetului, căci, de câteva ori, când se încearcă să exprime psihologia sa proprie, versurile lui Matei Caragiale pășesc printr-o ciudată alunecare în trecut spre lirica searbădă a eroticei lui Alexandrescu sau spre încropitoarea meditație a lui Eliad! Răsfoiți piesele întitulate *Mărturisire* și *Singurătatea*.

Editura „Cultura Națională” a făcut un bine literaturii românești publicând versurile acestea, pierdute prin reviste; iar D-na Marica M. Caragiale și d. Perpessicius, care le-au editat, un act de pioasă amintire.

„*Săracă țară bogată*”!... Nu înțeleg pentru ce poetul*) George Gregorian și-a tipărit versurile intitulat astfel. Subtitlul de *Poezii* ne e justificat nici într'un fel de aceste producții, didactice și retorice în banalitatea lor. Și doară același poet cântase odinioară pe struna religioasă atrăgând admirația d-lui Dragomirescu! Ori ce-ar spune d. Lovinescu — și se pare că ceea ce a spus n'a fost prea departe de adevăr — nu era de așteptat ca poetul Gregorian, „continuatorul lui Eminescu”, să dedice tineretului din Țara sa (vezi dedicația de pe prima pagină!) asemeni platitudinii și banalității...

Toate cusururile găsite de d. Lovinescu poeziei d-lui Gregorian, în vol. III din „Istoria Literaturii Române contemporane”, se cumulează în prezentul volum, adăugându-se, poate, ceva nou: o supărătoare tendință de arătosenie și o platitudine mai violentă în expresia, vulgară și căutată astfel. S'ar putea caracteriza acest volum cu versul care-l deschide și cu cele câteva rânduri care-l încheie. Iată: „Țara mea e verde”!... și:

»Dar pentru cel ce-ți rupe din spinare
Ori sub genunchii lui te grămădește
Să 'mbuce ca un porc din soare,
Dă, ăstuia, cu tot ce se strivește
Năpârci și lighioane de dulap,
Cu sete dă-i la cap!«

Deficitul de fantazie creatoare și de emotivitate reală răsuflă astfel în violențele de limbaj, în groaznică banalitate a lipsei de spirit, și de vervă caustică, ori când autorul acestor versuri vrea să satirizeze, în ieftene invocări demagogice care puteau rămâne pe afișele electorale, modernizate... în sfârșit, în tot ce poate fi mai caracteristic bătăranismului literaturii actuale. Într'adevăr, acest... „continuator al lui Eminescu” este, în privința amintitei însușiri, cap de școală. Poetul ar fi putut să mediteze, dacă era dornic de o învoire, la profunda vorbă a lui Montaigne, el, poet al neliniștilor metafizice: „On peut faire le sot partout ailleurs, mais non pas en poésie”. D. Gregorian „se dă la noi” (ca să folosim o expresie savuroasă a domniei sale), lăudându-se, în Prefață, cu originea-i olteană! Credea poate că, făcând aluzie la nu știu care însușire stomatologică a Oltenilor își va trece grozăveniile violenței de limbaj... Să ne fie cu iertare, pentru bunul gust al fraților de pe Olt, dar cred că astfel de versuri nu pot alcătui o literatură comestibilă nici pentru eventualii cititori cu 60 de măsele:

Le umplem altora h mbaruz
Și mașele nesăturare!
Trăim din pepeni și din roșii

*) Nu e o vorbă curtenitoare acest titlu, ci el exprimă o realitate pe care, de data aceasta, a depășit-o autorul volumului „*Săracă țară bogată*”.

Bolim pe pae și cocioabe
Și după lege, toți burtoșii
Au dreptul să ne ia la labe...

Ba bine că nu! Dacă avem pretenția să facem poezie din astfel de zarzavat! Lipsa de ortografie, vocabularul de o savoare specială, patriotismul fals și sforăitor, pe care acest scriitor își permite să-l cocoțeze drept iubire de Țară, lipsa de gust și de bun simț, oricât ar fi mascate de curajos și oricât ar fi hărăzite unui tineret pe care cavalerii de industrie literară îl cred prea naiv și prea fără de inspirație, nu pot fi tolerate în arta poetică. Uitați-vă ce vermină mișună în limbajul „poeziei acesteia: A dracului Cuțităreasă, Sărca broaștele în lac, Să vâri întreg pământul la ciorapi, N'a destrămat puțenii de carâmbi și de catran cu jocul tău maidan, Gâttelejul hrăpăun, Traiul veneticului blindat, țâșnind pe bidiviul vremii noi (Aceasta-i prea „oltenește...“). Tot pipola buhavă l-a nghițit. Și numai al *rumânului* (jigănește!) n'a fost, Că-l sug de zile pe făgașul rău, Gradații Tăi cu sufletul hârdău (Această apostrofă e adresată. cazon, de către poet, supremului șef, lui Dumnezeu!), Că bivoli de-adună cărnuri, Sfârșitul lor e același și *mai putred* (sublinierea poetului!)... pătrata bestie din jeț, Ce cască lăbărțată pe-avuții, Și găfăie înămolită 'n sozuri.

Și grohăie 'n săruturi cumpărate
Ca porcul în lături, etc.

Dar cea mai reprezentativă poezie a volumului de față este cea intitulată „Blestemul Rumânului“. Cer iertare cititorului și pentru o probă din această piesă a urmașului lui Eminescu:

Văre-ți în bojoci
Foc și mormoloci
Să te scurgi zăduf
Pe saltea de puf,
Apă să te toarne
Dogorul din carne,
Să cunoști sudoarea
Găfâind lingoarea,
Geamătul să'l știi (sublinierea și ortografia originală)
Din cuțite vii
Să l'șini, să 'nvii
Sticle mici să 'nghiți
Și cu ochi beliți
Duhul să-ți trimiți
Din burdufu-aprins
Iadului nestins!

Și, fiindcă d. Gregorian urmează:

»Scumpi contemporani
Critici și băcani
La mulți ani!«

trebuie să-i spunem și noi: bravo, poeta! Dar vai de bietul Eminescu!...

Cititorul are cu toate acestea dreptul să se revolte. Revolta trebuie îndreptată și contra cenzurii, care putea opri această poezie de afățare și de murdărie, Sau, poate, toată lumea s'a înduișat de sinceritatea poetului, care n'o pot numi decât bestială, din această autoportretizare:

Eu simt c'am fost prin era quaternară
Un carnivor ce drum de sânge-am tras
Pe 'ntinderea bătrânului atlas!
Și mort cândva, din pulberea sumară,
Luai (cu »ua« diftongat...) forme noi de bestie cu glas.

Această confesiune din *Metamorfoză* e impresionantă pentru sărmanul poet; dar ea devine hazlie în finalul acestui sonet, când autorul crede că soborul „strămileniului de oase, Ce judecă dosarele de glie, L-a pedepsit cu ultima 'ntrupare a versului și l-a făcut stăvie în țara românească...”

E regretabil, în cazul acesta, că d. Gregorian n'a rămas în era aceea, alături de strămoșii dumisale. Cu însușirile sale „bestiale” putea fi, nu membru marcant al S. S. R.-ului, ci președintele vreunei Academii de Pitecantropi, sau... așa ceva, fără să mai fi fost nevoie ca urmașii săi să folosească pentru uzul contra strigoilor, usturoiul, oricum, ceva mai suportabil la miros decât pestilențiala domniei sale... poezie.

D. I. Minulescu a tipărit de curând la Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II” un nou volumaș de versuri întitulat „Nu sunt ce par a fi”: patruzeci și patru de piese poetice, câteva dintr'însele figurând și în celelalte volume ale domniei sale. După *Romanțe pentru mai târziu* (1908), *De vorbă cu mine Insumi* (1913), *Strofe pentru Toată Lumea* (1930), *Nu sunt ce par a fi* e al patrulea volum de versuri al d-lui Minulescu. El aduce totuși prea puțină variație în expresivitatea ucisă de monotonia aceleași forme, mai exact: aceleași formule în care a înghețat cuprinsul poeziei minulesciene.

Prin forma sa, y compris muzicalitatea specială, prin atitudinea scriitorului, prin temele tratate poezia aceasta a vrut să apară dela început, dela primele sale afirmări, de pela 1905, o poezie de excepție,

Poetul pretindea, cu mult curaj, că anticipează, personal și inedit, o stare sufletească de neliniște bizară, ce va deveni în mod firesc un fel de optică necesară pentru toți. De aici, nu numai din cochetărie, titlul primelor sale poeme: *Romanțe pentru mai târziu!* Cântecul său vroia să fie trubaduresc (*Romanțe*) și înțelegea să rămână deocamdată neînțeles (pentru mai târziu). Deși nu era vorba propriu zis de cine știe ce originalitate artistică, nici măcar de vreo adâncime metafizică, trebuie să recunoaștem că poetul Minulescu și-a scontat cu dibăcie prin această atitudine succesul. Dacă mai adăugim că la apariția acestor poezii lupta ce se dădea împotriva poeziei „Semănătorului” găsea în versurile d-lui Minulescu afirmarea unei noutăți neașteptate, — acea modernitate care se opunea în ochii cititorului, superficial, sfâșietor de scilpitoare, — vom înțelege, pe lângă motivele de succes personal, oarecum, ale acestei poezii și pe acele de natură „colectivă”.

Debutul acestei atitudini, noi credem și astăzi, așa cum au crezut-o și alții mai demult, trebuie pus mai ales în seama unei

mari puteri de mimare a poeziei străine, în special a celei franceze și nu atât într-o psihologie personală, care nu o văd nici de cum motivată, determinată nici într'un fel decât doar de apriga dorință de a fi altcum decât semenii cei mai apropiați, cu un cuvânt în aceea imitație a poeziei simboliste, și încă acelei zise „decadente”; deci în aptitudinea de imitare lesnicioasă a acestei poezii, acică în exotismul poetului nostru. Prin facilitatea extremă verbală, cu un debit uluitor, ce o vădea această poezie a sa, d. I. Minulescu depășea opintelele, azi comice, ale lui Macedonschi și devenia ușor, alături de subtilul teoretician al poeziei nouă, un adevărat șef de școală. La început, farmecul nou al acestei poezii a vrăjit pe mulți, chiar pe acei cari nu puteau asimila nimic dintr'nsa. Și, fiindcă la noi faptul de a nu fi „la curent cu moda” este, azi încă, o rușine... națională, e lesne de ghicit pletora de admiratori în grup a poeziei minulesciene. Ea aducea un element de vrajă ce gădila toate urechile și, deoarece se scrisese că Simbolismul (ce vorbă plină de prestigiu pe atunci pentru atâți neînțelegători!) cere „De la musique avant tout chose”, lumea s'a lăsat furată de această poezie care fura și ea muzicei avutul său, cum s'a spus. La noi, lucrul se mai întâmplase odinioară, datorită aceluiași gust nediferențiat al publicului, care consacră din auzite sau care se lasă ușor ademenit de paleative artistice: e vorba de succesul ce l-a avut în această privință poezia celui dintâi decadent român, poetul cu o muzicalitate găunoasă și exterioară în vers, D. Bolintineanu. Aceasta, până ce critica avizată și plină de prestigiu a profesorului N. Iorga a arătat justa valoare a acestei poezii, care totuși a avut „un viitor de aur”. Mai târziu, avea să se aprecieze în arta poetică a d-lui Minulescu, de către cei cât mai bine informați, toată estetica verlainiană, din celebra *Art Poétique*:

De la musique avant tout chose,
 Et pour cela préfère l'Impair
 Plus vague et plus soluble dans l'air,
 Sans rien en lui qui pèse ou qui pose.
 Il faut que tu n'aïlle point
 Choisir tes mots sans que'que méprise:
 Rien de plus cher que la chanson grise
 Oú l'Indécis au Précis se joint...

D. Minulescu cu pregătirea sa de atunci, avea să urmeze canoanele acestei arte cu oarecare fidelitate, nu cu întreagă supunere. De pildă, nu avea să asculte una din dogmele principale, formulată așa de plastic de către Verlaine:

*Prends l'éloquence et tords-lui son cou !**)

Dintre temele poetice preferate de poezia nouă franceză, câteva erau cultivate de mai toți poeții vremii și ele au înlesnit multora depășirea dogmelor și cultivarea cu gust și talent a poeziei adevărate: Iubirea, Moartea, Pasiunea Artificiului, Gustul pentru Interior, Nostalgia Infinitului și a absolutul, Plictiseala și neliniștea, Evaziunea din-Obișnuit, Tragicul cotidian, și mai ales pentru simbolisții

*) Să se vadă poezia întreagă „Art poétique” din colecția *Jadis et Naguère*.

belgieni, Sensibilitatea pentru viața urbană, industrială în deosebi, În poezia minulesciană, se găsesc dela început mai toate aceste teme, dar unele mult accentuate, expuse cu oarecare sinceritate dar și cu multă poză, ca : Iubirea, Moartea, Pasiunea artificialului, tragicul cotidian. Era explicabil pentru poezia unui popor cult și așa de evoluat cum e poporul francez, ca aceste ținte nouă să aibă pentru evoluția firească a motivelor poetice o explicație plausibilă. Trebuie să avem însă simțul istoric, bunul simț și sinceritatea să ne întrebăm limpede : care era explicația și motivarea *reală* în psihologia și starea socială românească a acestei poezii ? Întrebarea, mai puțin utilă criticului și esteticianului literar, este capitală istoricului literaturii române, care e dator să fie socoteală de determinanții psihici și sociali ai unei creații literare.

Adevărul este că, datorită marelui lui ușurințe de adaptare, poetul Minulescu s'a ajustat, repede și cu oarecare doză de cinism, pe care o regăsim crescută în romanul său de război „Roș, galben și albastru”, stărilor nouă. E incontestabil o dovadă de suplețe în primul loc, și, ținând seama de calitatea producției sale poetice care a rezultat *din* această atitudine, și de un anumit talent.

Despre iubirea din poezia d-lui Minulescu vom scrie în altă parte a acestei reviste. Trebuie să reținem însă faptul că ea apare și 'n ultimul său volum, cași în primul, drept o iubire sensuală, primitivă, coruptă, perversă chiar, prostituată. Poetul spusese undeva, așa de caracteristic pentru sine însuși, înțeleg pentru felul de a înfățișa iubirea :

Amanții și-au vândut
Orgiilor
Și corpul
Și sfintele avânturi...

Iar în noul volum găsim următoarele versuri :

... »Orchestrarea întregirii noastre
Nu-i ciripit de păsărele albastre
Ci-i răcnet doar de bestie turbată
Ce-ți sângerează obrazii și te mușcă.« (Epilog sentimental).

Comparați *Romanță meschină*, *Spovedanie*, și mai ales *Romanța ultimului sărut*, în care veți vedea că iubirea aceasta e, retoric și romantic, umbrită de falfăirile morții. O singură dată, în ultimul volum, cântecul devine mai duios, mai cald, mai apropiat de omenesc în poezia de dragoste cu o ușoară nuanță de umorism *Rânduri pentru Brigitta* ; iar în *Romanță retrospectivă* sentimentul iubirii apare de sub expresia umoristică care-l grimează, cu oarecare grație și sinceritate, de data aceasta neîntunecat de egotismul obișnuit al poetului. Aici trebuie alăturată și pedanta *Romanță a răspunsului mut*.

Versul d-lui Minulescu asociază imagini și cuvinte sonore, variații ritmice și formule obișnuite, pentru alte diverse subiecte : pentru tinerețea sa, care se vindea, ca o necunoscută ; pentru primăvara rurală :

Primăvara față mare
A sosit în sat, la noi,
Ca un cântec de cimpoi

Intr'o zi de sărbătoare...
A picat azi dimineață —
Și abia intrată 'n sat,
Satul tot s'a deșteptat
In parfum de ismă creață!...

pentru ploaie; un motiv preferit de poezia noastră nouă și mai ales de poezia minulesciană inundată de ploaie! Astfel *Ploaia Sfântului Ilie*, asociază, în formulele consacrate ale acestei poezii, și credința populară și atitudinea personală a poetului în fața fenomenelor naturii, precum și multe facilități destul de banale:

Plouă...
Zi și noapte, plouă...
Plouă așa, ca și cum ploaia
N'ar fi ploaie, ci... potop!...

Stop, Sfinte Ilie...
Stop!...
Domolește-ți telegarii
Și mai crapă-ți barba 'n dovă,
Că de când 'tot plouă... plouă —
Ploaie veche,
Ploaie nouă,
Ne-au murit toți cărturarii
De fuzie,
În spital,
Nu ne-au mai rămas decât
Un poet, cu o tuse 'n gât
Ca o strofă de cristal
Nu-l lăsa Sfinte, să moară,
Că-i păcat de-așa... comoară!...
Nu-l lăsa să moară 'n ploaie
Ca pe o biată cucuvaie...
Iar de-o fi să fie așa
Cum socoți Sfînția Ta —
Vreau să zic —
Să-l pedepsești
Pentru faptele lumesti,
Dă-i cerneală și hârtie
Și un consemn ceresc —
Să-și scrie
Ultima lui poezie:
»Ploaia Sfântului Ilie!...«

Trecând peste destule piese ale acestui volum, pentru că nu ne pot opri prin repetarea aceluiași procedee ale compoziției, nici prin accentuarea insistentă a formulelor, neologismelor ce urmăresc o falsă distincție, atitudinilor căutate pentru un fel de fals prestigiu, — răsuflăte, de mult, chiar în literatura noastră, — trebuie să ne delectăm cu surprinderea câtorva stări sufletești, sugestiv etalate printre zorzoanele minulesciene, în *Rânduri pentru plopul în ploaie*, în *Rânduri pentru păsările călătoare*. În cea dintâi, poetul reușește să dea glas că omul e mai slab, cu toate avantajele pe care i le dă civilizația față de starea naturală; în cea de a doua, sugerează ideea toamnei prin procedee de pasiș; a versului poporan: d. Mi-nulescu e un maestru al pasișării, de vremece, lipsa de vămuire a bagajelor artistice ale tehnicii sale, îl duce la perfecte autopasișări,

de aceea, adesea, am avut impresia, găsind în volumele sale reeditări de piese, că poetul le-a scris din nou, întocmai; așa de bine reușește să scrie „à la manière de...“ I. Minulescu! Tonul umorist și într-o oarecare măsură grotesc, favorabil d-lui Minulescu, se regăsește în două poezii care merită să fie amintite: *Păpușa automată*, mai puțin reușită însă decât *Moartea dresorului de sticleți*, singura piesă din acest volum, care degajează prin simbolismul ei ironic o idee bine încheată; dar care, din nenorocire, este naufragiată în banalitățile formale de care suferă această poezie.

Trebue să avem onestitatea și... curajul să spunem că oricât ar vrea să apară opera versificată a d-lui Minulescu altceva de cât e, istoria literară, făcând bilanțul acestei străluciri onorabile, va trebui să constate, definitiv cred, că poezia aceasta care a dat un timp impresia unei împropățări de orizont, rămâne o simplă formulă nouă, o formulă rece, pedantă, și... lipsită de un ideal.

Căci toate atitudinile de cugetare și adâncire a unor concepții despre lume și viață, pe care poezia minulesciană le-a căutat cu ardoare, rămân simple intenții. Nu le poate transforma într'un crez nici măcar cinismul de contrabandă ce-l poate procura o retorică pentru care jongleria, calamburul, antiteza, interogația și tot cortegiul de formule goale rămân simple dexterități tehnice. Și poetului liric în special îi cerem un univers personal, o viziune proprie. O are și d. Minulescu: formula literară pe care istoria o va numi „Minulescianism“. Rămâne de văzut dacă această istorie, va reuși să facă din numita formulă o... romanță pentru mai târziu!

Poetul Ion Pillat a săvârșit o infracțiune, pentru care trebue să-l felicităm. Anume, a desmînțit constatarea, adevărată până mai deunăzi, pe care o făcea într-o revistă un distins confrate, că I. Pillat ar înfățișa „cazul unic în toată literatura noastră al unui scriitor care scrie numai versuri!“ Felicitarea noastră nu se explică numai prin faptul că primul volum de proză al poetului Pillat este excelent, dar prin aceea că el dovedește la acest poet cu o distinsă cultură grija continuă de a-și continua poezia sa, de a cărei valoare e conștient, în atmosfera spirituală a contemporaneității. Am avut plăcerea rară de a verifica în paginile așa de substanțiale întitulate, capricios, nu vreau să zic: modest. *Portrete Lirice*, vasta informație și frumoasa familiarizare a pretuiii noastre cu literatura universală, lucru pentru care oricine vrea să sacrifice cel puțin timp, trebue să depună forțe enorme.

Citind *Portrete Lirice*, veți găsi pe poetul Ion Pillat, reoglindindu-și lecturile sale literare în părerile celor mai autorizați cunoscători în materie, păreri ce transpar din felul expunerii lui I. Pillat, precum și împletindu-și cu ele impresiile sale foarte interesante. Veți retrăi astfel, datorită puterii de prezentare sugestivă și justă, paginile admirabile din lectura lui Don Quijote, impresiile ce vi le-au lăsat poeziile lirice ale lui Victor Hugo sau ale lui Goethe, veți afla expus după informațiile cele mai fericite și printr'o justă viziune personală, în ce constă *Actualitatea lui Baudelaire*, un mic studiu

ce trebuie citit cu atenție; veți gusta cu mulțumire expunerea așa de înțelegătoare despre *Poezii fantastice și tradiția franceză* etc. Desigur, nu poate fi vorba de o rezumare a cărții așa de plină de idei și cunoștințe a d-lui Pillat! Ea trebuie citită, studiată chiar. Doritorii de a afla prețioase informații despre poezia contemporană din Europa vor fi astfel satisfăcuți să realizeze unul din cele mai plăcute exerciții de îmbogățire a sufletului, călătorind în lumea aceasta ideală, călăuziți de către poetul nostru. Natura leșea și lipsa de pretenție a expunerii, desăvârșita înlăturare a oricărui fel de afectare și prețiositate, așa de obișnuită în astfel de ocazii, îngrijita mlădiere a limbajului pentru a cuprinde toate nuanțele de idei, vor fura pe cititor și-l vor interesa mereu. Cartea d-lui Pillat e o lumenă dovedă, așa de necesară astăzi la noi, că și despre cele mai subtile probleme sufletești se poate scrie firesc și nepretențios. Chiar când nu poți fi deplin de părerea autorului, care și are, în chip neevitabil, simpatiile și afinitățile sale; chiar dacă admirația nelimitată ce o arată pentru ermetismul lui Valéry și pentru așa numita poezie pură, care se resimte în cele din urmă prea mult de o anumită filosofie și atitudine ostentativă ce-i răpesc spontaneitatea vitală, nu poți să nu subscii informația bogată și exactă, expunerea clară și înțelegătoare, substituirea sufletească și simpatia pentru subiect — condiție esențială oricărei critici bune — precum și străduința de a împărtăși cititorului, prin orice mijloc mai eficace, esența poeziei analizate, caracterele unui curent sau ale unei școli literare. Astfel, poetul I. Pillat, care e și un priceput traducător, oferă cititorului, acolo când crede că apropierea de original este mai grea, traduceri personale. Nu e aceasta dovada împiedecă poetul e conștient de marele serviciu ce-l aduce cititorilor? *Portretele Lirice* scrise de Ion Pillat sunt cea mai bună ocazie de familiarizare cu poezia contemporană străină. Ele înlocuiesc foarte bine cărți similare scrise în limbi străine. Pentru acest serviciu adus literaturii și publicului, dar mai ales tinerilor poeți, ce și vor găsi aici un îndreptar și un mijloc de control, I. Pillat merită recunoștința noastră. Să sperăm că o nouă ediție, pe care o dorim cât de curând, va aduce completări și se va întitula mai nimerit. Înainte de a încheia aceste rânduri, trebuie să spun că poetul Pillat a căutat să vadă și locurile, cele mai multe, unde s'a desvoltat creațiile literare despre care scrie, dându-ne cu acest prilej interesante impresii și observații personale. Iată acum câteva exemple despre caracterizările și reflecțiile autorului *Portretelor Lirice*.

Despre public și poezie:

„Poezia are acest privilegiu rar asupra prozei, de a te desbăra imediat de orice gând utilitar de a complacé publicului. Pentru motivul simplu că publicul nu cumpără, nu citește și nu-i pasă de poezie (afară de elevii de școală care sunt obligați de programe s'o facă). Publicul n'o cumpără, n'o citește și nu-i dă atenție, ca și trigonometriei sau algebrei. Marele public are cinematografe și romane destule. — Astfel că poezii neavând pentru cine să rimeze, rimează sau nu, pentru dânșii singuri și — să o spunem, ca să ne

facem o plăcere reciprocă — pentru o elită de oameni, care la urma urmei, sunt și ei poeți într'un fel, nu cel mai rău, deși nu „comit“ versuri. Poeții, ca și matematicienii, pot trăi, deci, în absolut, nefiind turburați de contingentele succesului public, chiar, relativ. Ei au însă satisfacția, nu mică, de a ști cu certitudine vanitatea unui prezent inaccesibil dar și de a purta nădejdea unei rezonanțe peste veacuri, în câteva suflute de calitate...” (p. 131).

Sau, această caracterizare a poeziei fantaziștilor:

„Mișcarea fantazistă” (poetul scrie, greșit: fantezistă!) a fost răspunsul, inconștient, poate, dar cu atât mai adânc și adevărat, al sufletului francez năpădit de „dadaismul”, „futurismul”, „cubismul”, „suprarealismul” și alte formule poetice în „isme” de esență străină geniului autohton al Franței, ca și versificația lor anarhică, interesantă desigur pentru problemele formale ce deschidea, dar neroditoare, fiind neadaptată firii limbii franceze însăși.

Toată această poezie de barbarism și de confuziune postbelică nu putea trăi și s'a demodat extrem de repede, cum s'au demodat fustele și rochiile prea scurte și părul tuns băejește. Toată această poezie, în dorința ei de a fi internațională, n'ajungea decât să pară o traducere, pierzând, tocmai fiindcă se străduia să fie nouă cu orice preț, orice originalitate adevărată. Indrăznesc paradoxul, numai aparent, de a spune că o poezie nu poate fi internațională, adică interesantă pentru celelalte popoare, decât în măsura în care se realizează național, în măsura în care ajunge să redea valabil și pentru alții adâncimile propriului său suflet etnic cu toate armoniile sale specifice. Cu cât o poezie e mai franceză, cu atât o vom putea gusta mai bine și ne va interesa mai mult. Nu vreau să spun prin aceasta că poetul trebuie să fie sută la sută sânge francez — dar trebuie să fie sută la sută tradiție, adică suflet francez. Și — desigur lăsând diferența de talent la o parte, ca să nu insistăm decât asupra acestui punct de vedere, din poezia lui Jean Moréas sau a lui Tristan Tzara, versurile grecului ne interesează singure fiindcă Moréas a putut, cu tradiția lui mediteraneană, duce și mai departe esența însăși a liricei franceze, pe când Tzara, neavând nici un punct de contact cu sufletul și deci cu versul francez — n'a putut da decât o formulă personală poetului, o traducere, fără nici o rădăcină adevărată.

De aceea „fantaziștii” rămân astăzi, când atâtea școli s'au perimat, ca înflorirea vie a sufletului nou francez. Altoirea cu sevă modernă a vechii tulpine poetice a dat cele mai bune roade” (p. 133—134).

Din aceasta caracterizare, cititorul atent poate vedea felul în care poetul nostru, neputând face direct constatări pentru poezia noastră contemporană, o pune în lumina cu care o privește el, indirect, caracterizând curente asemănătoare străine. Într'adevăr. înlocuții în câteva rânduri de mai sus cuvintele ce vorbesc de Francezi, cu Români, și veți vedea cât de potrivită e constatarea respectivă despre poezia nouă. În al doilea loc, trebuie să constatăm că poetul nostru își folosește propria experiență și-și apără oarecum pro-

pria atitudine, poziția personală în lirica de azi. Ultimele rânduri ale citatului de mai sus arată aceasta. În sfârșit, fără a tăgădui adevărul constatărilor din acest citat, dintr'un singur punct de vedere — acel al preocupărilor poeziei nouă — credem că acest adevăr ar fi ieșit și mai limpede la iveală dacă s'ar fi deosebit cu grijă perspectiva istorică de cea estetică. Poeții și cei tradiționaliști și cei opuși lor rămân pentru viitorime, mai ales datorită talentului cu care au transfigurat datele inspirației lor, materialul cu care au construit. Talentul acesta și taina lui creatoare, iată punctul primordial, care trebuie subliniat și lămurit. Deasemeni, credem că e necesară în toată discuția poeziei, distincția între poezie și non-poezie, vorba lui Croce, care nu trebuie confundată cu cele două forme de realizare a artei literare, *versurile* și *proza*. Iată o chestiune așa de banală, dar care creează nedumeriri și când citești unele eseuri ale lui Valéry, așa de subtile, așa de admirabile și atât de... paradoxale, câteodată! Cartea d-lui Pillat pe lângă nenumăratele idei prin care te face să treci meditând, îți procură și multe sugestii ademenitoare. Această revistă amplă a poeziei universale contemporane poate servi minunat și ca o bună ocazie de reflecții asupra poeziei noastre românești. Nici din acest punct de vedere lectura cărții d-lui Pillat nu va lăsa pe nimeni în pagubă.

Zăcămintele folclorice în poezia noastră contemporană se cheamă volumașul d-lui Al. Dima pe care Fundațiile Regale l-au distins cu un premiu. E o cercetare conștiințioasă în privința materialului prelucrat de poezia noastră contemporană, făcută de un critic de talent, care cred, a vrut, fără să uite adevăratul criteriu de valorificare al operei de artă poetică, să facă o divisiune istorică în domeniul poeziei. D-sa ne vorbește în prefață despre rostul acestei cercetări și justificarea ei, chiar din punct de vedere a „estetismului critic“, care ar fi cel al considerației raporturilor pur formale a operei literare. Fiindcă nu se poate analiza o astfel de lucrare, vom căuta să desprindem câteva puncte esențiale spre a arăta cititorului perspectivele acestui studiu. Autorul întreprinde „încercarea de a descoperi urmele folclorice ce se pot desluși... dealungul hățșurilor liricii noastre contemporane“, trecând în revistă credințele și obiceiurile poporului, utilizate ca material poetic de cei mai reprezentativi poeți de astăzi: Lucian Blaga, T. Arghezi, I. Barbu, Adrian Maniu, Ion Pillat, V. Voiculescu, N. Crainic... Ni se exemplifică astfel cu răbdare utilizarea acestui material. La fel, când e vorba nu numai de credințe și obiceiuri, dar și de literatura populară. Cartea se încheie cu niște considerații generale despre *Problema folclorului în poezia contemporană*. D. Dima constată că poezia noastră contemporană s'a situat grabnic în marea mișcare poetică europeană: noi admitem acest punct de vedere, care e, arată și d. Dima, și al. lui Mario Roques (*La poésie roumaine contemporaine*) dar ar trebui să arătăm că, uneori cel puțin, această „situație“ s'a făcut prea grabnic și prea desăvârșit, mai ales fără nici o legătură organică cu trecutul. Facem această constatare, pentru că ni se

pare fragilă punerea pe aceeași linie, în utilizarea folclorului, a poeziei lui T. Arghezi, Ion Barbu și, într'o anumită privință chiar a lui Blaga, poezie a cărei finalitate estetică este sub atracția influențelor străine, — cu poezia tradiționalistă a lui I. Pillat, N. Crainic și mai ales a lui V. Voiculescu, supusă unei finalități cu desăvârșire opusă. Nu trebuie să ne înșele acele altoiri cu formule „moderne” a unora dintre poeții aceștia: lucrul nu e esențial pentru poezia lor*); mai ales că, din acest punct de vedere al fondului poeziei de azi, cele două directive se opun programatic. Nu discutăm aici dacă această opoziție de „principii” nu scade intrucâtva valoarea estetică a acestei arte însăși! Dar d. Dima a constatat, nu a discutat valoarea acestui lucru. El are mare dreptate când găsește că tendința spre inconștientul misterios, spre irațional, vădită de poezia noastră contemporană a făcut pe poeți să selecționeze în conformitate cu acest impuls sufletesc, elemente adecvate de folclor, de ex. elemente magice. Dar tocmai acest procedeu ne arată cum o astfel de influență poate rămânea pur exterioară, de pildă în poezia lui I. Barbu, pe când la Arghezi toată „autentică” adaptare a factorului folcloric îl duce uneori, adeseori, la un prozaism caracteristic; și când, pentru Voiculescu de ex. tema folclorică se adaptează mai firesc cântării sale. Utilizarea acelor elemente cu putere magică de către I. Barbu (p. 46) nu capătă nici o valoare poetică, poezia rămânând vădit construită, iar poetul neputând crea decât o falsă „atmosferă populară”. D. Dima nu vrea să cerceteze valoarea acestor utilizări a elementului folcloric. S'ar putea, de pildă, arăta că oricâteori poezia modernă utilizează elemente folclorice pentru a crea o atmosferă „de sinistru sau de taină” (ș. a. m. d.) nu reușește să plasticizeze un sentiment propriu al poetului și rămâne la un verbalism ce nu e poezie, sau înglobează folcloricul ca simplul element decorativ, neasimilat expresiei de artă adevărată. În orice caz, nu atmosfera, temele și factorii decorativi utilizați de această poezie constituie valoarea ei, acolo unde ea există, ci talentul prin care poeții adevărați fac, din ori ce fel de teme, opere de artă. În această privință, eseul d-lui Dima care este o apropiere de mare merit față de poezia contemporană, va fi, desigur, completat cu studiul valorii acestor utilizări a elementelor poporane în acea contopire sintetică a lor cu expresia poetică. Astfel și atitudinea sa față de poezia nouă care a fost deobiceiul, până acum, ocolită mai mult decât analizată critic și obiectiv, va părea prea îngăduitoare. Concluzia acestui studiu al d-lui Dima: ... „în cea mai „modernistă” epocă a poeziei românești, într'o vreme în care modelul străin amenința să devină exclusiv, imperativ chiar, folclorul fiind desconsiderat ca un izvor primar și inferior al unei poezii ce nu voia să rămână la un nivel „rural”, zăcmintele lui au putut fi profund exploatate potrivit cu sensibilitatea și concepția artistică a epocii”. Nu vreau să-l cicălesc pe prietenul Dima; dar tocmai în privința acestei sensibilități și concepții artistice ar fi de dorit să analizeze cu mai mult curaj *realizările* originale ale poeziei noastre contem-

*) după cum e accesorie altoirea cu ser popular a poeziei „moderniste”.

porane, pe care noi o credem încă o poezie de import, în marea ei majoritate; ba, ceea ce va scandaliza pe prietenul Dima, — o credem că a importat uneori chiar interesul pentru teme poporane, după moda apuseană. Eu găsesc de pildă că chiar „tradiționalismul“ unora din poeții noștri a făcut acest lucru, ca să dăm o pildă! Se poate urmări, așadar în tradiționalismul nostru poetic contemporan o filieră autohtonă și alta de imitație străină... Nu putem imputa însă harnicului critic ceea ce el n'a făcut și recomandând cu căldură acest studiu, așteptăm, nerăbdători, urmarea.

Doamna Alice Voinescu deschide cu frumosul studiu despre *Montaigne, omul și opera*, o perspectivă nouă preocupărilor noastre spirituale. Dorim ca exemplul domniei sale să găsească imitatori: operele umanismului și atâtea opere de valoare străine se pot studia cu mare folos de către intelectualii noștri care se ridică, așa cum ne arată de pildă cartea de față la nivelul culturilor apusene. Dacă literatura noastră se va îmbogăți cu studii de acestea, vom avea dovada că, cu toată vâltoarea obscurantistă pe care o hrănește un politicianism sterp de cele mai multe ori, se găsește în țara aceasta cel puțin o rezervă de spiritualitate, nădejde trainică pentru siguranța viitorului culturii românești, rezervă care va creea, ea trebuie să creze forțele de renaștere a acestui popor, pe calea culturii celei adevărate.

Este lucru banal că schimbările sociale se fac prin crearea de atmosferă sănătoasă — și aceasta trebuie s'o aibă în special cei din fruntea societății — și nu prin reformele „legale“ sau propaganda oratorică a căror valoare reală e nulă. Cărți de acestea care ne pun în contact cu forțele vii și permanente ale desfășurării vieții omenești am dori să se răspândească printre tineretul nostru, spre a-i forma adevărata mentalitate „națională“, constructivă. Binele într-o societate se aduce de către caracterele tari; și acestea n'au nevoie de ciomag, nici de violențe de altfel: ce putere mai tare doriți în viața noastră umană decât cea a unei voințe eroice, care nu se lasă sedusă de oportunism și de fanatisme, ci se bizue pe neînfrânta ei hotărâre de înfăptuire? Nu cred că omenirea are trebuință de programe și de apostoli noi care s'o călăuzească pe căile progresului, când prea puțin au fost exploatate drumurile cunoscute și când prea puțini dintre oamenii de azi care au răspunderea s'au ridicat la treapta vechilor eroi și a marelor caractere ale omenirii. Iată pentru ce tineretul de azi va găsi în zugrăvirea chipului lui Montaigne, unul din marii părinți ai culturii franceze, un exemplu admirabil de studiat. D-na Alice Voinescu folosește metoda expunerii genetice a operii lui Montaigne și tot această metodă o utilizează când povestește biografia acestui mare bărbat, „creșterea“ personalității sale. Profund familiarizată cu *Essais*-urile celebre, precum și cu literatura acestei opere epocale, autoarea arată cum, desprinzându-se din ultimele valuri ale evului mediu, Montaigne aduce un aer nou și în special, comentând cei mai celebri autori antici cu care își ilustrează ideile, își făurește pe înce-

tu, trecând prin stoicism și scepticism, o metodă nouă, un chip modern de a vedea lumea și viața, care va alcătui bazele de mai târziu ale idealismului științific. Viziunea unui efort continuu în viața omenească îl scapă de scepticism; deși nici odată Montaigne nu cade în increderea oarbă în puterile absolute ale științei și nici în visurile vreunei metafizici, ci rămâne constant un relativist. Influențată, desigur, de mobilismul lui Montaigne și de metoda de a se căuta pe sine, așa de bine expusă în acest volum, d-na Alice Voinescu rezumă mersul ideilor lui M. și ne înfățișează, astfel, și devenirea lui spirituală. Montaigne spunea, într'adevăr: Je ne peins pas l'être, je peins le passage. Ai, ce e drept impresia, citind acest volum, că observi odată cu autoarea trecerea iuteleptului Montaigne prin viață; ca și cum ai citi un roman. Trăiești, grija marelui învățat care simte apropiindu-se bătrânețea, admiri dragostea lui pentru Marie de Gournay și înțelegei, înfărgșit, resemnarea lui în fața morții, liniștit că și-a făcut datoria, pe deplin. Sunt pagini admirabile în această carte, în deosebi acelea care scriu legătura lui Montaigne cu Marie de Gournay, activitatea lui ca primar, călătoriile sale.

Romancierul și poetul Camil Petrescu strânge într'un tom voluminos unele articole mai vechi apărute prin reviste. Din volumul acesta care cuprinde 495 de pagini, vom reținea deocamdată câteva idei despre critică.

Teze și Antiteze înfățișează, dramatic, afirmarea personalității scriitoricești a lui Camil Petrescu, creșterea acestei personalități, procesul ei de integrare în sbuciumul împrejurărilor de luptă spirituală ce a urmat războiului și, ceea ce este uimitor de original, de cinstit și de interesant în vremea noastră de „celebrități” incontestabile, această carte arată și limitele prezente la care a ajuns cristalizarea unei concepții despre lume și viață a acestui autor. Căci, spre deosebire de alții, scriitorul acesta, cu o bogată trăire interioară personală, pe care vrea să și-o limpezească critic, luând atitudine față de două mari evenimente epocale din timpul nostru. — Intuiționismul ce respiră din opera lui Proust și Fenomenologia lui Edmund Husserl — mărturisește, arată oscilarea, însă neînchegată într'o sinteză unitară, a gândirii sale între aceste două culmi, care cred că îl preocupă mai mult metodic. Aplicând artei, atunci când vrea s'o interpreteze critic, metoda fenomenologistă, evitând, datorită corectivului analizei intuiționiste exagerările abstractismului rațional și metafizic, trebuie să mărturisim — dorind liniștea unor dureri vechi ale scriitorului și netezirea unor asperități, fatale temperamentului său și luptei — că atitudinea aceasta ne este foarte simpatcă. Se poate să fie în această simpatie și răsunetul vechei camaraderii de pregătire pentru lupta din acea epocă de dureroase neliniști și nesiguranțe antebelice, poate să fie și simpatia tovarășilor „ce se târau pe câmpul de bătae”... Este însă mai înainte de orice simpatia pentru curajul convingerilor și onestitatea sufletului care știe cât cântăresc ideile în lupta lor dramatică de afirmare. Poetul scri-

sese autocaracterizându-se :

„Eu sunt dinire acei
cu ochi halucinați și mistuiți
cu sufletul mărit
căci am văzut idei“ ... (Versuri. Ideea).

S'a întâmplat ca în critica sa Camil Petrescu să fie violent, aspru ori nedrept. Astăzi el singur arată motivele acestei atitudini: „Nedorind decât să impună o convingere, „stilul“ criticei sale va fi nervos, reactiv, căutând să obțină adesea audiența cu silnicie, să impresioneze de multeori prin emfază, ori să intereseze când era necesar printr'o vervă cu caracter excesiv... De altfel din cuprinsul cărții însăși, se poate observa că pe măsură ce audiența era mai binevoitoare, cu anii „stilul“ se modifica și el. Nu se va înțelege poate sensul articolelor mai vechi, dacă nu se va ținea socoteală, că aveau o anumită funcțiune, că vizau uneori cu o ciudată dezolare și hotărâre o stare de lucruri, care estăzi nu mai poate fi prezentă cititorului...“ Cea mai sănătoasă afirmare a acestei critici, în care noi găsim, bucuros, afinitatea unor perspective filosofice de formație spirituală, este acea *respingere principală și definitivă a criticei genetice și psihologice*. Ea arată în primul loc rezultatul unei îndelungate reflecțiuni asupra rostului, a temeiurilor criticei ca funcțiune culturală. Astfel funcțiunea critică se realizează descriptiv și grăbește judecata timpului alegând, valorificând și prin urmare orientând, limpezind judecata contemporanilor. Iată câteva rânduri ce trebuiesc citate pentru luciditatea vederilor ce le cuprind:

„Genesa unei opere de artă, pe care, interesat, le vizează istoria literară, existența și structura ei pozitivă, farmecul ei, le va lămuri analitic, într'un stil ingenios și plin de finețe, estetica psihologică, condițiile fenomenologice ale creației le va descrie estetica autonomă, dar critica este altceva, poate mai puțin, ori poate mai mult decât toate acestea. Este o judecată de valoare, este o prețuire a semnificațiilor, supt unghiul dialectice culturale, funcțiunea ei este selectivă, nu explicativă... Firește e preferabil să-și motiveze judecata, iar uneori nici atât nu e nevoie, rămânând ca în cazul acesta să evite cu grijă doar lunecuşul impresionist“. Conștient de perimarea unor păreri, autorul face teoria cred discutabilă în mare măsură, a perimării judecății critice („critica implică în criteriul valorii ei, condiția caducității“) și mărturisește că a publicat fără modificări eseurile sale critice mai ales ca pe „un document al epocii lor“. Desigur că se poate discuta, fenomenologic, întrucât critica implică condiția caducității în chiar criteriul ei. Tocmai ceea ce impune în teorie fenomenologică e, spre deosebire de psihologism și sociologism de pildă, acea fundare a judecății pe o teorie axiologică, transcendentală și, în privința aceasta, trebuie lămurit bine rostul judecăților de valoare. Este însă, mărturisim, aici un teren de cercetare, pe care dialectica îl are de exploatat. În procesul acesta de realizare, „simplele delimitări preliminare“ ce ni le oferă volumul de față, explică titlul, cam ciudat la prima vedere, deoarece atrage suspiciuni hegeliene, de „Teze și Antiteze“: e vorba de

realizarea unui proces de gândire care se caută pe sine în unduirile sinuale ce le descrie astfel și care, neavând încă pretenția unei definitivări doctrinare, își fixează, acum, o primă etapă provizorie, care se va întregi sintetic, în urmă. Cred că înțelegând așa atitudinea camaradului nostru Camil Petrescu, nu-l nedreptăm. Este indiferent primirea ce i vor face-o destui dintre aceia care cred, că în artă și în critică maturizarea filosofică e un lucru de prisos, mai ales că acești geniali salvatori ai spiritualității noastre încălcite socot — „aquilla non capit inuscas”... — că filosofarea e cu totul străină de interpretările critice, căci doar operele literare, expresie supremă de spiritualitate, se pot lămurii de mințile geniale... ad aperturam libri!

Pentru noi însă, tocmai această grijă filosofică a criticului ni e prețioasă și dela dânsa așteptăm roade puternice. Este cu totul altă chestie, dacă unele ieșiri, explicabile prin atitudinea polemică susținută de un temperament clocotitor, le putem subscrie sau nu: e chestie de amănunt. Deasemeni, este altceva dacă, admițând cu oarecare emfază, ce stătea bine tinereții, principiile unei concepții filosofice ca absolute — mă gândesc la entuziasmul pentru „bergsonism” — pentru ca pe încetul, autorul singur să pună entuziasmului său plumb în aripi, — dacă astfel el nu a tras unele concluzii hazardate în parte, admițând exclusivitatea unor forme de artă în dauna altora, când de fapt, se pare că prin acea evoluție creatoare — ce nu e o descoperire exclusiv bergsoniană — aceste forme se pot considera completări sau întregiri, fără a se exclude. Am credința că fenomenologia, luând din evoluționism ceea ce e viabil, poate întregi criticismul în latura sa cea mai rigidă, fără a cădea în nici un fel de „ism” sau în eclectică. E de așteptat că maturizarea acestui sistem de gândire, pe care cartea „Teze și anti-teze” îl profilează numai în structura lui preliminară, ne va satisface deplin în astfel de probleme. Cartea lui Camil Petrescu apare deci ca un eveniment literar despre care trebuie să se țină seamă. Într-o cronică viitoare, vom insista asupra altor aspecte din această bogată lucrare, pe care am ținut, făcându-i dreptate, s'o semnalăm cititorilor iubitori de lecturi care provoacă reflecția... Câ atât mai mult, cu cât apariția ei a fost aproape trecută sub tăcere.

ROMULUS DEMETRESCU

REVISTE

Preocupări Literare, an. I, nr. 4

Revista Soc. „Prietenii Istoriei Literare”, apar sub îndrișirea d-lui Petre V. Haneș, la București. Caetul acesta aduce pe lângă versurile d-rei Mia Frolo — „Dor” — și nuvela „Citația” de A. Mândru, un articol despre „Sărbătorirea lui Liviu Rebreanu” semnat de C. Gerota și utila contribuție a d-lui Radu Manoliu despre „Izvoarele motivelor și procedeele din poeziile lui Eminescu”. După cât

știm profesorul Radu Manoliu este un vechiu și erudit cercetător în direcția aceasta, ceea ce dovedește și contribuția de față. Scopul ei: „O inventariere a tuturor izvoarelor de inspirație a unui poet de însemnătatea lui Eminescu aduce, cred, un real serviciu publicului iubitor de literatură și, mai ales, viitoarelor cercetări critice asupra operei scriitorului respectiv”. *Linia metodică* a acestui gen de cercetări: „N’ăș dori... ca această lucrare, scrisă cu intenția de a servi drept călăuză în studiul operei lui Eminescu, să fie prezentată ca o încercare de a zdruncina originalitatea unui poet genial și cu reputație europeană. Mulțimea și varietatea izvoarelor de inspirație arată, mai întâi, un larg orizont intelectual. În al doilea rând, împrumuturile intelectuale pot semnala o epocă din evoluția personalității scriitorului, sau uneori, un moment inițial al concepției lui poetice... Un motiv împrumutat poate căpăta valoare proprie și prin expresiunea sa stilistică, iar aceasta din urmă poate să aparțină și aceluia care știe sau simte cum și unde anume s’o întrebuițeze”. — Credem că studiile acestea de critică istorică își găsesc hotarul în însăși valoarea redusă a criticii istorice pentru *aprecierea* operei de artă, care privity fenomenologic și ’n ființa ei totală depășește prețul unui „motiv de inspirație” prin *expresia* ei: singura în stare de a da indicația originalității și valorii artistice a acestei opere. Croce a arătat în chip fericit cum trebuie înțeleasă problema acestor „influențe” în *Estetica* sa. În ce privește pe scriitorul acestor șiruri, el ar avea de observat, fără altă pretenție, de altfel, că cele ce le-a afirmat cu privire la izvoarele filosofice ale Scrisorii I. ce pot fi găsite în filosofia greacă, se deosebesc într’o privință de părerea ce-o exprimase anterior și Val. Bude. Pentru înțelegerea *atmosfera* *spirituale* în care s’a născut meditația filosofică din poeziile lui Eminescu, cred că afirmarea unui singur izvor cu pretenția unei exclusivități este excesivă, chiar și în cazul când el e indicat de poet, fiindcă înaintea lui pot răsună tainic și alte ecouri de care dânsul nu-și dă seama limpede: e aici o grea problemă de asimilare și sinteză pe care geniul creator în capriciile lui o încalcă în pofida scormonitorilor de izvoare istorice pentru inspirația sa. Așa se explică și infinita variație a acestor izvoare, după diverși cercetători, ca și marea afinitate dintre felurii scriitori. Ceea ce nu explică decât foarte puțin esența originală a expresiei artistice, adică, ceea ce d. Radu Manoliu numește valoarea proprie a unui împrumut și expresia sa stilistică. N’ăș vrea să exagerez, dar mă conving, pe zi ce trece, că plecând dela *atmosfera* constatată prin astfel de cercetări, literatura noastră are încă de rezolvat cea mai grea problemă critică despre opera lui Eminescu: *interpretarea poeziei sale*. Și, pentru acest lucru, deocamdată avem un singur început strălucit: cele două volume ultime din opera lui Eminescu, date la iveală de d. G. Călinescu, de curând.

ROMULUS DEMETRESCU

Un număr închinat lui *Albert Thibaudet*, colaborator al revistei. Cuprinde un număr mare de articole despre viața și operele marelui critic, semnate de prietenii săi literari și intimi (*Valéry*, *Bergson*, *Paul Morand*, *André Maurras*, *Jacques Rivière*, *Ramon Fernandez*, *Léon Bopp*, etc.) A murit la vârsta de 62 de ani, la Geneva, ca profesor de literatură franceză la universitatea de acolo, în primăvara acestui an (când tocmai era pe punctul de a face o vizită universităților din România). Opera pe care-o lasă face din el un critic care nu a fost niciodată depășit. Ea desvăluie în același timp o vastă erudiție și un prodigios dar de-a deschide perspective noi în enorma pădure a istoriei. În primul loc trebuiesc puse monografiile sale de critică literară asupra lui *Mallarmé*, *Valéry*, *Amiel*, *Stendhal*, *Flaubert*, etc. (aceasta din urmă considerată ca o dată capitală în istoria criticii franceze). Dar din perspectiva istoriei nu s'a mărginit la literatură, ci a îmbrățișat tot domeniul de fapte în care aceasta e confundată, politica, morala, filosofia, unde păstrează aceeași ținută de desăvârșită competență: *La République des professeurs*, *les Princes lorrains*, *Vie de Maurice Barrès*, *Charles Maurras*, *le Bergsonisme* („vrai dialogue des philosophes”, unde *Thibaudet* transpune în timp cugetarea lui *Bergson* și o apropiere de cea a lui *Kant*, *Berkeley*, *Schopenhauer*, *Bison*, *Plotin* și *Platon*), *Les Heures de l'Acropole*, *La Campagne avec Thucydide* (unde găsește asemănări revelatoare între războiul dintre Sparta și Atena, descris de *Tucidid*, și războiul mondial, la care a luat parte ca soldat simplu, apoi caporal!), *Trente ans de pensée française*, etc.

Înainte de a deveni critic literar el a fost poet (autorul poemului simbolic și mitologic „*Le Cygne Rouge*”) și profesor de geografie și istorie, încă în adolescență a cunoscut pe *Bergson* și și-a însușit metoda sa intuitivă de cunoaștere (*Bergson* l-a numit mai târziu cel mai inteligent adept al său; a fost mai puțin o influență decât o recunoaștere). Era originar din orașelul *Tournus* din *Bourgogne*, o regiune bogată de podgorii țărănești. Aceste câteva fapte disparate explică în parte felul său de-a trăi și de-a cugeta.

Contrar darwinismului literar al lui *Brunetière*, el concepe durată literară ca o serie de creațiuni imprevizibile. Critica sa nu este o cercetare sistematică a unei constante logice, ci fășnire spontană de imagini sugestive, joc dezordonat de apropieri inedite și surprinzătoare; el judecă fără să aleagă, explică fără să încheie; nu primește nimic din respect, nu refuză nimic din dispreț; nu luptă în numele unei dogme; opera sa nu e o bătălie, ci o contemplare imparțială a tuturor contrariilor, o conciliere a lor prin devenire, „une conscience des pentes contrastées du paysage littéraire” (*Ramon Fernandez*). Din familia lui *Montaigne*, *Renan*, *France*, relativist cași ei, crede și el în cuvântul celebru: „Il y a plusieurs demeures dans la maison de Dieu”. Cu aceste calități opera sa este o călăuză ideală a spiritelor.

El era atent înainte de toate, când studia un om, la sponta-

neitatea vieții, la ceea ce găsea individual, unic, în el. Ce classifica era numai materialul (totdeauna vast) biografic și bibliografic, aceea o făcea cu cea mai mare grijă. Sprijinit pe acest material, trecea la considerațiuni despre psihologia autorului și estetica operei, care constituie partea esențială a metodei sale. Aceasta constă în a simpatiza cu durata autorului, a se identifica cu elanul care prin autor s'a imobilizat, s'a imprimat în operele sale. Această cunoaștere vie se relevă nu prin raționamente ci prin metafore juste. Motaforele sunt foarte frecvente la el și nu sunt niciodată flori de retorică ci explicații autentice. (Boileau este președintele republicii literelor franceze. „Pour écrire le „Rouge et Noir“ il fallait que Stendhal vécût le rose et le brun“. „Le rythme des hommes suit le rythme des eaux“.) Aceasta provine din faptul că Thibaudet credea în existența unor afinități reale, a unor corespondențe, a unei solidarități profunde între toate manifestările vieții unui om, dela biologic până la cel mai pur intelectual, între viața sa individuală și familiară și realitățile geografice, istorice și estetice în care a trăit și activitatea sa creatoare. „Apropos de chaque chose il pense à tout“ (R. Fern.); de exemplu într'o frază a lui Flaubert, grație erudiției sale, el regăsește imaginea redusă și exactă a întregii literaturi franceze. „Il savait multiplier ce qu'il savait par ce qu'il savait“. (Valéry)

Revue de Paris, 15 Iulie 1936

Rene Lalou semnează un articol despre poetul *Paul Claudel*. El definește: „le poète de la Joie Cosmique“. El datorește copilăriei, petrecute la țară, dragostea sa de sat și gustul pentru perspectivă și peisagiu. Dela 14 ani (1882), trăind la Paris, a ajuns în contact cu atmosfera pozitivistă și ireligioasă a timpului, pe care a absorbit-o cu lăcomie dar care la dus repede l-a disperare. În acest timp descoperă un refugiu, pe *Rimbaud*, acest vizionar în care a găsit impresia vie și aproape fizică a supranaturalului. „D'autres écrivains m'ont instruit, mais c'est lui seul qui m'a construit. Principes, pensées, forme même, je lui dois tout“. În acelaș sens și în mod definitiv l-a împins conversiunea sa la catolicism, determinată de o invaziune subită a grației, în ziua de 25 Dec. 1886, timpul vecerniei dela catedrala Notre-Dame, în momentul când se cânta „Magnificat“. În acel moment extraordinar, cuprins de o bucurie divină, i s'a relevat fericirea infinită a celor care cred și prezența pretutindeni în univers a unui Dumnezeu personal: aceasta a rămas credința vieții sale. Toată opera sa nu e decât expresia bucuriei de a crede. Pe acest drum Baudelaire i-a fosta altă călăuză, mai ales prin operele sale postume, cetite la 21 ani. „Je vis qu'un poète que je préférais à tous les Français avait retrouvé la Foi dans les dernières années de sa vie et s'était débattu dans les mêmes angoisses et les mêmes remords que moi“. Credința sa nu e dogmatică. Pentru el „catolic“⁴ reînseamnă „universal“. Stimulentul operii sale este: „Un grand désir et un grand mouvement vers la Joie divine, et la tentation d'y rattacher le monde entier, celui des sentiments, celui des idées, ce-

lui des peuples, celui des paysages, de rappeler l'Univers entier à son rôle ancien de Paradis". În dramele sale dragostea sfârșește în iubirea lui Dumnezeu, fericirea pământescă este o caricatură ștearsă a fericirii cerești. Prima sa capodoperă, „La Connaissance de l'Est", este o dovadă de simpatie pasionată și fără rezerve pentru China (pe care a cunoscut-o bine în cariera sa diplomatică). El cântă omul universal, „l'homme par delà les causes secondes réconcilié aux forces éternelles". El cântă soliditatea întregii Creațiuni, el verifică opera Poetului divin. Muza sa este Grația. (Are un poem intitulat: „La Muse qui est la Grâce"). Opera sa este un grandios „Magnificat“!

Versul său nu are rimă nici metrică. El dă versului aceeaș definiție cași *cuvântului*: „cette fonction double et réciproque par laquelle l'homme absorbe la vie et restitue, dans l'acte suprême de l'expiration, une parole intelligible". El apropie deci poezia de limba vorbită. Toată prozodia sa se bazează pe analiza limbii franceze așa cum se vorbește. (A scris și poezii cu versuri rimate și de lungime egală, stăpânește chiar și tehnica alexandrinului). Mai ales în marile sale *Ode* versul este eliberat de orice constrângere pentru a reda mai fidel elanul liric. Un exemplu, care e în acelaș timp o profesiune de credință:

„Le mots que j'emploie

„Ce sont les mots de tous les jours, et ce ne sont point les mêmes!

„Vous ne trouverez point de rimes dans mes vers ni aucun sortilège.

„Ce sont vos phrases mêmes. Pas aucune de vos phrases que je ne sache reprendre.

„Ces fleurs sont vos fleurs et vous dites que vous ne les reconnaissez pas.

„Et ces pieds sont vos pieds, mais voici que je marche sur la mer et que je foule lescaux de la mer en triomphe“.

ION FODOREANU

INSEMNĂRI

Desprindem din articolul d-lui N. Iorga, „Lupta mea contra prostiei", publicat în revista *Cuget clar*, următoarele rânduri: „Dar a mai răsărit un fel de prostie care, agresivă, pretinde a întrebuiți și mijloace spirituale. Aceasta este un produs bucureștean, în legătură cu zeflemeaua, cu tot ceea ce s'a adus aici mai jos, din cafenelele Orientului. Adecă omul nu te ia în serios niciodată: orice ia-i spune ajunge a se topi în ridicol, și, după ce istețul a rânjit și a văzut că sunt oameni asupra cărora rânjitul lui poafe avea influență, crede că a lichidat o chestiune și a isprăvit cu un adversar. Zeflemeaua aceasta este unul din marii dușmani ai demnității intelectuale, ai decenței și simțului de disciplină, ai respectului de lucruri și de oameni în societatea noastră"... „S'a simțit la noi de la început care este slăbiciunea și lipsa de sens a acestei noi categorii a prostiei, și de aici s'a creiat un tip care este „Mitică spiritualul", omul care face haz de lucrurile pe care nu le-a înțeles. pe care n'are puțința de a le înțelege". (Anul I. Nr. 4. pp. 55—56) Salutăm cu nespusă bucurie apariția acestor rânduri. Ele definesc

o stare îngrijorătoare ce sălășluiește în societatea noastră cu o cultură de împrumut și superficială. Sunt rânduri cari ar trebui să dea de gândit oricărui bun român ce ține la viitorul țării sale. Pentru că, este dureros, ca cinstita muncă de educație sau creație să fie coborâtă până acolo, încât să-ți-o cântărească toți neisprăviții cu subreda lor balanță de semidocți „spirituali”. Fie, ca rândurile d-lui N. Iorga să capete înfățișarea unui apel către toate conștiințele, cari în această țară au datoria de-a apăra munca creatoare de orice sacrilegiu.

V. BENES

Domnul Victor Ion Popa este un caz curios în literatura nouă românească. Activitatea-i literară este de remarcat în primul rând pentru că operele-i sunt impregnate cu o „diversitate” atât formală, cât — ceea ce e important — a fond. Apoi d-sa este un om care într’adevăr trăiește. Ne-am obișnuit să-l vedem în același timp pe șantierul „lunei Bucureștilor” sau în parcul Carol, organizând cineștiece expoziție, să-l auzim stând „de vorbă cu sătenii” la radio, să-l știm scriind, regisând, interpretând, — îi este tot una — o piesă teatrală de succes, redactând un articol literar, o replică cu scop polemic, desțelenind un roman, retușând o nuvelă, etc. etc. etc. . . . (păcat că nu face și poezii!) Peste tot unde este cultură, în particular unde se plămăiește literatură, chipul jovial cu glas fin și ochi de licurici, al d-lui V. I. P. este prezent. Acest lucru nu poate fi criticabil atâta timp cât producția este de bună calitate. Epitetul de „acaparator” cu care îl cinstesc unii confrați, încă nu i se potrivește: în definitiv omul muncește și din această muncă destul de „în brânci”, își plătește pâinea și abonamentul la telefon. Iată însă că d. V. I. P. a mai scris un roman: „Sfârlează cu Fofează”. Și anunță o „Viață a lui Aurel Vlaicu”. Pe noi ne-a bucurat apariția romanului, mai ales că puțin mai înainte, într’o notiță (Pagini literare An. III. pagina 297) ceream scriitorilor tocmai ceea ce d. V. I. P. ne-a dat. Ca tot ce scrie acest dotat spirit, „Sfârlează cu Fofează” se citește cu antren, cu patimă chiar. Are, cartea aceasta, o acțiune, un fond, un țel și este încheșată în acea binecunoscută formă specifică autorului. Dar — să te ferească Dumnezeu de specialiști! După cât știu, d. V. I. P. nu este aviator, nici cel puțin amator de azur . . . la propriu. Are însă o sumedenie de prieteni în cercurile zburătorești, de unde probabil și-a luat notele necesare romanului. Poate va fi făcut d. V. I. P. și un sbor de agrement: de pildă București-Cluj sau București-Balcic. Sau va fi citit faimosul „Vol de măt” al lui „Saint Exupereg”, sau numai cartea „En Escadrille” a neglijatului Jacques Boulanger. Sau cine știe, va fi cercetat cărțile colonelului poet și aviator „Paul Weiss. Numai că doar atât, pentru un nume literar ca acela al d-lui V. I. P., nu-i destul. În lucrarea „Sfârlează cu Fofează”, „trăirea” în înțelesul emotiv al cuvântului, lipsește, lipsește, pentru că d. V. I. P. a uitat de data aceasta, că în orice creație valabilă, subiectivul trebuie frizat de lector în aceeași măsură cu obiectivul, oricât de hiperrealist s’ar dori autorul. Obiectivul se vede în „Sfârlează cu Fofează”. Subiectivul,

nu. Pentru că, repet, cartea nu este trăită. Și din acest motiv, a devenit ușor lizibilă, oarecum ieftină, deși calitățile-i stilistice sunt nu numai incontestabile, dar devin pe alocuri de-adeptul surprinzătoare chiar pentru un autor de talia d-lui V. I. P. Poate pentru cititorii obișnuiți ai d-sale, remarcă de mai sus nu este vizibilă. Pentru sburători însă — și știu că mai bine de jumătate din exemplarele acestui roman au fost achiziționate de sburători, pentru că acolo se vorbește despre ei — cartea este decepționantă, injustă. Dacă d. I. P. s'ar fi identificat într'adevăr cu substanța estetică a cărții în sensul unui dinamism trăit (nu fals) cum a făcut b. o. în „Velerim și Veler Doamne“, suntem siguri că trăinicia operei date ar fi fost de necontestat. Așa însă, sunt deserviți atât cititorii obișnuiți ai d-lui V. I. P. prin informația falsă asupra sborului, cât și cei de specialitate — aviatorii — cari, repet, au fost decepționați în așteptările lor. Sburătorii doresc încă de mult un om de condeiu care să le pună eroismele zilnice în adevărata și sfânta lor lumină. Au crezut că-l vor afla în nervul creator al d-lui V. I. P. care atras de nou-tatea însăși a subiectului — sborul — s'a grăbit. S'au înșelat sburătorii? Numai în parte. Dacă d. V. I. P. ar fi fost mai migălos cu studierea vieții sburătorești, „Sfârlează cu Fofeză“ poate ar fi izbutit să fie cartea mult așteptată. Să sperăm că acea carte va fi „Viața lui Aurel Vlaicu“ anunțată la Fundații. Mai ales că atunci când vrea, d. V. I. P. știe să se identifice osmotic chiar cu operele d-sale. În încheiere, autorul acestor rânduri mărturisește că a scris rândurile de mai sus nu în sens critic, ci pentru că și el este sburător. Pentru o perfectă lămurire...

N. LADMISS ANDREESCU

Moartea lui Henri de Régnier (1864—1936) a îndoliat poezia franceză. Presa europeană a amintit importanța marelui poet care a închis ochii Sâmbătă 23 Mai. Romancier, poet, eseist H. de Régnier dispărea la vârsta de 72 ani în plină activitate și vigoare ca atâți alți intelectuali francezi, ca un înțelept ce a fost și aproape așa cum și-a cântat singur sfârșitul:

„Lorsaque l'heure viendra de la coupe remplie,
Déesse, épargne-moi de voir mon chevet
Le temps tardif couper, sans pleurs et sans regret,
Le long fil importun d'une trop longue vie...”

(Les Médailles d'Argile)

H. de Régnier moare în ajunul sărbătoririi a jumătate de veac de la ființarea simbolismului, curent la care a aderat de timpuriu, fără a rămânea tot timpul prea credincios regulelor poeziei simboliste. Căci dacă a fost un mare maestru al versului liber n'a fost mai puțin un strălucit mânuitor al versului clasic, deși a rămas până la urmă fidel publicației care a făcut succesul mișcării marelui reviste *Mercure de France*. S'a spus că poemele lui H. de Régnier au marea însușire de a prelungi emoția ce cuprind în sufletul cititorului precum și puțința de a da expresie poetică celor mai fragile și mai obișnuite versuri din lume. Acest „ambasador al poeziei“ a fost și un mare înțelept, un echilibrat și un reținut care și-a găsit în artă

putința de evadare și rezistența în mijlocul zădărniciilor vieții, căutând să desprindă icoana eternității din dosul efemer al clipelor:

Le vrai sage est celui qui fonde pur le sab'e
Sachant que tout est vain dans le temps éternel
Et que même l'amour est aussi peu durab'e
Que le souffle du vent et la couleur du ciel.

(Sentence : La Landale ailée)

Joi 16 Aprilie literile franceze suferiseră o altă pierdere: Criticul *Albert Thibaudet*, (n. 1 Aprilie 1874) a cărui activitate s'a desfășurat în ultimii ani regulat la *Nouvelle Revue Française*. Thibaudet era profesor de literatură la universitatea din Geneva, spirit cu vederi largi și liberale în această cetate a șovinismului calvinist elvețian. Iată o magistrală caracterizare a lui, datorită lui Maurice Martin du Gard: „Dans une enveloppe très provinciale et placide, une intelligence terriblement rapide, subtiles, excitante dont le moindre plaisir n'était pas celui de déconcerter par une indifférence à choisir entre les frères ennemis de la littérature et de la politique. Pouvon qu'ils fussent également dignes par le génie et permissent au commentateur meivoesse raisonnable, il les aimait et les goûtait tous”. O mare parte din scrisul criticului Thibaudet rămâne prin revistele la care a colaborat și mai ales în *Nouvelle Revue Française*. Dintre volumele sale notăm: celebra carte *La Poesie de Stéphane Mallarmé*, vestitul *Gustave Flaubert, sa vie, ses romans, son style*, precum și volumele nu mai puțin cunoscute: *Intérieurs*, *Physiologie de la critique*, *Le liseur de Romans*. Trilogia sa *Les idées de Charles Maurras*, *La vie de Maurice Barrés* și *Le Bergsonisme*, publicate sub numele colectiv „*Trente ans de Vie française*”, arată variatele preocupări al alestui gânditor, unul din marii scriitori contemporani ai Franței. După pierderea lui H. de Régner, trupa simbolistă suferă o nouă lovitură, poetul catolic, abatele *Louis le Cardonnel* (n. 27 Febr. 1862) dispare și dânsul după ce suferise destul, aproape orb și ținuit de paralizie. A fost un apreciat poet religios. Culegerea de versuri „*Carmina Sacra*” L. le Cardonnel moare la Avignon în 28 Mai 1936. A publicat versuri în revistele tinere ale Parisului de la vârsta de 29 ani. A luat parte la ședințele simbolismului născând și la ședințele de Marți seara ale lui Mallarmé. Indată apoi, după ce încercase și versul regulat și pe cel liber se fixează la forma tradițională, întorcându-se la clasicism înaintea lui Jean Moréas. Prima culegere de versuri *Poèmes*, i-a fost publicată în editura *Mercur de France* (1914). Reprezentând catolicismul în poezie, Le Cardonnel este, alături de *Francis Jammes* și *Paul Claudet*, unul din poezii creștini fruntași ai literaturii franceze contemporane. Pentru omagierea activității literare a lui *Henri de Régner* și a lui *Louis le Cardonnel*, trebuiesc consultate numerele 912 și 913 din „*Mercur de France*”, iar pentru cea a lui *Albert Thibaudet*, splendidul număr din *Nouvelle Revue Française* din 1 Iulie. În acest *Hommage à Albert Thibaudet* colaborează o mulțime de celebrități franceze: *Henri Bergson*, marele filosof, *Paul Valéry*, *Alain*, *Ramon Fernandez*, *Paul Morand*, germanul *R. E. Curtius*, *André Maurois*, *Benja-*

min Crémieux, Jean Royère, Léon-Paul Fargue, Jean Schlumberger, André Thérive, Albert Richard, elvețian, rectorul univ. din Genève, T. Oltramare, elvețian, decanul facult. de Litere din Genève și mulți alții. Se dă și o antologie din scrisul lui Thibaudet. Acest nr. din N. R. F. este cel mai frumos omagiu adus marelui critic francez care a ilustrat rubrica *Réflexions sur la Littérature* din marea revistă, în imediata vecinătate cu minunatele *Propos* ale lui Alain.

ROMULUS DEMETRESCU

La marginea cealaltă a acestei veri în agonie, două conflicte literare au ieșit din comunul obicinuit, interesante, atât în acuitate, cât și în violență. Amândouă, deși pe planuri și puncte de vedere, altele, au reactualizat vechea controversă de totdeauna și de pretutindeni, a generațiilor literare. Unul, cel al generației sub 40 de ani, a fost provocat de către poetul Zaharia Stancu, reproșând violent și muștrător generației sale care acum un deceniu și-a făcut intrarea în arena literelor, cu un oarecare șgomot, cu un oarecare orgoliu și aer de reformă, și sfârșind peste puțin în a-și reduce totul la ocuparea câtorva situații rentabile. Incriminările necruțătoare ridicate în coloanele „Floarei de Foc”, au provocat, cum era de așteptat, răspunsurile publiciștilor care s'au socotit vizați, și polemica pornită cu pasiune și elan, între „Floarea de Foc” și „Vremea” părea că se va prelungi într'o spectaculoasă performanță de luptă literară. Tinerile spade scriitorilor încrucișate, ale combatanților însă au căzut deodată a oboseală și renunțare, înainte de a fi rezolvat ceva. Al doilea conflict consumat tot în lumea literară a venit pe chestia complectării vacanțelor la Academie. Auguștii noștri nemuritori, pe motiv de ordin etic, au socotit, probabil să servească o lecție întregii producții literare românești, să-i zicem de ultima oră, refuzând a alege între membrii Academiei pe scriitorii Tudor Arghezi și Eugen Lovinescu. Admiratorii scriitorilor respinși dela nemurire au deslănțuit atacuri extrem de acerbe împotriva Academiei și a actualilor ei paznici, provocând răspunsuri și contra răspunsuri din care n'a lipsit și cuvântul de greutate a câtorva mari personalități, ca dd. N. Iorga sau Brătescu-Voinești. Controversa iscată de astădată între „bătrâni” și „tineri”, cu mici excepții, s'a menținut la înălțimi alpeștre și grupurile adverse după schimburile de fulgere, au rămas fiecare pe pozițiile teineic ocupate. Pentru exemplificarea frumoasei ținute în conflictul din urmă, fie-ne permis să reproducem câteva părți din declarațiile maestrului I. Al. Brătescu-Voinești. „Maiorescu s'a ridicat cu toată energia împotriva a două categorii de scriitori mediocri: unii care credeau că pot ascunde lipsa de valoare artistică a operelor lor sub o sulemeneală de patriotism, — și alții care credeau că pot ascunde acea lipsă sub poleiala preocupării sociale. Acestor două categorii de scriitori și tuturor celor cari le luau apă-rarea, Maiorescu le-a spus răspicat: *considerațiunile etice nu au ce căuta în evaluarea unei opere de artă. Și bine înțeles că Maiorescu avea dreptate. O operă de artă lipsită de valoare estetică nu merită nicio admirație, oricât de cristalin morale ar fi intențiile a-*

celuia care a produs-o. Dar Maiorescu n'a zis niciodată că *preocupările etice sunt păgubitoare estetice*. Cum putea să afirme acest lucru acela care aprecia atât de mult talentul lui Eminescu și al lui Caragiale? Lipsesc oare preocupări etice Satirei a III-a a lui Eminescu? Lipsesc preocupările etice celei mai geniale opere a literaturii noastre, *Scrisoarea pierdută*? Și Eminescu și Caragiale au scris aceste giuvaere sub imperiul desgustului ce le pricinuia spectacolul politicianismului, — amândoi au urmărit acelaș scop: înfierea aceluiaș neajuns, fiecare conform temperamentului său: Eminescu în mod tragic, — Caragiale în mod ironic. Preocuparea lor etică n'a știrbit intru nimic valoarea estetică a operilor lor. Presupunând însă, ceea ce încă odată este neadevărul, — că Maiorescu ar fi zis; *artistul nu trebuie să se sinchisească de efectul moral ce opera lui poate avea asupra cetitorului, nici de înrâurirea ce opera lui poate avea asupra intereselor neamului din care face parte*, — de ce socotește d. Lovinescu această afirmațiune sinonimă cu afirmațiunea: *preocupările etice sunt păgubitoare estetice!*? Nu există nici o sinonimie între aceste două afirmațiuni! Cu atât mai puțină sinonimie există între presupusa afirmație a lui Maiorescu că *artistul este dispensat de a avea preocupări etice și pretenția că artistul are dreptul să producă opere imorale*. Este absurd! Este ca și cum ai susține că afirmațiunea: *spectatorul care și-a plătit locul într'o sală de spectacol nu e obligat să se parfumeze*, ar fi sinonimă cu afirmația: *spectatorul care și-a plătit locul are dreptul să aducă în sala de spectacol și să întrefe în jurul lui un miros postilențial*".

TEODOR MURĂȘANU

